

РАНКО ПАВЛОВИЋ
Огњена Прице 20
78000 Бања Лука
БиХ – Република Српска

тел. +387 (0)51 438 037
+387 (0)65 540 921

e-mail: pavlovic@blic.net
Skype: rankora
www.ranko-pavlovic.com

Ранко Павловић

Небеске костурнице

2010

*И видјех анђела гдје силази с неба, који
имаше кључ од бездана и ланац велики у
руци својој.*
Отк, 20, 1

*А Исус обазревши се на њих рече: Кћери
јерусалимске, не плачите за мном, него
плачите за собом и за дјечицом својом.*
Лк, 23, 28

*Дубоко ми је душа потресена,
а ти, о Господе – докле ћеш?*
Пс, 6,4

***Запис неупадљиве чиновнице, која машта о томе да буде
пјесник, или, макар, есејист (1)***

Петак, 21. мај 2010, 6 часова и 46 минута

СТАРАЦ И КЛУПА. СТОПЉЕНИ ЈЕДНО С ДРУГИМ. КАО СКУЛПТУРА, ИЗЛОЖЕНА НА ТРАВНАТОЈ ЧИСТИНИ. СЛИЧНА ЈЕДНОЈ ОД ОНИХ ХЕНРИЈА МУРА, О КОЈИМА МИ ЈЕ С ОДУШЕВЉЕЊЕМ ПРИЧАО ОТАЦ КАДА СЕ СЕДАМДЕСЕТ И НЕКЕ ПРОШЛОГ ВИЈЕКА, ПУН УТИСАКА, ВРАТИО СА СЕДМОДНЕВНОГ БОРАВКА У ЦИРИХУ. ГЛЕДАО ИХ ЈЕ НА ИЗЛОЖБИ У ПРОСТРАНОМ ПАРКУ, С ДОЊЕ СТРАНЕ ЈЕЗЕРА, НА ОТВОРЕНОМ, ПОД НЕБОМ, ГДЈЕ И ЧОВЈЕК ЗАБЛИСТА ПОСЕБНОМ ЉЕПОТОМ, КАМОЛИ НЕЋЕ СКУЛПТУРА. САМО, КАКО МИ ЈЕ ОТАЦ ПРИЧАО, МУРОВЕ СКУЛПТУРЕ ВЕЋЕ СУ И ЗАОБЉЕНЕ, МОГЛЕ БИ ДА СЕ КОТРЉАЈУ, РЕКАО ЈЕ И НАСМИЈАО СЕ, С МАЛО ИСПУПЧЕЊА НА СЕБИ, СВЕ СУ НЕКАКО У НАГОВЈЕШТАЈУ, ОНОМ КО ИХ ПОСМАТРА ОСТАВЉАЈУ ДА НАСЛУЋУЈЕ СМИСАО ОБЛИКА И ОНОГА ШТО СЕ ИСПОД ОБЛИКА КРИЈЕ. А ОВА, КОЈУ ГЛЕДАМ КРОЗ ПРОЗОР, СТАРАЦ И КЛУПА (МОРАМ ПРВУ РИЈЕЧ ПИСАТИ ВЕЛИКИМ ПОЧЕТНИМ СЛОВОМ, ЈЕР И САМА ПОЧИЊЕМ ВЈЕРОВАТИ ДА ЈЕ ТО ЗАИСТА СКУЛПТУРА КОЈА НЕ СМИЈЕ ОСТАТИ БЕЗИМЕНА), КОШЧАТА ЈЕ, СТРОГО ОБЛИКОВАНА ПРЕМА НАШЕМ ПОИМАЊУ СРАЗМЈЕРА У ПРИРОДИ, ПРОПОРЦИОНАЛНА У ОДНОСУ НА УСТАЉЕНА СХВАТАЊА И НЕСХВАТЉИВА НАМ КОСМИЧКА МЈЕРИЛА, С МНОГО УОЧЉИВИХ ИЗДАНАКА (СУВАРАКА, ВРЖИНА, РЕКАО БИ ОТАЦ).

КЛУПА ЈЕ СЛИЧНА ДРУГИМА, У ПРАВИЛНИМ РАЗМАЦИМА РАСПОРЕЂЕНИМ ПОРЕД БЕТОНИРАНЕ СТАЗЕ (КАКО БИ ТА СТАЗА ТОПЛО ДЈЕЛОВАЛА ДА ЈЕ ПОШЉУНЧАНА, КАО У РЕАЛИСТИЧКИМ ЕНГЛЕСКИМ РОМАНИМА), СА ЖЕЉЕЗНИМ КОСТУРОМ, СЛИЧНИМ ДРВЕНОМ КОСТУРУ ИЗДУЖЕНЕ ФОТЕЉЕ, У КОЈОЈ ЈЕ ОТАЦ СЈЕДИО ПОРЕД ГОМИЛЕ КЊИГА, ЧЕСТО ИСКАЗУЈУЋИ БОЈАЗАН ДА НЕЋЕ УСПЈЕТИ НИ СВАКУ ДЕСЕТУ ДА ПРОЧИТА

(ЗАШТО ЛИ СЕ СТАЛНО СЈЕЋАМ ОЦА КОМЕ СУТРА, ДА, СУТРА СУ ПРОЉЕЋНЕ ЗАДУШНИЦЕ, МОРАМ ОТИЋИ НА ГРОБ И ЗАПАЛИТИ СВИЈЕЋУ?), СА ТРИ ИЛИ ЧЕТИРИ ДЕБЉЕ УПОРЕДНО ПОСТАВЉЕНЕ ЛЕТВЕ ЗА СЛЕДЕЊЕ И ДВИЈЕ, ТАКОЂЕ ПАРАЛЕЛНЕ, ПРИЧВРШЋЕНЕ ЗА НАСЛОН. А СТАРАЦ НА КЛУПИ (ГЛЕДАМ КРОЗ ПРОЗОР ЊЕГОВА ЛЕЂА, НА ДВА МЈЕСТА ПРЕСЈЕЧЕНА ЛЕТВАМА НАСЛОНА, ДУГ, ТАНАК ВРАТ И ВИСОКО ПОДИГНУТУ ГЛАВУ ПОД ДОТРАЈАЛИМ ШЕШИРОМ) САСВИМ ЈЕ СРАСТАО С ЊОМ, КЛУПОМ, КАО ДА СУ ТАКО ПРВО НАПРАВЉЕНИ ОД ГИПСА, А ОНДА ИЗЛИВЕНИ У БРОНЗИ. ЛИЈЕВУ РУКУ СПУСТИО ЈЕ НА ЛЕТВЕ СЈЕДАЛА, А ДЕСНОМ СЕ ОСЛОНИО О ШТАП. МИРУЈЕ. СТИЧЕ СЕ УТИСАК ДА ЈЕ ТУ ОД ПОСТАЊА, СРАСТАО С КЛУПОМ КОЈУ ЈЕ МОЖДА МОГАО И САМ АДАМ ДА ОКРЗНЕ ПОГЛЕДОМ, СВЕ МЈЕРЕЋИ КАКО ДА ИЗ ЂВИНЕ РУКЕ ИСТРГНЕ ОНАЈ СМОКВИН ЛИСТ.

(ОТКАД САМ СЕ ПРОБУДИЛА, ПРИЈЕ НЕГО ШТО ЈЕ БУДИЛНИК ЈЕДНОЛИЧНИМ ЈАУКОМ ИСКОМАДАО САМОТНУ ТИШИНУ МОЈЕ ПОДСТАНАРСКЕ СОБИЦЕ, НАРОЧИТО ОТКАД САМ У КУПАТИЛУ, НАД ИСПУЦАЛИМ И ЗАРЂАЛИМ ЕМАЈЛОМ НЕКАДА БИЈЕЛЕ А САДА СИВОПРЉАВЕ КАДЕ, ТАЊУШАН МЛАЗ ТЕК МЛАКЕ ВОДЕ СПУШТАЛА НИЗ ПУСТОПОЉНУ И ЈАЛОВУ НИЗБРДИЦУ КЛАНЦА МЕЂУ ДОЈКАМА НАБУБРЕЛИХ ЈАГОДИЦА, ИСТРАЖИВАЛА МАЛО ЊИМЕ ТАЈНОВИТЕ ПОНОРЕ ПУПКА, ПА ГА КОНАЧНО СПУСТИЛА НА ЖЕДНЕ БРЕШЧИЋЕ ОБРАСЛЕ ПОДИВЉАЛИМ И ЗАКОРОВЉЕНИМ ИЗДАНЦИМА ОНОГ ШТО БИ ТРЕБАЛО ДА БУДЕ ПЛЕМЕНИТА, ЊЕГОВАНА ТРАВИЦА, ЧЕШЉАНА И ПОТКРЕСИВАНА ПОЖУДОМ, ОТКАД САМ, ДАКЛЕ, ОТВОРИЛА ОЧИ – ЗАШТО ЛИ? – СТАЛНО У МЕЂУНОЖЈУ ОСЈЕЋАМ СМОКВИН ЛИСТ И ЖЕЉУ ДА ГА НЕЧИЈА РУКА СТРГНЕ; ДОВОЉНА ЈЕ РУКА, НЕ МОРА СЕ НЕМИНОВНО ПРОДУЖАВАТИ У НЕШТО ШТО ИМА ОБЛИЧЈЕ МУШКАРЦА. ТАКО ВЕЋ ПЕТНАЕСТ ГОДИНА. ТРИДЕСЕТ ПЕТА МИ ЈЕ, А ЈОШ НИКО НИЈЕ НИ ТАКНУО ОНАЈ СМОКВИН ЛИСТ. ЈОШ НИКО, НИ ПОГЛЕДОМ, НИ ДЛАНОМ, НИ УСНАМА, НИЈЕ ПОКУШАО ДА ИЖЂИКАЛИ КОРОВ ПОНАД ЖЕДНОГ ВРЕЛА УОБЛИЧИ У МЕКУ ТРАВИЦУ. БИЛО МИ ЈЕ НЕПУНИХ ДЕВЕТНАЕСТ, НЕДОСТАЈАЛА СУ ЈОШ САМО ТРИ ДАНА, КАДА САМ МУ, ПРЕД ОДЛАЗАК У ПОСЉЕДЊУ БИТКУ, КРАЈ БЕСМИСЛУ СЕ ВЕЋ НАЗИРАО, ОБЕЂАЛА ДА ЋУ ПО ПОВРАТКУ, ИЛИ ПО

ДОЛАСКУ НА ПРВО НАРЕДНО ОДСУСТВО, АКО СЕ КОЛИМ СЛУЧАЈЕМ СВА ТА УЈДУРМА НЕ ОКОНЧА, ДОЗВОЛИТИ ДА ОСЈЕТИ ЖАР ВАТРЕ КОЈА САЖИЖЕ СВЕ ОСИМ СМОКВИНОГ ЛИСТА. НИЈЕ СЕ ВРАТИО. И ОТАД, ЧЕСТО, САМО У СНУ ДОЂЕ, ДА ПРОВЈЕРИ ЈЕ ЛИ СМОКВИН ЛИСТ НА СВОМ МЈЕСТУ, ТАМО ГДЈЕ ГА ЈЕ НЕТАКНУТОГ ОСТАВИО, И ЈА ГА ТАДА ГРЛИМ И ЉУБИМ, ПОД СМОКВИН ЛИСТ ГА КРИЈЕМ ОД СУРОВОГ СВИЈЕТА, ПА КАД СЕ ПРОБУДИМ ТРЧИМ ПОД ТУШ И ТАМО СЕ, ПОД МЛАКИМ МЛАЗОМ, УВИЈЕК НАНОВО ЗАРИЧЕМ ДА ЋУ ЧЕКАТИ ДА СЕ И НА ЈАВИ ПОЈАВИ, ЈЕР ТИЈЕЛО МУ НИКАДА НИЈЕ ПРОНАЂЕНО НА ВРЛЕТИМА ВРАЖЈЕГ ЋАВОЉЕГ ВРХА.)

СТАРАЦ И КЛУПА. НЕ СТАРАЦ НА КЛУПИ, ИЛИ КЛУПА ПОД СТАРЦЕМ. ОНИ СУ ЈЕДНО. СКУЛПТУРА. ОКАМЕЂЕНО БОЖЈЕ ДЈЕЛО. ШТА ИМА У ТО ДА СЕ МИЈЕША НЕКАКАВ ХЕНРИ МУР (НЕКА МИ ОТАЦ ОПРОСТИ, СУТРА ЋУ ТО ШАПНУТИ ЊЕГОВОМ ГРОБУ) ИЛИ БИЛО КОЈИ ДРУГИ ЗЕМАЉСКИ СТВАРАЛАЦ? ОВУ СКУЛПТУРУ СВОЈОМ ПРОМИШЉУ ИЗВАЈАО ЈЕ СТВОРИТЕЉ. СТАЈАЛА ЈЕ ТУ ОТКАД ЈЕ СВИЈЕТА И ВИЈЕКА, А ЈА САМ ЈЕ, ЗАБЛУДЈЕЛА, ТЕК ЈУТРОС ПРВИ ПУТ ВИДЈЕЛА, КАДА САМ, ГОТОВО ПУН САТ ПРИЈЕ ПОЧЕТКА РАДНОГ ВРЕМЕНА, ДОШЛА У КАНЦЕЛАРИЈУ.

(ДОЛАЗИ МИ ОБИЧНО ПРЕД ЗОРУ. ВРУЋ ИЗНУТРА, А СПОЉА РАСХЛАЂЕН СВЈЕЖИНОМ ОСВИТА. ВРЕЛИМ ЈАГОДИЦАМА ДОТАКНЕ МИ УСНЕ, ОНДА ПОЛАКО БАРШУН КАЖИПРСТА ПРОВЛАЧИ ВЛАЖНОМ ДОЛИНОМ ИЗМЕЂУ ДОЈКИ, ЗАДРЖИ ГА МАЛО У УСКЉУЧАЛОМ БЕЗДАНУ ПУПКА, И ОНДА КАЖИПРСТ САСТАВИ С ПАЛЦЕМ, ПА КРЕНЕ У ПОТРАГУ ЗА ПЕТЕЉКОМ СМОКВИНОГ ЛИСТА. И, ТАДА СЕ ПРОБУДИМ. ВРЕЛА, А СЛЕЂЕНА. САТКАНА СВА ОД ДРХТАЈА. ЗНОЈНА И УСТРЕПТАЛА. И ЖУРИМ У КУПАТИЛО. ПА НА ПОСАО. У СИВУ КАНЦЕЛАРИЈУ СИВОГ КАБИНЕТА ЗА ДНК АНАЛИЗУ.)

СТАРАЦ И КЛУПА.

СТАРАЦ МИ ЈЕ ОКРЕНУТ ЛЕЂИМА. НЕ ВИДИМ МУ ЛИЦЕ, АЛИ ПО ПОЛОЖАЈУ, ПО ЊЕГОВИМ УСПРАВНИМ ЛЕЂИМА, ПО РУЦИ КОЈА МИРУЈЕ НА ЗАОБЉЕНОЈ ДРШЦИ ШТАПА, ОСЈЕЋАМ ДОСТОЈАНСТВО КОЈЕ МУ НЕ ДОЗВОЉАВА ДА СЕ ПРЕСАМИТИ У КРСТИМА. И БОЛ. ОСЈЕЋАМ БОЛ КОЈИ МУ

ПРОЖИМА ЦИЈЕЛО (ДА ЛИ БРОНЗАНО?) ТИЈЕЛО, АЛИ ОН НА ЊЕГА НЕ ОБРАЋА ПАЖЊУ. ЖИВИ СА ОНИМ БОЛОМ КОЈИ МУ СВЕ СПОРИЈЕ И СВЕ НЕУЈЕДНАЧЕНИЈЕ ПУЛСИРА У СРЦУ. БОЛ У ТИЈЕЛУ, ГОВОРИО ЈЕ МОЈ ОТАЦ, ПРИЗИВА ОНУ ПОГАНИЦУ, СМРТ, А БОЛ У СРЦУ И ДУШИ ОДРЖАВА ТЕ, ДА ШТО ДУЖЕ БОЛУЈЕШ ЗА ОНИМ КОГА ВОЛИШ (КАО ШТО ЈЕ МОЈ ОТАЦ БОЛОВАО ЗА МАЈКОМ КОЈА ЈЕ У ЈЕДНОМ ЖИВОТНОМ ТРЕНУТКУ ОСЈЕТИЛА ДА ЈОЈ ЈЕ НАПРЕДОВАЊЕ У СЛУЖБИ ВАЖНИЈЕ ОД ПОРОДИЦЕ И ОТИШЛА У ТРГОВАЧКО ПРЕДСТАВНИШТВО ПРИВРЕДНЕ КОМОРЕ У СИДНЕЈ, ОСТАВИВШИ НА СТОЛУ ЗАХТЈЕВ ЗА РАЗВОД БРАКА И КОПИЈУ ПУНОМОЋИ АДВОКАТУ КОЈИ ЋЕ ЈЕ ЗАСТУПАТИ). ПРЕДАТИ СЕ БОЛУ, ДОЗВОЛИТИ МУ ДА ОВЛАДА ТВОЈИМ ТИЈЕЛОМ, ИСТО ЈЕ ШТО И ПРИЗИВАТИ СМРТ. СПОЗНАТИ БОЛ, И ПРКОСИТИ МУ, АКО ЗА ТО ИМАШ СНАГЕ, ЗНАЧИ ЖИВЈЕТИ.

(ОД ОНОГ ТРЕНУТКА КАДА САМ СХВАТИЛА ДА СЕ НЕЋЕ ВРАТИТИ ИЗ ПОСЉЕДЊЕ БИТКЕ И ДА НЕЋЕ НИКАДА СТРГНУТИ ОНАЈ СМОКВИН ЛИСТ, ОСЈЕЋАМ НЕПОДНОШЉИВУ ПРАЗНИНУ. НИЈЕМУ, ТУПУ, ТЕШКУ КАО СУМОРНА МИСАО. ЈЕ ЛИ ТО БОЛ? МАЈКА СЕ НИКАДА НИЈЕ ЈАВИЛА ИЗ СИДНЕЈА, КАО ШТО СЕ НИ ЊЕН РАДНИ КОЛЕГА НИЈЕ ЈАВИО СВОЈОЈ ПОРОДИЦИ, ИЗ ПОСЉЕДЊЕ БИТКЕ НИЈЕ СЕ ВРАТИО НИ ОНАЈ КОГА ЧЕКА САДА ВЕЋ МАЛО СПАРУШЕН СМОКВИН ЛИСТ, ОЦУ ЋУ ДАНАС, НА ПРОЉЕЋНЕ ЗАДУШНИЦЕ, ЗАПАЛИТИ СВИЈЕЋУ, И НИКОГА НЕМА ДА МИ ПОМОГНЕ У ТРАГАЊУ ЗА ОДГОВОРОМ НА ТО ПИТАЊЕ. ИПАК, МИСЛИМ ДА ЈЕ ТА БЕЗДУШНА ПРАЗНИНА НАПОДМУКЛИЈИ ОБЛИК БОЛА. ОНОГ КОЈИ НОСИШ У ДУШИ И У СВАКОЈ МИСЛИ, А НЕ ДА ТИ ДА УМРЕШ, НЕ ДОЗВОЉАВА ТИ, ЗАПРАВО, ДА ДОКУЧИШ СМИСЛЕН РАЗЛОГ ЗА УМИРАЊЕ.)

– 2.

Да је Створитељ хтио да човјек не оставља траг у времену, створио би га таквог да му кости за живота буду чврстије од суве дреновине, а одмах по смрти, чим срце престане да до њих пумпа крв, сасуле би се у прах. Овако, док душа човјекова по бескрајним модрим сазвјезђима трага за прецима, кости одолијевају црвима и иловачи, да би и послје ко зна колико вијекова свједочиле да се и он, мрвичак од мрвице, по овим врлетима носио са невољама и људским пакостима.

Мисао Василија Кантара, заједно с испраним погледом, споро је врлудала између гомилица костију, по црним најлонским правоугаоницима понегдје немарно сасутих а понегдје овлашно сложених у костуре, сличне онима које је прије неколико деценија гледао на цртежима у синовљевим уџбеницима. Размјештене тако без неког нарочитог реда тамносивим бетонским подом велике хале, освијетљене сноповима свјетла кроз високе прозоре као земља под стаблом зракама сунца кроз разгранату крошњу, личиле су на хрпице старудија које очајници, послје још једног бесмисленог балканског рата, на рубовима бувљих пијаца нуде незаинтересованим пролазницима.

Могао је Створитељ, пратио је старац и даље крхку мисао све нејаснијим погледом, трудећи се да ни једним од њих, ни мишљу ни погледом, не запне за кости и не разаспе их по бетону, могао је и другачије устројити овај свијет, али он најбоље зна зашто је баш овако урадио и није човјеково да се пача у његове послове и промисли.

Наше је да трпимо, стежући закривљену дршку и ослањајући се више на штап него на ноге, није Кантар с узда пуштао мисао која се отимала као ждребица када нањуши пастувову мушкост, а Творац одређује гдје је граница тог трпљења, ако је уопште има и ако није сагорјела у свим тим силним ратовима што су од постања насртали на ову напaћену планету жешиће него што губар кидише на младо храстово лишће о Бурђевдану.

– 1.

Клизи старчев поглед по хрпцама костију, узалуд по сивкастозеленкастој патини трага за топлином. Лобање, цјеванице, ребра, карличне и лопатичне кости, сви они приљенови и кошчице остају хладни, без искрица из којих би могао бљеснути осмијех, згасли су у њима пламичци који наговјештавају љубав.

Кости имају душу само онда када их гријемо својим месом и мишиљу, а чим закораче у просторе којима је Божија промисао избрисала међе и одшкринула врата вјечности, постају само своје и хладне, више им не треба наша крв која у свакој капљици живота носи и мрвицу смрти, не може старац да се истргне из мисли које од јутрос, када је послјије дугог премишљања стигао у Кабинет за ДНК анализу, плету густу мрежу око њега, пријетећи да га претворе у личинку из које никад неће полетјети лептир. Давно су из њега ишчилили сви животни сокови, већ дуго није ништа друго него љуштура неке личинке из које је ко зна када љепоту шарених крила понио у свијет раздраган лептирић.

Годинама повређују његове ране предлажући му да оде на ДНК анализу. Има тамо у Граду, говорили су му, у заједничкој костурници, много земних остатака оних који су по чукама и кланцима остављали наде и љубав према својима, довољно је дати само капљицу крви да би се сазнало да ли се међу њима налазе и они по чијем одласку волимо празнине што су иза њих остале.

Дуго се Василије Кантар опирао и тек претходне вечери порушио у себи бране које су га спутавале. Отићи ће, па шта буде, говорио је сумњи и неодлучности што су га разапњале. Јутрос није дозволио снахи да га вози колима (она понекад сједне у ону крнтију коју је давно, и тада половну, купио Крстивоје, да се у њој може до Града или у сусједно село). Аутобусом ће, рекао је, спаковао у шарпељ, као што је то увијек чинио кад креће у Град, комадић погаче, мало сланине, шклопац и бочицу ракије. Можда ће тамо остати дан-два, спаваће код сеоског уче који се по пензионисању преселио у Град, много је ручкова и вечера и учо код њега појео, често и ноћ пробдио у занимљивом разговору, мало је таквих људи, нарочито у овом времену када човјек и сам себи постаје странац и са заједљивошћу прати и сопствену срећу ако му се у ријетким приликама осмијехне.

Човјеку у бијелом мантилу у Кабинету за ДНК анализу, кад му је пришао с иглом и узео податке, рекао је да ће још мало размислити и изишао на двориште. Тамо је сјео на клупу у хладовини разгранатог платана и дуго зурio у сива метална врата на којим је крупним словима писало: КОСТУРНИЦА. Пролазили су крај њега, питали га шта чека, позивали га да уђе у кабинет, касније га обавијестили да је завршено радно вријеме, а кад су сви отишли и кад је затворена дворишна капија, напустио је клупу и склонио се уврх дворишта у хлад неког дрвета какво не расте у нашим шумама. Послије му је пришао чувар и замолио га да и он напусти дотично мјесто.

– А оно тамо? – упутио је питање чувару умјесто да га послуша и изиђе из дворишта. – Кости?

– Кости.

Чуварев одговор био је хладан као и кости које сада посматра док на њих сипи оскудна свјетлост замућених сијалица са таванице, јер је дан већ згаснуо. Једва је од чувара измолио дозволу да ноћ проведе у костурници и богобојажљиво ушао у хладну просторију када се сунце већ било почело приближавати западним брдима.

– Ако су моји ту, осјетићу – рекао је кад је ушао, док је чувар за њим затварао врата показујући му руком на дрвену столицу у углу. – Препознаће ме по ћутању, а ја њих по питањима која су хтјели да ми поставе за живота, а нису стигли. Јесу кости хладне и ћутљиве, али вјерујем да се и у њима негде дубоко, тамо гдје је била срж, скрива запретана ватра и да понекад траже сродну душу и у њој жижак живота којим ће у притуљеној жеравици разбуктати пламен.

***Запис неупадљиве чиновнице, која машта о томе да буде
пјесник, или, макар, есејист (2)***

Петак, 21. мај 2010, 16 часова и 14 минута

СТАРАЦ И... КЛУПА... САМО ЈЕ КЛУПА ОСТАЛА, СТАРЦА ВИШЕ НЕМА.

ДАН ЈЕ ПООДМАКАО, ДВОРИШТЕМ ПОНЕКО ПРОМИНЕ. И КАД ЈЕ ТАМО ВИШЕ ЉУДИ, МНОГЕ ПРЕПОЗНАЈЕМ, АЛИ ИХ НЕ ПОЗНАЈЕМ. НЕ ПОЗНАЈЕМ НИ САМУ СЕБЕ, ЗНАМ ДА САМ ТУ, АЛИ НЕ ЗНАМ ЗАШТО И КОМЕ САМ ПОТРЕБНА, НИТИ КОЛИКО ЋУ СЕ ЗАДРЖАТИ И КУДА ЋУ ОКРЕНУТИ КАДА НАЂЕМ БИЛО КАКАВ РАЗЛОГ ИЛИ ПОВОД ЗА ОДЛАЖЕЊЕ. НЕ ПРЕПОЗНАЈЕМ НИ СВИЈЕТ ОКО СЕБЕ КОЈИ МИ СЕ ГРОХОТОМ СМИЈЕ ДОК ПОГЛЕДОМ НА РАДНОМ СТОЛУ РАЗГРЂЕМ ГОМИЛУ *НЕРИЈЕШЕНИХ ПРЕДМЕТА*.

СТАРЦА СУ УПИЛЕ ЗРАКЕ СУНЦА КОЈЕ СЕ ПРОБИЈАЈУ КРОЗ КРОШЊУ ДРВЕТА ИСПОД КОГА ЈЕ БИО ДИО СКУЛПТУРЕ.

КЛУПА ЈЕ ОСТАЛА НЕТАКНУТА, ПОТПУНО МИРНА, СПРЕМНА ДА ТУ ДОЧЕКА ВИЈЕКОВЕ КОЈИ, НЕНАМЕТЉИВО И СТРПЉИВО, ЗУЈКАЈУ И МИЛЕ ИЗ СТВОРИТЕЉЕВИХ ЊЕДАРА.

А СТАРАЦ? ОН ЈЕ САДА НЕГДЈЕ ГОРЕ. УЗ ЊЕГОВО КОЉЕНО. БОЖЕ, КО ЛИ ЈЕ ОН? МОРАЋУ СУТРА ЗАВИРИТИ У ПРОТОКОЛ, ДА ВИДИМ БИХ ЛИ И ПО ЧЕМУ ПРЕПОЗНАЛА ЊЕГОВО ИМЕ, АКО ЈЕ ТАМО УОПШТЕ ЗАВЕДЕНО.

КОЈЕГ *ПРЕДМЕТА* ДА СЕ ЛАТИМ? ЧИЈА ЋЕ СЕ ПРВА СУДБИНА ОТВОРИТИ ПРЕД МОЈИМ ОЧИМА КАД ПОДИГНЕМ ПРЕДЊИ ЛИСТ *ОМОТНИЦЕ ЗА СПИСЕ?*

1.

С чеоне кости лобање уврх костура с Кантареве десне стране бљесну модрикаст трачак осмијеха. Шкрт и више затворен у себе него отворен за оне који би га могли видјети. Исти онакав каквим га је, с улазних врата, зарањајући у ведро септембарско јутро, запљуснуо унук Предраг те хиљаду деветсто деведесет пете године.

У Предраговом оку видио је прозачну плавет неба и прамичак облачка, сличан јагњећем руну.

Испраћајући га погледом према завијутку пута, с чије је обје стране у посљедњих неколико година ижђикало много шипрага, јер није било крампа или сјекире у снажним рукама пред којима би младице узмицале, Василије Кантар је предосјећао да се ближи крај злу. Шездесет четврта му је, нагледао се свашта у животу, па се много пута увјерио да су предосјећања варљива и на ту помисао осјети како се грудвица леда кроз грло спушта у врелу утробу, па отуд, на необјашњив начин, клизи кичмом час према врату, час према крстима. Навикло је зло на ове крајеве, а и људи на њега, па, као чекић и наковањ, не могу једно без другог, а проклињу судбину што их је тако нераскидиво повезала. Хоће оно, зло, понекад да потражи и неке друге оранице гдје би се закоријенило, али га људи одмах призивају, чине све да се врати, јер шта ћеш псовати и на шта ћеш се и свецима и сотони жалити ако останеш без њега? Било је, кажу, народа без зла, прати Василије своју мисао која скакуће путељком за његовим унуком, па су изумрли, није им ништа давало подстицаја у борби за опстанак.

– Тражићу га, не брени – довикнуо је Предраг и нестао иза завијутка.

Добио је само три дана одсуства, да спере прљавштину са себе и промијени преоблаку коју му је мајка још прије мјесец и по спремила и сваки дан извиривала кроз прозор, надајући се да ће се појавити или он или отац му, њен муж Крстивоје, Василијев једини син, о коме од маја нема никаквих вијести.

Са још тројицом бораца Крстивоје је нестао у сукобу на Вучјој гори, и од тада му се губи сваки траг. Из команде је прва два мјесеца стизала крхка утјеха у могућности да је пао у противничке руке и да ће бити враћен у првој размјени заробљеника. Како се његово име није појављивало на списковима погинулих који су размјењивани без одлагања, остајала је нада да се налази међу онима који су чупали и јели коријење у логорима ограђеним бодљикавом жицом и покривеним небом. Али, како се Крстивојево име није појављивало ни на списковима заробљеника, а противничке снаге послје два мјесеца потиснуте су с Вучје горе, из команде су јављали да ће претражити сваки грм и преврнути сваки камен, да пронађу земне остатке својих погинулих бораца. Послије су престали да се јављају, јер нису имали шта саопштити.

Предраг је током тродневног одсуства више пута рекао да ће, чим се врати у бригаду, замолити команданта да он затражи од више команде потпуније информације о његовом оцу. Чуо је да су на Вучјој гори били неки *вукови* који су завијали на посебан, *пустињски* начин, с арапским акцентом, и да је тешко сазнати шта су чинили с лешевима убијених противника (ако је, *недајбоже*, Крстивоје страдао од тих *вучјих чељусти* на Вучјој гори).

– Тражићу га, не брини – довикнуо је на одласку и за њим, дједовим ослонцем у свему што је сновао и намјеравао тада животу још окренут шездесеттворогодишњак, попут несташне мачке која повуче плетиљино клупко, заскакутале су Василијеве мисли и почеле да одмотавају нит његовог живота на којој је било подоста чворова, али и оних танких, претанких мјеста која је само Божја промисао оставила непрекинутим.

Живот је као јабука, мислио је Василије. Можеш га ишчетворати на кришке, а смислен је само онда ако имаш коме пружити то одсјечено парче с чије ти се коре осмјехују црвен и сунце, а из сочног меса избија здравље озарено срећом. Али, ако нема никога уз тебе да с њим подијелиш јабуку, онда она у устима постаје опора, прије ћеш је испљунути него што ћеш прогутати тај трпки залогаш. Па и ако га протуриш низ грло, опрљивиће ти утробу жестоком киселином и почети да нагриза цигерицу, као изненадни прољећни мраз тек распупали цвијет у коме се никада неће приметити плод.

Јабука Василијевог живота могла би се раздијелити на три кришке. Прва и друга биле су пуне слатког сока све док није пожелио да их некоме понуди и баш тада, док је испружао руку у којој је дамарало срце, осјетио би да се она протеже у празнину и да искрице сунца замиру у руменилу коре, па би већ спарушено парче трпао у уста и дуго послвије осјећао како му киселина разједа све што се крије у тами његове утробе. Треће парче још држи у њедрима и не усуђује се да га отуд извади и било коме пружи, јер се плаши да би се рука опет зарила у ледену празнину. Ону прву кришку хтио је да подијели с оцем и сестром, другу је намијенио жени Мирјани, с којом се више споразумијевао погледима него ријечима, а трећу, поучен животним

искуством и усудима, страхујући од онога што би се могло догодити, крије од Крстивоја и Предрага, спреман да своје мјесто уступи злокобној празнини, само да њих, незасита, не прогута.

Није вријеме да се уплићем у нити властитог живота, шапну ижђикалим младицама око путељка иза чије окуке је малочас замакао Предраг, па своју самоћу унесе у кућу и придружи је самоћи своје снахе, Крстивојеве супруге и Предрагове мајке Данице.

У својој спаваћој соби, једином дијелу куће у коме посљедњих година налази уточиште у благородној самоћи, спустио се на столицу за столићем крај прозора и загледао у воћњак. На узбрдици иза ораха, на коме је било више суварака него лиснатих грана с понеким плодом у већ пожутјелој љусци, зарасли у травуљину, уочавали су се камени темељи куће у којој се родио. У сјећању још носи блиједу слику велике просторије с огњиштем на средини, с двоје врата, на источној и западној страни. Источна су била нешто већа, окренута путељку изнад куће, и кроз њих су улазили гости, а западна су водила у широко двориште, ограђено цијепаним буковим даскама, врљикама, укосом сложеним међу коље повезано у чвор сплетеним, претходно на ватри опрљеним јеловим и љесковим прућем. У предњем дијелу дворишта били су разасути кош за кукуруз, амбар, мљечар, кокошињац, сушница и још неколико дрвених зградаца, а у задњем, преграђеном дебелим багремовим кољем, дубоко забијен у земљу и чврсто повезаним прућем, у барици испод тањушног извора каљужале су се свиње. Иза дворишта налазиле су се штале за коње, говеда и овце, покривене шиндром и сламом. Дио куће с огњиштем имао је зидове од расцијепљених облица, с унутрашње стране облијепљене глином помијешаном с пљевом и прекречене. Дуж цијелог сјеверног зида

протезала се велика полица за посуђе, испод које су стајале разне канте, лонци, котлићи, казани за топлјење масти, каблићи за мужу стоке и друге кућне ствари, а изнад полице су висила решета, торбе, конопци и алатке за свакодневну употребу. Врата на јужном зиду водила су у собу озидану непеченом циглом, у којој су спавали старији укућани и дјеца.

Десно од темеља старе куће, из некошене траве, извиривао је четвртаст камен, величином и обликом сличан столици без наслона. На њега би, сјећа се Василије, покаткад, пребацујући прслук са себе, сједао уморан отац, тек да предахне, претражујући погледом ограду, провјеравајући да нису свиње гдје изровале какву рупу кроз коју би се могле провући у начинити штету по усјевима.

И сада се на тај камен, док Василије Кантар зури кроз прозор, спушта она прва кришка јабуке његовог живота и отуд извирује како, један за другим, на дан Светог Василија Острошког Чудотворца, пристижу гости и љубе се с оцем који чека пред источним вратима. Мајка се клања и мушкарце цјелива у руку, а са женама се по три пута љуби у образе и узима њихове торбе из којих вире повјесма конопље или лана. Понеко се сјети и њега и позове га да му пружи слатки пшенични колачић или коцку шећера. Мало касније, радознали дјечачић испод полице, скривен међу пуним и празним костретним врећама, гледа како за великом округлом софром, на ниским трonoшцима, сједе гости док отац стално кружи доливајући и пружајући им чашицу с ракијом, а мајка приноси јела и спушта пред њих, трудећи се да буде непримјетна и да не запне ни за чију руку или раме.

Онда ову потискује друга слика. Ведро празнично пријеподне, прољећно или љетно, отац сједи пред кућом, на оном камену сличном

столици без наслона, испред њега, на треношцима, неколико старијих сељана. У једној очевој руци боца, у другој чашица коју устаљеним редослиједом пружа гостима, наздрављајући им покаткад. И прича, из које дјечачић, непримјетан, с извјесне удаљености, разазнаје тек понеку ријеч. Најчешће се разговара о наговјештајима градње школе у Шиљеговцу. Па ако се и не изгради, говори отац, он ће свог јединца дати у Град на школовање, има тамо једног познаника, замолиће га да код њега станује, а он ће му за то носити брашна, сира, кајмака, покоју кокошку (само да их лисице у поток не поодвлаче и јастребови не однесу, проклети били!), осушену свињску плећку или *парту* сланине, вунене чарапе и приглавке, исплетен џемпер, плетару ракије, торбу свјежег или осушеног воћа, ваља градском човјеку све што се може ставити у уста или обући и обути.

Потом у пламену, јауцима и метежу нестаје та прва кришка јабуке Василијевог живота, тоне у таму; тек покаткад из ње у сјећање му се болно зарије понеки стравичан врисак и сијевне оштрица ножа са дуге пушчане цијеви. У другој кришци било је много више једрих зрнаца испуњених сунчевом свјетлошћу, а трећу, натопљену чемером, ево већ готово пуне четири године, промеће по устима, немоћан ни да је испљуне нити да у њу зарије то каријесом нагризених зуба што му је остало у деснима.

2.

Из лобање на гомилици с лијеве стране, кроз пробијену тјемену кост, извуче се нијем јаук и, претворен у бљедуњаву сјену, изви се према косом кровном прозорчићу.

Све чешћи кошмарни снови Василија Кантара зачињали су се на раздјелници мрачне дубодолине ништавила и тамније стране стварности, ако она, стварност, уопште има своје свјетлије лице. Јављали су се у ријетким тренуцима дубоког сна и на тананим нитима снохватице која га је каткад знала заскочити и у ходу, за ручком, у разговору с људима при случајном сусрету. Понекад би га посјетили и кад би широм отворених очију посматрао дрвеће док му је силазило у сусрет низа стрмину уз чије се густише пентрао планинским обронцима: гледа разграната стабла и птице што прелијећу с једне на другу крошњу, али не види букве, хрестове и јелике и не чује птичији цвркул; подсвијест потискује слике варљиве стварности и умјесто њих крајоликом распростире лепезасто нанизане, још варљивије, овлашно осликане догађаје из прошлости.

Прво би се, на оштрој ивици раздјелнице, појавила искрица, слична оној која би у љетно предвечерје, док би сједили на клупи под широком крошњом трешње у дворишту, бљеснула и искочила из комадића кремена по коме би отац, брзим замахом руке, ударио оцилом. Часак би треперила у том магновењу, а онда се винула у небески бескрај. Дуго би горе, међу звијездама, остављајући за собом једва уочљиву сребрнату нит, разуздано летјела на све стране, да би

се, кад је та игра замори, стушила под стреху куће испред које су стајали. И букнуо би пламен, моћан, неукротив. Лизао је једним краком кров, а другим ону страну трешњине крошње која је, најдужим гранама, за вјетровитих ноћи, по истом том дрвеном крову свирала чудесну мелодију. Када се разјарена буктиња пропела до неба, престрашени дјечачић осјетио је како отац испушта његову руку, а затим видио како притрчава пламену и гура десницу под стреху.

Ту би слика почела да се растаче на мноштво ускомешаних сличица, да би се, нешто касније, изоштрила и издвојила она на којој је видио преплашена лица људи збијених у гомилу и око њих безличне људе, засјећене униформама на себи, с пушкама у рукама, на чијим врховима су бљештале оштрице бајонета. Нешто су викали, али у његову свијест ништа од тога није улазило, ни ријечи изговорене неразумљивим ни њему разумљивим језиком, она, та његова у прах измврљена свијест, била је опрљена пламеним језицима. Угледао би у тој гомили и себе, босоног дјечачића, у гаћама и кошуљи од конопљиног платна, истканог мајчиним рукама, на разбоју, смјештену крај малог прозора, у највећој просторији у кући. Затим би видио мајку широко разјапљених уста из којих је излазио нијем, у дубини грла страхом преклан крик. У тај врисак и у мајчину рашчупану косу очајнички се гњурала и крила сестрина главица, чинило се да је четворогодишња дјевојчица мислила да се од свих зала овог свијета може сакрити у родитељчину немоћ.

Потом се јављала нова слика: двојица војника вуку оца из огња, према гомили, држећи га за рамена, док он лијевом руком гаси пламен што халапљиво гута десни рукав његовог дотрајалог капута, као да од часа када је зачет у неком удару грома у суво стабло па до тог тренутка

није ништа окусио. У очевој руци, високо уздигнута, ватри, сили и времену пркосила је дрвена кутијица, нешто већа и незнатно дебља од табакере за цигарете. Наслиједио ју је од свог оца, Василијевог дједа Драгутина (зачудо, памтио је имена предака и људи о којима се причало, помрлих прије него што је рођен, а очево име, Богољуб, тако лијепо и звучно, ријетко је призивао у сјећање), а он ју је добио, како се често причало у кући за дугих зимских ноћи, од трговца Михаила Вукашиновића који је једном у два мјесеца долазио у ове крајеве доносећи на десетак коња товаре соли и враћајући се с товарима штављене овчје коже и вуне. Биле су то заправо двије с унутрашње стране издубљене орахове дашчице, свана изрезбарене, на једном крају спојене двјема багламицама, а на другом малим сребрнaстим запонцем. Отац је у њој држао важне документе и чувао је под стрехом, задјенуту под рог изнад улазних врата. Ту је најсигурнија, говорио је. У кући би могла допасти дјечи у руке (мада је имао само једно дијете, њега, Богољуба), а шта би се с њом и *папирима* у њој могло догодити, боље је на то ни не помишљати.

Кад су га поново угурали у гомилу уздрхталих и од страха премрлих људских тијела, отац се некако промигољио до своје породице, сагнуо до Василијеве главе, отворио кутијицу и извадио из ње начетворо пресавијен пожутјели документ.

– Ово да чуваш к'о очи којима сада гледаш *папир* – рекао је тихо и почео да разматава документ. – Он ће те, кад зло и напаст протутње, одвести тамо куда ја никада нисам отиш'о. Негдје уз Дунав или Тису, у равници којој не видиш ни почетка ни краја, чека те добар комад црнице на којој курузи расту до неба, а кад се клипови одметну и испопречавају по њиви, ни Краљевић Марко и' не би мог'о савладати

својим шестопером златним. И добро упамти, то ти је од ђеда Драгутина, честитог човјека, поштеног трговца и солунског добровољца. Он зарадио борећи се, нова држава га даривала тапијом на земљу у некада швапској и мађарској Војводини, а *папир* му стиже три дана прије смрти. Измрз'о човјек по албанским гудурама, онако болном морска влага му на Крфу изјела бијелу цигерицу, па треће или четврте године послије голготе кроз коју је прошао предаде Богу душу баш на ђурђевско јутро, пуно млађаног сунца, прољећних мириса и веселог птичјег чаврљања.

Откуд му снага да толико и тако смирено прича док гори кућа у којој се родио и проживио младост и док са оштрица зликовачких бодежа злокобним осмијесима пркоси смрт? – питао се дјечак, али није имао снаге да изговори ни једну једину ријеч.

Када се отац усправи и поче да пресавија *папир*, прискочи најближа униформа, продужетком рукава у облику људске шаке зграби тапију и орахову кутијицу и обоје истог тренутка несташе у ватри, тамо гдје је сагоријевало и Василијево дјетињство, заједно са иконом светога Василија Острошког, кадионицом и свијећњаком које је дједу Драгутину из Цариграда донио трговац Михаило Вукашиновић, кољеновић из угледне дубровачке породице, и са свим осталим што су Кантари мукотрпно стицали, пажљиво користили и остављали насљедницима.

Онда кратко затамњење, као кад зажмуриш док прође налет вјетра и пронесе прашину подигнуту с пута, па нова слика: бауља немоћ уз Планину, а око изнемоглих стараца који често посрћу и дочекују се на руке па се тешко усправљају, жена које у наручју носе дјецу у пеленама а за руке воде оне који босим ножицама не успијевају

да избјегну оштро камење и трње, и снажнијих мушкараца које, једног по једног, издвајају из гомиле на другу страну – униформе, пушке, бајонети. И густ сплет вриска изнад престрављеног мноштва. Застао негдје горе поврх дрвећа; не може се вратити своме извору, а небо га неће, никоме не припада. Постаје тежак, непробојан, одолијева и оштрим јауцима из женских груди што који часак безглаво сијевају шумским густишем прије него што се стопе у облак тог згуснутог вриска.

Очево лице нестаје у гомили измијешаних униформи и мушкараца у подераној сеоској одјећи, па убрзо затим иза чуке којом господари велик, добро натруо пањ, а на мјесту гдје је оно било, појављују се мајчини, од плача подбули образи и поглед из кога сијевају муње које би да се претворе у чврст конопац, па да се омотају око Милосаве и да јој је врате. Мајку шчепале двије униформе и вуку је према групи жена које, окружене униформама и пушкама, вриште и бусају се у прса, а Милосаву једна униформа цима за ручицу, желећи да што прије њен врисак придружи плачу обезглављене дјече.

Сјећање одједном, попут жабе која изрони на површну баруштине и узмрешка жабокречину, усталаса мајчина прича. Магловита, непотпуна, испричана само једном, прекидана грцајима, када су га у касну јесен четрдесет пете, из Равнице, у неком раздрнданом енглеском ципу, довели људи из Црвеног крста у његов родни Шиљеговац.

Не сјећа се, причала је у колиби склепаној од дасака и прекривеној сламом, уопште се не сјећа како је доспјела у тај скучени простор ограђен густим редовима бодљикаве жице, поред шумарка из кога је допирао изазован жубор потока и распиривао ватру жеђи у

празној утроби. Небо с кога је дању пржило сунце, а ноћу се подругљиво осмјехивале звијезде, пркосећи бескрајем и слободом који су далеко од жице, пушака, ножева и униформи око логора, пуног бола за онима који су одведени на друге стране. Само то и ништа више, изузимајући већ обесмишљене позиве мајки изгубљеној дјечи да им се врате на сису или у наручје. И понеког злобног повика с друге стране жице *жентурачама* да уче њемачки, јер ће им требати кад их ускоро отпреме у фабрике Трећег рајха да праве пушке и муницију, што ће и њима, логорским стражарима, омогућити да оставе недоличну дужност чувања женског логора под ведрим небом и да крену да убијају њихове мужеве, синове и очеве.

Четири дана није отварала уста да стави у њих било какав залогај или да изговори коју ријеч; није имала шта да једе и пије, нити је имала коме и шта да говори. Само у сумрак, прије него што би се спустиле на земљу, стражари су заточеним женама кроз жице пружали неке старе посудике допола напуњене несланом чорбуљином, с понеким парчетом репе или кромпира на дну. Она се није примицала жици, није осјећала потребу да било чиме продужава живот, јер осјећала је да је већ мртва, без икога свога, без Богољуба, Милосаве и Василија, па зашто онда да наставља патњу? Ипак, четврте вечери, кад су се жене већ удаљавале од жице, пазећи да не пролију сплачине које су им ипак уливале неку наду да неће сутрадан скапати на сунцу, мада су се могле удаљити само ако оне испред себе потисну према жичаној огради, жеђ ју је натјерала да приђе стражару који је баш тога тренутка из прљаве канте захватао чорбу. Кад је прихватила посуду, осјетила је како јој стишће руку и у њу гура нешто чврсто, слично комаду трешњеве коре. Држи,

прошаптао је и повукао је према себи, тако да му се морала загледати у лице.

Препознала је Мујицу Ћосавог, сиромаша без рода и куће из сусједног села Осмаче. Од раног прољећа до касне јесени долазио је у Шиљеговац и развлачио ђубре, орао, сијао, окопавао, жео, косио, сносио, брао и успремао љетину, задовољан ако му за сав тај труд дају да једе и да спава на шталским таванима. У њиховој кући добијао је више – дотрајалу и искрпљену одијевку, торбицу жита или кромпира да понесе у оно што му је остало од полусрушене родитељске куће и што је личило на јазбину, а када су то прилике дозвољавале и нешто ситниша, да и он, макар понекад, као човјек оде у дућан Симеуна Васелића и купи што му срце иште, а то су најчешће били чешаљ, огледалце, сапун или неколико коцки шећера.

Држи, истиснуо је још једном кроз крњаве зубе, плашећи се да би га могли чути други стражари. И добро стисни, да други не виде, додао је стално се базирајући. А ноћас, кад сви позаспивају, довуци се до капије и ту се примири, као да спаваш. И онда је, тобож грубо, одгурнуо и опсовао јој оца и мајку, запријетивши да ће јој лично он очи ископати ако га још једном погледа право у лице.

Када је, мало касније, отворила шаку, исту ону коју је све до те вечери чврсто стискала, као да је у њој Милосавина ручица, видјела је исушену корицу погаче, умочила је у чорбу и брзо стрпала у уста. Много је крсних слава у родитељској и свекровој кући прославила, на многим свадбама је јела, али никада укуснији залогај није прогутала.

И заиста, иза поноћи, када је само крклање гладних и жедних жена и хркање ситих стражара потврђивало да, поред распјеваних птица, које не маре ни за какве невоље и посрнућа, на том комадићку

земаљског пакла има и људских створења, Мујица Ћосави се пришуњао капији, отворио је, зграбио је за руку и повукао у шумарак. Ту ју је, шапатом, заклео својим дином, њиховим крижем и њеним крстом да га не ода ако је ухвате. Јеб'ла те твоја доброта, може ми доћи ове моје ћосаве главе! – још је просиктао и гурнуо је према потоку, али њежно, готово братски.

Дуго је, можда двије или три седмице, изгубила је осјећај за протицање времена, ноћу тумарала у правцу за који је мислила да води према Шиљеговцу, у освет брала купине и напипавала у шушњу прошлогодишњи неиструли жир, да се прехрани, па затим тражила какав заклон гдје ће, близу потока, да се може пити воде, преспавати или пробдјети дан. У село је стигла када је стока већ била појела и посљедњи клас дозреле пшенице и до коријена изгризла сваку стабљику до класања доспјелог кукуруза. Затекла је само Драгољуба Милојевог који је горе на Планини успио да шмугне у шумарак баш када су униформе биле закупљене хватањем њеног Богољуба, Василијевог оца. Било је то, причао је Драгољуб Милојев, снажан младић одрастао без мајке, умрле на порођају, страшно гледати. Богољуб, онако висок и кракат, потрчи за Милосавом коју одводе на једну страну, онда за Василијем кога вуку на другу страну, па за њом, Мирјаном, која замиче за чуку, не скидајући поглед са путева којима су јој отишла дјеца. Вичу му да стане, а он као да не чује. Избезумљен тако, налети на један исукан бајонет и застаде зачуђен, а онда паде на земљу, пружајући и даље једну руку у правцу у коме су му одвели кћеркицу, а другу у оном у коме је нестао син. Он, Драгољуб Милојев, не зна шта је даље било, јер је јурнуо у поток, да спаси главу. Зна само да у Богољуба нису пуцали, а да ли је онај наскок на исукан бајонет био

смртан, то не зна и не би се смио заклети да ли је искрварио на мјесту на коме је пао, или се касније придигао и одбауљао до каквог потока и густиша, у потрази за спасом.

Послије тога, кад је већ јесења тама била обавила колибу и поглед с огњишта освјетљавао лица која се једно другог нису могла нагледати, услиједила је Василијева прича мајци.

Ни он се не сјећа шта се догађало откад су их на Планини раздвојили до оног тренутка кад му је жеђ просврдлала трбух. Бургијала је унутра, увртала се, цвиљела, жегла пламеном утробу као што се осмуђује кожа закланог свињчета. Био је врео дан док се дизао са земље и стресао са себе прашину. Водеее, викао је, али му нико није одговарао. Око њега су лежала склупчана дјеца, махом млађа од њега, нека тек одбијена од сисе. Гдје се он то налази и како је овамо доспио? Зашто су свуда око њега високи зидови? Зашто на земљи по којој хода, пазећи да не нагази на многа дјечја тијела, ни жива ни мртва, нема ниједне травке и зашто у пространом дворишту нема ниједног стабла? Гдје су мајке да склоне дјецу испод ожедњелог сунца које из њих, у поамаи, испија крв да утоли жеђ? Питања се роје једно за другим, зна да ће му ускоро бити пуних десет година, требало би разумно да расуђује, а ни на једно нема одговора. Не сјећа се чак ни како је доспио овамо. Тек покаткад, кроз оштре иглице вреле сунчеве свјетлости, бљесне унезвијерено мајчино лице, али само начас, па га потисне страхом оковано Милосавино лице, те и оно нестане у ватри.

Види једна отворена врата у зиду оивиченом танком траком хладовине. Водеее, виче и прилази вратима на којима се појављује жена у дугој сивој сукњи испод које сијева нога и погађа га у трбух, баш на оно мјесто гдје жеђ најжешће бургија. Уста му се пуне

прашином и осјећа како тоне у дубок понор таме, док му се тијело растаче у мноштво свјетлуцавих честица.

Потом, ништа. Тишина, мрак, лет кроз бесконачност и вјетрић који милује обамрло тијело. Онда тих жамор који се полако приближава из звјезданих висина. И бијела одаја. И анђели у бијелом, осмјехују му се док отвара очи. И укус млијека у устима, као да га мајка доји. И њежан, брижан женски глас: Спавај, само спавај. Склопи очи, да ти их не рани свјетло, дуго су биле закатанчене тамом. И полако диши, не увлачи одједанпут много зрака, да ти, оштар, не раздере плућа, јер данима си га на жличицу удисао слабашном снагом... И влажна крпа на челу. И топла рука на тјемени. И тих излазак анђела из бијеле одаје. И поново мрак, али некако мекан, баршунаст, ушушкан благородним сном.

Касније је сазнао да га је, полумртвог, из логора на рукама изнијела Марица Једнак и донијела својој кући. Данима му је с муком растављала вилице и кроз краставе усне у сува уста сипала кап по кап млијека, све док једног јутра није раставио очне капке. Било је то онда када сам видио анђеле, рекао је мајци.

А о томе шта се у протекле три године догађало у Равници, како га је Марица хранила и његовала, подучавала пољским пословима и крила од мужа кад би ријетко свратио у село, да се окупа и истријеби вашке из знојне униформе, причаће Василије мајци другом приликом, вријеме је пред њима, говорио је, не чупајући поглед из дубине њених очију.

***Запис неупадљиве чиновнице, која машта о томе да буде
пјесник, или, макар, есејист (3)***

Петак, 21. мај 2010, 17 часова и 8 минута

ЕНО, ИЗ КОМБИЈА ИСТОВАРАЈУ НОВЕ ВРЕЋЕ КОСТИЈУ И УНОСЕ У КОСТУРНИЦУ. Биће да су их ископали из тек откривених масовних гробница. Нема дана да на вијестима не слушам како је, често и уз помоћ међународних посматрача и организација, понекад и на основу изјава ухапшених под сумњом да су починили ратне злочине, откривена нека нова масовна гробница, обично у неприступачном, кршевитом крају, у каквом кланцу или вртачи. Побили људе, па их побацали у бездан, или ископали плитку јаму и у њу, без икаквог реда, већ онако како су стигли, потрпали лешеве, и све то затрпали земљом и грањем, као да ће их тако склонити далеко од своје савјести. Какви су то људи који без разлога узимају живот и онима који су тек у њега закорачили, и онима који би за годину или двије сами из њега, Божијом вољом, прешли преко границе иза које су бескрајна пространства непознатог? И, да ли им ноћу, у несаницу, долазе плач и јауци дјеце истргнуте из мајчаних руку и мајки које се отимају да крену за њима, у смрт?

ЈЕСМО ЛИ МИ, ПИТАМ СЕ ДОК ГЛЕДАМ КАКО ИЗ КОМБИЈА ИЗНОСЕ ДЕСЕТУ, ЈЕДАНАЕСТУ ИЛИ НЕ ЗНАМ КОЈУ ВЕЋ ВРЕЋУ, ОПСЈЕДНУТИ ПРЕДАЧКИМ КОСТИМА? Није ли наш усуд да трагамо за њима? Умјесто да буду настањени у наше памћење и у молитве за мир њихових душа, наши преци су чепаће у нашим тежњама да пронађемо њихове земне остатке, или да их, ако знамо гдје су, копамо из земље и носимо са собом.

ПРЕД НЕДАВНИ РАТ, АКО СЕ НЕ ВАРАМ, ПОЧЕЛО ЈЕ С МОШТИМА НЕКОГ НАШЕГ ДАВНОГ ВЛАДАРА И СВЕТИТЕЉА. КАО, НЕ ТРЕБА ТАМО ДА ЛЕЖЕ ЊЕГОВЕ КОСТИ, НЕГО ОНАМО ГДЈЕ МИ МИСЛИМО ДА ИМ ЈЕ МЈЕСТО, ПА ХАЈДЕ КОПАЈ И ПРЕНОСИ. НИСАМ ДОРАСЛА ДОНОШЕЊУ СУДОВА О ТОМЕ, АЛИ МИ СЕ ЧИНИ ДА СЕ ЧЕСТО МОЛИМО ЗА НЕЧИЈИ РАЈСКИ МИР, А НЕ ДАМО МУ МИРА.

ОНДА СУ, ПОСЛИЈЕ РАТА, ИЗ АМЕРИКЕ ПРЕНЕСЕНЕ КОСТИ ПЈЕСНИКА О КОМЕ ЈЕ С ТАКВИМ ЗАНОСОМ ГОВОРИЛА НАША ПРОФЕСОРИЦА КЊИЖЕВНОСТИ ДА СМО ГА СВИ У ГИМНАЗИЈИ ЗАВОЉЕЛИ И ПОЧЕЛИ ЧИТАТИ ЊЕГОВЕ ПЈЕСМЕ. ДУЧИЋ СЕ ВРАТИО У ТРЕБИЊЕ, ПИСАЛЕ СУ НОВИНЕ. САДА СА ЦРКВИНЕ ГЛЕДА СВОЈ ВОЉЕНИ ГРАД. ПРИЗНАЈЕМ, И МЕНИ ЈЕ ПОСЛИЈЕ ТОГА ПОСТАО НЕКАКО БЛИСКИЈИ, МОЈ, БИО ЈЕ, ТАКОРЕЋИ, УЗ МЕНЕ, А НЕ ТАМО ДАЛЕКО, ПРЕКО ОКЕАНА. ЧИНИЛО МИ СЕ ДА САДА ЗАЈЕДНО, И ОН И ЈА, СЛУШАМО ШУМ ЊЕГОВИХ ЈАБЛАНОВА.

ИЗМЕЂУ ТА ДВА ДОГАЂАЈА – ПРВОГ УРОЂЕНОГ У МАГЛУ, МОЖДА И НЕСТВАРНОГ, ПОЗАЈМЉЕНОГ ИЗ НЕКОГ ФИЛМА, И ДРУГОГ, КОЈЕГ СЕ ДОБРО СЈЕЋАМ, НАРОЧИТО МНОШТВА УЗ КОВЧЕГ С ПЈЕСНИКОВИМ МОШТИМА, ДОШЛИ СА РАЗНИХ СТРАНА, ПОЗВАНИ И НЕПОЗВАНИ, ДА МУ ОДАЈУ ПОЧАСТ, ИЛИ ДА СЕ ПОКАЖУ – ОДМАХ ПО ОКОНЧАЊУ РАТА, ЗАПРАВО, ДОК СУ СЕ ЈОШ ЧУЛИ ПУЦЊИ И ДОК СУ ОНИ ШТО СЕ НИСУ МИРИЛИ С ПРЕСТАНКОМ УБИЈАЊА ТРАЖИЛИ ЈОШ МАКАР ЈЕДНУ ЖРТВУ, ДУБОКО МИ ЈЕ УСЈЕЧЕНА У ПАМЋЕЊЕ ЕПСКА СЛИКА ЗА ЧИЈЕ БИ РАЗМЈЕРЕ ТЕШКО БИЛО НАЋИ РАМ И ЗИД НА КОЈИ БИ СЕ МОГЛА ОБЈЕСИТИ. КОЛОНЕ НЕВОЉНИКА У ПОКРЕТУ, АУТОМОБИЛИ, КАМИОНИ, ТРАКТОРИ, МНОГО ЗАВЕЖЉАЈА, ПОНЕКИ ТЕЛЕВИЗОР, ФРИЖИДЕР, МАШИНА ЗА ПРАЊЕ РУБЉА, ОРМАР, ТРОСЈЕД ИЛИ ДВОСЈЕД, ЛОНЦИ, ШЕРПЕ, КАРТОНСКЕ КУТИЈЕ ИЗ КОЈИХ ВИРИ СИТНО ПОСУЂЕ, ОДЈЕЋА НАТРПАНА У ВЕЛИКЕ НАЈЛОНСКЕ ВРЕЋЕ...

И, КОВЧЕЗИ...

КРЕНУЛЕ ЦИЈЕЛЕ ПОРОДИЦЕ ИЗ СВОЈИХ КУЋА И СТАНОВА, НЕЋЕ ДА БУДУ ПОД ВЛАШЋУ ОНИХ ПРОТИВ КОЈИХ СУ СЕ БОРИЛИ, НА БРЗИНУ ПОКУПИЛИ НАПОТРЕБНИЈЕ, А ОНДА СВРАТИЛИ НА ГРОБЉА, ИСКОПАЛИ И У ПРИПРЕМЉЕНЕ КОВЧЕГЕ СТРПАЛИ КОСТИ ПРЕДАКА, ДА ИХ ПОНЕСУ СА

СОБОМ И САХРАНЕ ТАМО ГДЈЕ СТИГНУ. ЗНАЛИ СУ ДА ПРЕДАЧКЕ ЗЕМНЕ
ОСТАТКЕ МОРАЈУ ПОНИЈЕТИ, А ГДЈЕ ЋЕ СЕ ЗАУСТАВИТИ – ТО НИСУ ЗНАЛИ.

ДА ИЗ КАМИОНА НЕ ВИРЕ ТЕЛЕВИЗИЈСКЕ АНТЕНЕ, И ДА НЕМА ТИХ
КАМИОНА, АУТОМОБИЛА И ТРАКТОРА, ЧОВЈЕК БИ ПОМИСЛИО ДА НЕКИ НОВИ
ЧАРНОЈЕВИЋ ВОДИ СВОЈЕ СЉЕДБЕНИКЕ НА ДУГ ПУТ ПРЕКО ДУНАВА.

ИЗ КОМБИЈА ИЗНОСЕ И У КОСТУРНИЦУ УНОСЕ И ДВАДЕСЕТУ ВРЕЋУ. НЕ
ЧУЈЕМ КРОЗ ЗАТВОРЕН ПРОЗОР, АЛИ ОСЈЕЋАМ КАКО И У ЊОЈ ЗВЕЦКАЈУ КОСТИ.

БОЖЕ, ЈЕСМО ЛИ ТО ЗАИСТА ОПСЈЕДНУТИ ПРЕДАЧКИМ ЗЕМНИМ
ОСТАЦИМА? И, ЈЕСАМ ЛИ ГРЕШНА ШТО О ТОМЕ РАЗМИШЉАМ?

3.

Ни мртве кости не мирују. Једна подужа, цјеваница или рамена кост, Василије није могао да разазна која тачно с удаљености од десетак корака, натопљена ваљда свјежином ведре мајске ноћи што је на њу сипила кроз кровни прозорчић, слична угарку, догорјелом с једне стране, клизну с гомиле и привуче његов поглед. Прије петнаестак година, помисли, помагала је оном коме је припадала да се склони за дебелу букву, какав пањ или стијену, али судбина је хтјела да се баш тада, и баш ту, оконча његов живот и она, та кост слична угарку, сада може само да о томе свједочи. И свједочиће ко зна колико дуго и ко зна да ли ће над њом, или негдје далеко, преци и потомци палити свијеће за покој душе човјека чијем тијелу је давала снагу и ослонац.

Хладна је зимска ноћ, први, поноћни часови деветог дана деведесет четврте, трећи дан Божића и лице славе Светог архиђакона Стефана. Мећава у снажним налетима сваких неколико минута протреса прозорска стакла и кућу засипа густим снијегом који већ четврти дан не престаје. У Шиљеговцу никог снажног да пропрти стазе, а и да има пртина између кућа брзо би их нови сметови засули, и на улазна врата нико послјије положајника није никоме покуцао.

У подруму Василијеве куће, поред три или четири повећа храстова бурета до врха напуњена шљивовицом, прислоњена уз камени зид, још на ражњу, тек начета, печеница узалуд чека да је неко раскомада. У пушници се испопречавали комади осушене свињетине и овнујског меса, попут одметнутих клипова кукуруза на новој крчевини, Василије тек сваки трећи дан наложи ватру око сувог церовог пањића,

обгорелог са свих страна, да дим дода још мало укуса пршутама, плећкама, пекама, ребрима, кобасицама и комадима сланине.

Крстивоје и Предраг не долазе већ два мјесеца. Према вијестима с ратишта, дубок снијег није разлог њиховог недоласка на одсуство, већ жестоке борбе које се тамо воде. Кад већ њих нема, Даница и Василије вољели би да макар неко стигне из њихових чета и да им каже да су живи, па би их, чини им се, лакше чекали. Од почетка рата њих двојица су се можда само три или четири пута срела, два пута на крсној слави, на Светог Василија Острошког Чудотворца, а једном или двапут случајно. Таман с одсуства оде Крстивоје, кад за дан или два ето Предрага. И све тако до прије два мјесеца, а од првих правих јесењих киша, од почетка новембра, не стиже ниједан. А да дођу, да се јутрос појаве, промеће Василије мисли кроз несаницу, напунио би им руксаке печеницом, сувим месом, ракијом и погачама, позајмио би од некога коња, па би велике бисаге напунио, и с њима кренуо на ратише, прво до Предрагове, па до Крстивојеве чете, да понесе војсци ића и пића, да почасте те паћенике и зажели им да се срећно врате својој дјечи, женама и родитељима. Али, њих нема и залудни су сви његови снови, боји се да ће печеницу појести пашчад, а ко зна колико дуго ће их чекати суво месо и ракија.

Хладна је јануарска ноћ и Василије, ушушкан јорганима и несаницом, самује у кревету. Тек понекад устане да у калијеву пећ у углу убаца подебљу цјепаницу. И Даница, зна он то добро, у својој соби самује, проклиње несаницу и моли Бога да јој сачува сина и мужа. Зна да им није лако тамо гдје су. Лиже их зима хладним језиком као накостријешена куја штенад кад се уплаши да би неко могао насрнути на њих, а иза сваког дрвета вреба непријатељска пушка, можда и у

рукама оног с којим су се до прије коју годину руковали и грлили на сајмовима и по пијацама. Проклет да је рат и проклети да су они што су га започели! Није им ваљало што су могли куда су хтјели и шта су хтјели, није им ваљало што су фабрике радиле и што су школска врата за свакога била широм отворена, што си од плуга, трактора и крављег вимена могао живјети као господин човјек. Проклетници једни, дабогда им света земља не примила кости! Зна Василије добро своју снаху, они никад не разговарају, читају једно другоме тмурне мисли, често мрачније и од ове ноћи у којој мећава завија као живинче кад би га неко, недајбоже, живо дерао, сигуран је какве се мисли сада роје по њеној глави и несаници.

Струје већ другу годину нема, стигне сваких мјесец, мјесец и по, само по три сата, не може јадна Даница ни рубље у машини опрати и попеглати како треба, па га откувава у веш лонцу, као некада, и пегла распуклом пеглом на угаљ, пронађеном међу старудијама на тавану. У Шиљеговцу и Граду већ одавно се не може купити петролеј за лампе и фењере, а ако се дође до које свијеће, чува се да се запали у цркви или на гробљу, за здравље живима и за покој душе мртвима, нико је не користи за освјетљавање куће, па се вечери и ноћи проводе углавном у мраку.

Има Василије добру батеријску лампу, дотуре му покаткад пријатељи из Града понеку батерију, али је чува за радио без кога не може. Набавио му га је Крстивоје прије рата, да га држи у својој столарској радионици, или понесе на њиву кад остави облић и прихвати се косе или мотике. Нека му свира, лакше је уз музику радити. А сада, у овим чулавим и поганим временима – дабогда што прије отишла у курвањску историју! – прије би се одрекао хљеба него

свог транзистора с ручком. Тек покаткад га дању укључи, да чује најважније вијести, чува батерије за ноћ, а онда га увече стави на јастук, крај главе, и слуша, све до пред зору, када се око њега, с првим бљедилом које облије прозор, почну сплитати крхке нити сна.

Ево баш сада слуша команданта бригаде која већ неколико мјесеци опсједа један град, а у свакодневним биткама и чаркама покаткад погине и понеки војник. Од оног тренутка када од Главне команде стигне наређење за напад, одлучно говори командант, град ће бити ослобођен за мање од четири сата, с минималним губицима, ако их уопште буде. Хоћете, добићете наређење о куковом љету, подругљиво говори Василије, тихо, да га Даница у другој соби не чује, увијек тако разговара с радијем. Нећете добити то наређење, наставља у мислима, све док неки из Главне команде шверцују са старјешинама противничке стране. Мало, мало, па неко прича како је конвој камиона, пун робе, без испаљеног метка са супротне стране, ушао у опкољени град и како су се, сат-два касније, у колони враћала празна возила. Нема рата без шверца, брајко мој! Једни шверцују и богате се, а други губе главе и тамо гдје их не би смјели губити.

Мало музике, па слиједи вијест пристигла са друге стране Атлантика. Савјет безбједности Уједињених нација на данашњој сједници још једном је оштро упозорио зарађене стране да, сходно раније усвојеним резолуцијама, не отварају ватру на линијама разграничења, јер ће у супротном мировне снаге морати да употребе оружје ради сопствене сигурности. Ако хоће мир, пита Василије самоћу и тишину око себе, ремећену само налетима мећаве и бубњањем пећи, ако заиста хоће мир, зашто онда те исте земље, чланице Савјета безбједности, шаљу противничкој страни оружје и

муницију? Зашто, брајко мој? Богате се, ето зашто! Нема рата, нема ни долара! Замре, примири се на једној страни планете, а већ сутрадан букне на другој. А ти, Крстивоје мој јадни, и ти предраги Предраже, смрзавајте се у рову, трошите здравље и снагу, као да се сутра, замотак крвавих или крваво зарађених пара, могу купити на првој пијаци.

Опет музика, па поема локалног пјесника која пјева о узвишеним циљевима борбе, о сунцу које ће свима једнако сијати, о младости која ће наново цвјетати слободним ливадама широм драге нам отаџбине. Тамбурај, само тамбурај! – поручује Василије пјеснику који се у заносу винуо до небеса, па одозго сипа стихове који лепршају као и ноћашње сњежне пахуљице док не упадну у ковитлац мећаве. Тамбурај до миле воље, јер си се пера латио само зато да ти не би тутнули пушку у руке!

А сада, најављује спикерка сненим гласом, репризирамо репортажу с ратишта коју смо емитовали данас послје подне. Након кратког музичког прелаза, загрми репортеров глас: Пред нама је херој овога рата, борац коме ништа није тешко и који често и добровољно креће у најопасније акције. Не жели да спомињемо његово име, јер, рече, сви борци у његовој чети и његовом батаљону хероји су колико и он, сви без поговора извршавају задатке и желе да се ово балканско зло што прије оконча. Питамо га који је тренутно најважнији задатак његове јединице.

Чекамо само да снијег престане падати, па крећемо у ослобађање хидроцентрале која је већ двије године у противничким рукама, забубња собом Предрагов глас. Јест Предраг! То је он! – сада већ виче Василије и на јастуку тражи ручку транзистора, да га понесе до Даничине собе, да и она чује како на радију збори њен син. Наш циљ је

да нејач у селима и градовима макар Мали Божић дочека са струјом, заори се још једном, прије него што је Василије напипао ручку транзистора и спустио ноге на под. Чули сте једног од најхрабријих бораца, говори даље репортер, али Василије не слуша, враћа ноге на кревет, под покривач, док собом и даље бубња Предрагов ведар глас и стапа се са бубњањем грабовине у пећи.

4.

Када се у ноћној тами човјек утопи у шапат тишине, може чути како кости разговарају. Је ли ти тешко без тијела, као што је мени? – пита једна глава другу. Више мислим о томе како је тијелу без мене – брујем тишине одговара друга. Оно, моје обезглављено и изгубљено тијело, сада тумара унаоколо, тамо и непроходима, док ја овдје мудрујем. Опусте се, драга моја, милује још тишим шапатоу друга глава празнину њене лобање. Вјечност је пред нама, можда ће некад неко с нама саставити кости наших тијела.

Крстивојевих и Предрагових? – трже се Василије Кантар и загледа у кровни прозорчић.

Друга кришка јабуке живота Василија Кантара почињала је брковима Ровчанина Милорада Лауша, предратног приученог шумара, потом устаника и партизанског командира, а након рата, послвије тромјесечног учитељског курса, првог учитеља у Шиљеовцу. У село је стигао средином новембра четрдесет пете, смјестио се у кућу народног одборника Славка Вишекруне, и већ наредног дана у највећу просторију национализованог парохијског дома почели су да пристижу ђаци, са седмогодишњацима и они који су били готово дорасли плугу. Учитељ, чији су бркови били слични брковима онога са слике, коју је донио и првог дана објесио на зид изнад столића за којим је сједио, распоредио је Василија, тада већ тринаестогодишњака, с осталим одраслим дјечама и понеком дјевојчицом, у поподневну смјену. Они ће, клипани већ, пушци дорасли, у његовом одреду такви су се отимали о пушкомитраљезе, за школску годину завршавати по два разреда.

Лауш их је прво научио да се онај на слици зове Јосиф Висарионович Стаљин, да им је он сада оно што је њиховим дједовима био сам Господ Бог са свим свецима, арханђелима и анђелима, и касније им је често, из *Борбе* коју би му покатак неко доносио из Града, читао изводе из његових и Маршалових говора, застајкујући послје сваке реченице и с одушевљењем тумачећи дубокоумност мисли што је из ње, као поток из планинског извора, како је говорио, снажно надирала и кријепила душу и срце. *Обнова је наш прворазредан задатак*, прочитао би, па би потом, загледавши се кроз прозор према врховима Планине, дуго трљао чело и тек кад би се по његовој свијести разлио смисао те поруке, а одушевљење достигло врхунац, говорио да само просвијетљен ум може изговорити такву мудрост. Како се ова реченица често понављала, једном је неко несмотрено упитао ко ју је изговорио, друг Стаљин или Маршал, на што је бркати Ровчанин плануо: Зар је важно који од њих?! Та два гранитна лика су вам два тијела, а једна душа, један ум! Утувите то у те своје празне кулачке главе, ако хоћете да градите социјализам и да у њему будете нови људи! Још им је рекао да сунце не излази случајно на истоку, јер тамо се, на Истоку – научиће их зашто ће ту ријеч писати великим почетним словом – родило сунце слободе и сунце социјализма. И не залази сунце случајно на западу, и то ће им једном објаснити, кад буду способни да *правилно* схвате све подмукле замке и гадости омрзнутог капитализма који се пред најездом ослобођене мисли и ослобођеног рада повукао у свој брлог на западним странама.

Схватао је Василије да Земља може бити округла, слична надуваном свињском мјехуру (о, како се радовао свињокољу и с каквим је нестрпљењем чекао да му дају мјехур, па да са њега пажљиво

поскида сало и све оне жилице, потом да га натрља кукурузним брашном, да га онда осуши на зиданој пећи, надува, свеже дугим крајем ланеног конца, па потрчи двориштем, не пазећи хоће ли ногом запети за какву жилу или оштар камен, гледајући како се горе изнад њега вјетар игра том лаганом лоптом боје разријеђеног облака!), схватао је и то да ти брат може бити неко кога је седмицама и мјесецима хода далеко од тебе родила нека друга жена, а не твоја мајка, па и то да су нам далеки преци били мајмуни који уживају скачући са гране на грану и ништа не радећи, али никако није могао да одгонетне у чему је мудрост оне мисли коју су често изговарали другови Стаљин и Маршал, а коју им је учитељ много пута читао из *Борбе*, баш као да је тада први пут изречена.

Три године касније, када је већ био у Граду, мајка му је причала да су дошли неки људи у парохијски дом претворен у школу, скинули ону слику са зида, рам и стакло поломили, хартију подерали, а учитеља одвели у затвор. У неким стварима, додала је, био је добар човјек, сваки сапун добијен у мјесечном сљедовању за учитеље дијелио је на најмање осам комада и давао увијек другим ђацима да понесу кући, кад би знала гдје му је гроб, отишла би и запалила свијећу за покој његове напаћене душе, ако се онима који читају *Борбу* свијеће уопште смију палити. И још му је рекла да је од сеоског народног одборника Славка Вишекруне чула да се онај бркати Стаљин више не смије спомињати (*Не спомињи га ни ти, Василије, молим те ко нашег заштитника светог Василија Острошког!*), а Маршала што будеш више спомињао, више ћеш ићи у напредак, брслачио је Вишекруна и махао длановима окренутим према небу као да ти помаже да то схватиш, па се одмах и сам уздижеш до непојмљивих висина.

Два разреда државне ниже реалне гимназије Василије Кантар памти више по томе што су се ученици у Граду смијали његовој сиротињској сељачкој одјећи и по чорби од репе или бундеве коју је у ђачком дому добијао за доручак, ручак и вечеру, него по оних двадесетак француских ријечи, колико их је једва научио од наставнице Емилије Рац, њежније од трава које је подунавац таласао по њеној Војводини, о чему је чешће причала на часовима него што их је учила француском изговору, увјерена да ће јој у том настојању труд бити узалудан.

Да је *привилегија* бити ратно сироче, Василије Кантар сазнао је када су му по завршетку другог разреда ниже гимназије рекли да може одмах ићи на изучавање столарског заната ако то жели. Прихватио је без размишљања. И није се покајао. Тек што је почела настава у школи ученика у привреди, упутили су га на праксу у столарску радионицу Николе Каурина, смјештену у тихој улици у Предграђу. Колико се понедељку, сриједи и петку радовао због сусрета с ученицима свога разреда, који су му по много чему били слични, углавном вршњаци, мало их је било млађих од њега и нико се није смијао његовој одјећи, толико се осталим радним данима радовао практичној настави (*шегртовању*, заправо) и доброћудном Николином лицу. Негдје у касну јесен мајстор му је предложио да се из ђачког дома пресели код њега. Храну нека доноси од куће, оно шта има, сира, кајмака, који комад сланине, пасуља, његова жена Гроздана умјешна је, од свега зна скувати укусно јело, јешће с његовом породицом, а у дворишној зградици, крај радионице, у једну собицу унио је кревет за њега. На прагу је осамнаесте, школоваће се само једну годину, занат се не учи као историја или граматика, само из књига, мајсторство се оком и

руком краде од мајстора, па ако буде добро *крао*, ако му за ту годину рука срасте с облићем, а хоће, зна он, Никола, процијенити *јатију*, моћи ће код њега да се запосли.

Најљепше што се Василију Кантару у тој првој половини друге кришке живота догодило, била је Николина кћерка Мирјана. Живахна тек задјевојчена плавушица, увијек насмијана, радозналост погледа, често је навраћала у радионицу да упита треба ли шта. И никада при томе није пропустила да погледом окрзне новог шегрта, повисоког, црномањастог младића, помало замишљеног погледа, увијек заокупљеног послом.

И ту се, као да је прождрљиви црв прошао кроз јабуку, друга кришка Василијевог живота начас прекида, том празнином, попут љетног вихора кроз котлину, протутњало је изучавање заната, све је са собом однио изненадни градоносни облак, остали су да покаткад у сјећању запламсају осмијеси с ведрога Мирјаниног лица, слични пропламсајима сунца кроз крошње четинара на Планини.

5.

На једној гомилици, да ли покренута вјетром који је допирао кроз отворен коси кровни прозор или под притиском веће кости на њој, клизну једна кошчица и костурницом тихо запрхута шум сличан оном који изазове распрскавање допола сасушене љуске на једром плоду ораха у јесењој ноћи.

Тражићу га, не брини. Те Предрагове ријечи сломљеном Василијевом срцу биле су крхка, али једина нада. Хоће Предраг, драго и предраго дједово јагњешце, тражиће и наћи ће он свога оца и мога сина Крстивоја. Жив је Крстивоје, можда је заробљен и сада у неком логору крвари и мисли на нас, на мене који сам из земље упио црнило у крв што ми све спорије кола жилама, на Предрага који четврту годину носи главу у торби, ако му је она још на раменима, и на ону своју јадницу која је исплакала очи милујући преоблаке што их припрема за мужа и сина и моли Бога јединога да им то не буде посмртна опрема.

С том мишљу Василије је лијегао у кревет, с њом устајао и брзо бјежао из собе, остављајући у згужваној постељини самртнички зној и кошмарне снове.

Више од црне слутње, Кантарове мисли смрачио је мук који је одједном завладао. Нико више није спомињао Вучју гору, као да је избрисана са географске и свих топографских карата. На радију је слушао вијести с многих ратишта, али Вучје горе није било у извјештајима виших команди. Ни они ријетки који су у Шиљеговац

стизали само на дан или два одсуства, мрачних погледа и још мрачнијих мисли, спомињући покатад Крстивојеву чету, па и нека ратишта на којима се раније борила, преко језика нису преваљивали гору с дубоко заривеним курјачким зубима у свом имену.

Проклет био онај ко је први рекао да се у кући објешеног не спомиње уже!

Никада Василије није гласно изговорио ову клетву, али му је њена симболика све чешће била у мислима. И био је све сигурнији да ће се са сином поново срести тек кад пређе ону границу иза које је бескрајно поље тајанствености.

Онда је, крајем септембра, стигла вијест да је Предрагова чета три дана и три ноћи освајала Ђавољи врх.

И није га освојила.

И ниједан борац није се вратио са Ђавољег врха.

Неки ђаволи, исти као и они на Вучјој гори, одозго су оне што су били на својој земљи, засипали неразумљивим ријечима и оловом пристиглим из мрачних складишта с разних страна свијета.

– Нека и њих и Ђавољи врх ђаволи носе своје Сотони! – једва је, на ту вијест, простењао Василије Кантар и мјесецима послје тога није отварао уста, осим да узме кап воде и, понекад, горак залогај хљеба.

6.

Чудне су људске кости; болести душе на њима не остављају трага, него само ломови и, у ријетким случајевима, болест мишића, када се трајно згрче и сапну их. Сморе те, рецимо, животне недаће, препукне ти срце од бола, испију земља и небо из тебе и посљедњу капљицу душе, а кости ти оду у земљу нетакнуте, као да си живот у радости и весељу провео. Ето, обраћа се Василије Кантар непостојећем сабесједнику, оvdје има костију за цијело једно сеоце, међу њима је много поломљених, па сраслих или несраслих, јасно се види да је кроз неке прошао метак, очито је да су неке напрсле под ударцем, али ни на једној нема жуљева. Нема? Можда су жуљеви на костима невидљиви као ожилци на душама?

Четири дана Василије Кантар радио је у радионици Николе Каурина од јутра до мрака, много дуже него што је то мајстор од њега тражио, петог је у поподневним часовима одлазио у Шиљеговац, да се до вечери с мајком наразговара, а суботом је, опет од изласка до заласка сунца, радио на имању, орао, сијао, окопавао, косио, жео, сносио, брао и успремао, крпио ограде и шталске кровове, поправљао што се поправити могло и правио што се направити морало.

Недјељом је одлазио на Планину. Није знао шта га је тамо вукло, само је осјећао да мора ићи.

Три мјесеца прије него што ће се навршити девет година од збјега, једне ноћи у сан му је дошао отац. Глава му у магли, не види му лице, али глас препознаје. Хладно ми је, каже. Планинска влага увукла ми се у кости, разједа их, дрхтим као лист јасике. И осјећам ледени дах звијери када наиђу и оњуше ме. И самоћа ме убија. И ведрина ноћног неба ме гризе. И муње ми се кроз очне дупље попут ножа заривају у

лобању. Нисам ти се јављао док ниси ојачао, а сада те молим и преклињем, састави ме с костима предака.

Када то изговори, из оног облака што му је био сакрио главу, тамом и Василијевим сном заори се грмљавина и уздрма ноћ. Дуго се све тресло, и кревет, и соба, и зградаца у којој је спавао, и столарска радионица покрај ње, и кућа, и Град и свијет из кога су прогнани мирни снови, а онда се појавила једна зрака свјетлости, па кренула широким друмом, скренула у шуму, пронашла путељке зарасле у травуљину и шибље, почела да се пење уз пристранке и зауставила на чистини по којој отац трчи од њега према сестри, од сестре према мајци, од мајке према њему, и све тако док врх исуканог ножа у продужетку рукава војничке униформе није дочекао његове груди.

И ево сада Василија Кантара на тој чистини. Није више десетогодишњак, осамнаесту је навршио. И сам је, нема преплашених људи око њега, нема рике говеда и блејања оваца, нема униформи на обезличеним сподобама, ни пушака, ни ножева с чијих оштрица се у изгубљене погледе усијецају иглице сунчевог сјаја.

Нема ни оца, а мислио је да ће га ту затећи.

Ведар је мартовски дан, ближи подневу него јутру. Свјежина влажне земље наговјештава клијање и бујање. Између крпица снијега, испод трулог прошлогодишњег лишћа, понегдје стидљиво провирује понеки тек пробуђен шумски цвијетак. На осунчаним мјестима разбокорила се јагорчевина, а на чистинама, гдје су мало више размакнуте крошње дрвећа по чијим се гранама модре набубрели пупови, живнули бокори вријеса, прекривени мноштвом загаситољубичастих цвјетића, сличих јатима неких непознатих кукаца раширених крилашца.

У оном правцу су одвели Милосаву, тамо мајку, тамо мене. А отац, гдје ли је он пао? Да ли се, рањен, придигао и колико је далеко могао однијети своје ране и своју тугу? Да ли онај тамо цвијет, што је тек провирио из земље, боју црпи из његове крви? Одакле ме оне ноћи звао? Јесу ли, недајбоже, звијери развукле његове кости?

Василије Кантар је кренуо за својим питањима и цијели дан, спуштајући се у потоке и пењући из њих на најближе чуке, разгрћући шушањ, завирујући под сагњиле жиле пањева, размичући ногама жбунове вријеси, обилазећи око брдашца на чијем врху се кочоперио усамљен храст, гледајући га почешће, да се не би изгубио, тражио било какав знак да би се ту могле налазити очеве кости, али ништа му није наговјештавало да би се било какав одговор могао макар наслутити.

Тако наредне недјеље, па наредног мјесеца, па цијелог прољећа и цијелог љета, али отац се само покатакд јављао у сновима, на Планини се никад никаквим знаком није огласио. Наилазио је на понеку кост, не разликујући често да ли је људска или звјериња, али кад би се испод лишћа, у папрати или у бокору какве шумске траве указала лобања, није имао храбрости да се сагне и узме је, да се загледа у њу и покуша по било каквом знаку да провјери да ли је очева. Ако је његова, говорио је, он ће наћи начина да ми се јави, знао је то за оног живота, па ваљда зна и за овог свог, нама живима непознатог.

7.

Василијев поглед запе за два костура на тамним најлонским подлогама. У сваком је недостајала понека кост – по два-три ребра, цјеваница, понеки приљен... При врховима, гдје су им се налазиле лобање, били су примакнути један другом, као да су се намјерно приближили, не би ли се лакше препустили тихом разговору.

Пред кућом се заустави блатњав цип и из њега, док се још чуло брујање вентилатора, искочише два млађа мушкарца, а онда полако изиђе и средовјечна жена у војничким панталонама припијеним уз наквасале кукове и у сивкастој кошуљи дугих рукава, затегнутој око позамашних груди. Био је сунчан, за то доба прилично топао децембарски дан, двадесети откако је у далеком америчком градићу, за који до тада нико није био чуо, потписан споразум о престанку ратних дејстава и откако су умукнуле пушке по босанским беспућима, да би још понегдје вијековима гомилану таму понекад распарао бљесак крваве каме, да се неко некоме освети за оно што су починили, или се само нагађало да су починили, дједови и праједови.

Прије него што је Василије Кантар успио да пређе тих десетак корака од прозора собе за дневни боравак, одакле је гледао долазак ненајављених гостију, до улазних врата, мушкарци крупним тијелима испунише предсобље. Са собом унијеше ужурбаност, из ње поче да исијава нервоза, па се све претвори у тјескобу која, више од мушких тијела, заустави жену у отвору врата. У предсобљу се наједном згусну тама у коју се, попут ножића у једрину јабуке, усијече Василијев позив гостима да уђу у кућу. Жена се некако прогура између мушкараца и

кроз врата суну млаз свјетлости. У њему, у том млазу који се разливао по смеђкастим подним плочицама, бљесну ведар Предрагов осмијех, сличан прољећном зрачку сунца који кроз пролистале воћке и прозорско стакло нађе пут до јастука у спаваћој соби, да би му се, часак касније, придружио брижан поглед Крстивојевих тамних очију, па Василије и не чу кад један од оне двојице, дубоким гласом, рече да немају времена за сједење. Он их начас остави у предсобљу, па крену за својим мислима.

У Шиљеговац су тих дана стизале многе радосне и тужне вијести. Марко Милошев вратио се жив и здрав, више од мјесец дана потуцао се по шуми, све бјежећи и кријући се од оних које није ни видио ни чуо, али је претпостављао да вршљају свуда око њега. Тек када је једне ноћи избио на пут који води према Граду, као преплашеног зеца у свјетла аутомобилских фарова ухватила га патрола његове војске и довезла у село. Унакажено тијело Станоја Гавриловог размијењено прије неколико дана. Одсјечену главу препознали по ожилку на чеоној кости, осталом од пада са трешње на оштар камен, а тијело у распадању по накриво сраслој поткољеници, сломљеној приликом тог пада. Из Комисије за тражење несталих јавили Драгомиру Кустурићу да су сазнали да се његов син Никола, командант батаљона, налази у логору Деспотово. У размјену за њега траже двадесет својих, али наша страна нема толико заробљеника. Нагађа се да њихова страна у логорима држи још неколико стотина наших бораца и добро их крије од међународних мировних снага, надајући се да ће за њих добити све оне за којима трагају њихове комисије за размјену и тражење несталих. Прича се да се у више костурница налази доста пронађених и размијењених тијела бораца, али се идентификација споро одвија. То ће, како јавља радио

(телевизију Василије одавно не гледа, превише га узнемиравају слике ужаса), ускоро бити убрзано, када се приликом идентификације буде почео примјењивати поступак ДНК анализе.

У мноштву тих, често и збуњујућих вијести, тешко се сналазио. Таман помисли да би се Крстивоје и Предраг, или макар један од њих, могли налазити међу заробљеницима и да ће једнога дана бити размијењени, све његове наде распрши вијест из извора међународних организација да су сви логори, на свим зараћеним странама, распуштени одмах по кончању ратних дејстава. Василије се грчевито хватао за танане нити нове наде: ако нису међу живима, пронаћи ће њихове кости и он ће их на хришћански начин сахранити, кад већ није могао тако упокојити очеве земне остатке.

Када се тог јутра, путељком којим је у септембру посљедњи пут с кратког одсуства отишао Предраг, појавио цип, Кантар се понадао да возе њега или оца му. Видјевши да ниједан од њих не излази из возила, преостало му је да подједнако страхује и да се нада да возе њихова тијела, али када ни кости нису истоварали, пожелио је да му макар донесу добре вијести.

Исплићући се из замршеног клупка мисли, Василије Кантар се изненади када схвати да се с она два мушкарца и женом налази пред возилом којим су се довели. У рукама испруженим према њему видио је омање вреће брашна, картонске кутије и пуне кесе.

– Помоћ – говорила је жена. – Колико се могло.
– Као и осталим породицама погинулих и несталих бораца – допуњавао је виши мушкарац.

Василијев леден и укочен поглед простријели свако од њих понаособ.

Марш! Марш из моје куће и мога дворишта!

Псовка остаде у стиснутом грлу, горка и трпка, као незрела шљива коју не можеш ни прогутати ни испљунути.

Тишина је дуго одзвањала око њих, па почела полако да се извија према блиједом небеском плаветнилу.

Неизговорена псовка плуснула је у барицу пред његовим ногама, попут зреле крушке која с вјетром протресене гране падне и разљоска се по тврдом прашњавом друму.

– Не треба – простиња, брзо се окрену и споро пође ка отвореним кућним вратима.

За њим су, као поскок кроз траву, мигољиле несмотрено изговорене ријечи: *...Као и осталим породицама погинулих и несталих....*

– Погинулих и несталих – безнадним гласом шапну вратима, затварајући их за собом.

***Запис неупадљиве чиновнице, која машта о томе да буде
пјесник, или, макар, есејист (4)***

Петак/субота, 21/22. мај 2010, поноћ

ДОДИР НЕЧЕГ ХЛАДНОГ ПО ЛИЈЕВОМ РАМЕНУ ТРГАО МЕ ИЗ СНА.

НА ДИСПЛЕЈУ ЕЛЕКТРИЧНОГ БУДИЛНИКА НА НОЋНОМ ОРМАРЧИЋУ
КРАЈ КРЕВЕТА, ЧЕТИРИ НУЛЕ: 00,00. ПОНОЋ. БАШ ГЛУПО ВРИЈЕМЕ (АКО ЈЕ ТО
УОПШТЕ БИЛО КАКВО ВРЕМЕНСКО ОДРЕЂЕЊЕ КОЈЕ СЕ МОЖЕ ОБЈАСНИТИ
НАШЕМ УМУ СХВАТЉИВИМ ПОЈМОВИМА). НИ ПЕТАК, НИ СУБОТА. НИ
ДВАДЕСЕТПРВИ, НИ ДВАДЕСЕТДРУГИ. НИ ПОСЉЕДЊА СЕКУНДА ДАНА КОЈИ
СЕ СТОВАЛИО У ВРЕМЕНСКУ ПРАЗНИНУ, НИ ПРВА ОНОГА КОЈИ НАМ ДОНОСИ
НОВЕ ЗАМКЕ. ПРОЦЕП, РАСЈЕЛИНА ИЗМЕЂУ ДВА ДАНА. КАО ПРОВАЛИЈА
МЕЂУ ЕОНИМА. ИЛИ, ОНАЈ АСТРАЛНИ ПРОСТОР МЕЂУ ПАРАЛЕЛНИМ
СВЈЕТОВИМА. УГЛАВНОМ, НЕШТО У ЧЕМУ СЕ МОГУ ИЗГУБИТИ ЦИЈЕЛЕ
ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ, КАМОЛИ НЕЋЕ КРХКО ЉУДСКО СТВОРЕЊЕ. А ТЕК ЧОВЈЕКОВА
МИСАО, КАКВА ЊОЈ СУДБИНА ПРИЈЕТИ У ТОМ *МЕЂУВРЕМЕНУ* И
МЕЂУПРОСТОРУ?

КОЛИКО САМ СПАВАЛА? НЕ ВИШЕ ОД ДВАДЕСЕТАК МИНУТА. И, НИЈЕ
ТО БИО САН НЕГО КОШМАР КОЈИМ СУ СЕ, БЕЗ ИКАКВОГ СМИСЛА ЗА РЕД И
ПОРЕДАК, ЦИРИШКИМ ПАРКОМ КОТРЉАЛЕ СКУЛПТУРЕ ХЕНРИЈА МУРА, ЧАС
НИЗБРДИЦОМ, ЧАС БЛАГОМ, ЈЕДВА УОЧЉИВОМ УЗБРДИЦОМ, САД ПРЕМА
ИСТОКУ, САД ПРЕМА ЗАПАДУ. ОНДА ЈЕ НАИШАО ОГРОМАН ТАМНОСИВИ
ДВОГЛАВИ ОРАО И ЈЕДНОМ КАНЦОМ ШЧЕПАО ОБНАЖЕНУ ДЕБЕЛУ ЖЕНУ, А
ДРУГОМ НЕШТО НАЛИК НЕПОЗНАТОЈ СПЉОШТЕНОЈ ПЛАНЕТИ, ПА ИХ, УЗ
НЕКОЛИКО СНАЖНИХ ЗАМАХА ОГРОМНИХ КРИЛА, ПРЕНИО НА ЗАОБЉЕН ВРХ
ВРАЖЈЕГ ЋАВОЉЕГ ВРХА, СЛИЧАН НАБРЕКЛОЈ ДОЛЦИ ПРВОРОТКИЊЕ
ЗАВАЉЕНЕ НА ЛЕЂА, С ДЈЕТЕШЦЕТОМ У РУКАМА КОЈЕ ПОЦУПКУЈЕ ПО ПУПКУ.
ЧИМ ИХ ЈЕ СПУСТИО, ОТИСНУЛЕ СУ СЕ СТМИНОМ. СИЈЕВАЛЕ СУ ЖЕНИНЕ
ДЕБЕЛЕ БУТИНЕ, НА ДВА МЈЕСТА ПРЕСАВИЈЕН ТРБУХ СУДАРАО СЕ СА

ЈАЈОЛИКОМ ПЛАНЕТОМ, ОКРУГЛА ГЛАВА, СПЉОШТЕНОГ НОСА И ЈЕДВА ОТВОРЕНИХ ОЧИЈУ, ОБАРАЛА ЈЕ ПРЕД СОБОМ ЗАКРЖЉАЛА СТАБЛА ДРВЕЋА КАКВО ДО ТАДА НИКАД НИСАМ ВИДЈЕЛА, А ОНДА СЕ, ОДЈЕДНОМ, У ЖЕНИНО МЕЂУНОЖЈЕ ЗАРИЛА СУВА ОБЛИЦА ДЕБЉИНЕ СТУБА ЕЛЕКТРИЧНЕ РАСВЈЕТЕ. ОСЈЕТИЛА САМ СНАЖАН БОЛ МЕЂУ КАРЛИЧНИМ КОСТИМА И СВЕ ЈЕ НЕСТАЛО У ТАМИ. КОЖУ ЛИЈЕВОГ РАМЕНА ПРЉИЛА МИ ЈЕ ХЛАДНОЋА.

РУКА МИЛОСРДНОГ АНЂЕЛА.

АНЂЕЛИ СУ МОГ ОЦА ОДВЕЛИ МЕЂУ АНЂЕЛЕ. ОН ЈЕ, ЗНАШ – ОКРЕНУХ СЕ НЕПОСТОЈЕЋЕМ САГОВОРНИКУ, ШТО СВЕ ЧЕШЋЕ ЧИНИМ – С ТОРБОМ У ЛИЈЕВОЈ, А ЗАВОЈИМА У ДЕСНОЈ, ЖУРИО ПРЕМА ЧОВЈЕКУ КОЈЕГА СУ УПРАВО БИЛИ ИЗВУКЛИ ИСПОД БЕТОНСКЕ ГРЕДЕ ПОТПОРНОГ ЗИДА. РАНЕ ИЗ КОЈИХ ЈЕ ЛИПТАЛА КРВ ЗАСИПАЛА ЈЕ ПРАШИНА. И ЗАСИПАО ИХ ЈЕ ЗВУК АВИОНА КОЈИ СЕ ВЕЛИКОМ БРЗИНОМ ВРАЋАО ПРЕМА ЗАПАДНИМ ПЛАНИНАМА, У СВОЈЕ ОРЛОВСКО ГНИЈЕЗДО, ПРАЋЕН УМИРУЋОМ ЈЕКОМ РАЗОРНЕ БОМБЕ ЧИЈИ ДИЈЕЛОВИ СУ ЈОШ ЦВИЉЕЛИ ПОД РУШЕВИНОМ. ОНДА СЕ, СА ЗАПАДНЕ СТРАНЕ, ПОНОВО ЗАЧУО ОШТАР ЈАУК АВИОНА. ЈЕЗИВ И СВЕ БЛИЖИ. ТРЕНУТАК КАСНИЈЕ НИЈЕ БИЛО НИ ЗАВОЈА У ОЧЕВОЈ РУЦИ, НИ ТОРБЕ У ДРУГОЈ, НИЈЕ БИЛО НИ ОЧЕВИХ РУКУ, НИ ОЦА НИЈЕ БИЛО. НИ ОНИХ РАНА ИЗ КОЈИХ ЈЕ ЛИПТАЛА КРВ. АНЂЕЛИ СУ... НИСУ ЛИ НЕКИМ АНЂЕОСКИМ ИМЕНОМ НАЗИВАЛИ ТО *ХУМАНИТАРНО* БОМБАРДОВАЊЕ? – ПОНОВО УПИТАХ НЕВИДЉИВОГ САГОВОРНИКА... АНЂЕЛИ СУ И РАНЕ УБИЈАЛИ БОМБАМА. СПЕПЕЛИТИ И РАНЕ, ДА НЕ СВЈЕДОЧЕ. АЛИ НЕ ВАРВАРСКИ, КАО ШТО ТО ПЛЕМЕНА ПО ОВИМ ВУКОЈЕБИНАМА ЧИНЕ, НЕГО *ХУМАНО, ЦИВИЛИЗАЦИЈСКИ*, ПО НОВОМ СИСТЕМУ ВРИЈЕДНОСТИ.

И САДА, У ПОНОЋ, НА РАЗДЈЕЛНИЦИ С ЧИЈЕ ОБЈЕ СТРАНЕ ЗЈАПЕ ЛЕДЕНЕ ПРАЗНИНЕ, НА МОМ ЛИЈЕВОМ РАМЕНУ РУКА МИЛОСРДНОГ АНЂЕЛА. ПРИЈАТНА ХЛАДНОЋА ИЗ КОЈЕ ЋЕ – ЗНАМ ТО, КОЛИКО ПУТА САМ ИСТИ ОСЈЕЋАЈ ДОЖИВЈЕЛА! – ЗА КОЈИ ЧАСАК ПОЧЕТИ ДА СТРУЈИ ПРИЈАТНА ТОПЛИНА. АНЂЕОСКО БЛАЖЕНСТВО.

Али, не, није то било крило анђела.

Старчев штап!

Старац ме својим штапом дотакао по рамену и истргао испред огромне дебеле жене разјапљених бутина, која се, поскакујући и одскакујући од стијена, котрљала низ стрмину вражјег Ђавољег врха, пријетећи да смрви кости оног чију руку чекам да стргне смоквин лист са густиша затрњеног шипражја над зденцом пожуде, а затим и мене, која сам кренула у још једну ноћну потрагу, сабије у каменито тле.

Знала сам, још данас, јуче заправо, посматрајући га кроз прозор своје канцеларије, зурећи у његова леђа на којима је имао невидљиве очи, била сам сигурна у неку блискост која ме повезује с тим старцем, с тим скамењеним дијелом претпотопске скулптуре. Био је камен или бронза, тешко је с те удаљености и кроз замућено стакло било одредити из којег је материјала клесана или саливана скулптура, али је све указивало на то да у њему куца срце. Тихо, једнолично, полако, али довољно снажно да смлачи камен или бронзу, заправо то од чега је био саздан. И осјећала сам негдје дубоко у себи, или у оном волшебном дјелићу сопства што пулсира изван нас самих, да то дамарање старчевог срца дотиче оне замршене пипке моје душе које ни сама нисам упознала, нити ћу их икада упознати.

Нотес у који ово записујем натапа растопљено олово, а оловка у мојој руци претвара се у старчев штап. Лаку ноћ, у магли изгубљена анђеоска руко! Лаку ноћ, празнино у мени и око мене!

8.

Једна поткољеница, можда баиш лијева, без видљивих трагова негдашњег прелома, издвоји се од костура коме је припадала, усправи се, па се на чудан начин поклони, као његов Крстивоје на школској приредби, на којој је учитељ Константин Малешев, добричина из Банатског Брестовца, говорио да ће макар Бог, ако нико други, погледати и оне борце који су крварили по албанским гудурама, а не само спомињати оне са Сутјеске, Неретве, Козаре и сремских равница. И освртао се стално, док је то изговарао, да види нема ли међу Шиљеговчанима кога са стране, ко би његове ријечи (Шиљеговчани неће, то је добро знао) пренијети друговима у комитетима.

Памти тог човјека, ново стабло на старом буковом пању, обраслом маховином.

Избивши, једног магловитог јунског јутра, које је последије свјеже ноћи, повјесмима магле што се издизала из потока, наговјештавало спаран дан, на косу по којој је прије неколико година неко исјекао сва букова и храстова стабла, оставивши само понеку јелику и оморику, угледао га је како стоји на пању. Сувоњав, сличан окресаном огранку, главе уздигнуте према небу, руку спуштених низ тијело, укрупњен попут кипа који је видио у Градском парку поред водоскока, када је једном Предрагу носио нешто хране, да дјечачић, без чварака, сланине и бијелог мрса, не закржља прије него што заврши тај свој занат.

Окамењени човјек, замјена посјеченом стаблу, отприлике шездесетогодишњак, како се наслућивало с удаљености с које га је Василије гледао, у правилним размацама, не краћим од четири-пет минута, једноличним али продорним гласом, комадао је и у танке резанце сасијецао планинску тишину.

– Обрадееее! Ооо, Обрадееее!

Потом је поглед обарао према жилама пања под собом, накратко, као да је желио да усркне наранцасту зелен маховине, па је опет дизао главу и ћутке зурио у небо.

– Обрадеее! Ооо, Обрадеее! – стизало је Василија док се пењао ивицом косе, више гледајући лијево, према густој, не би ли угледао какав костур, нарочито онај на коме је лијева поткољеница преломљена па неправилно срасла, него према новом стаблу, и човјеку, стопалима чврсто прираслом за године пања.

Када се послѣ подне, праћен све јаснијим старчевим дозивима, враћао са Планине, с неколико вргања у џеповима, убраних крај гомилице зарђалих чаура (Ту је сигурно био пушкомитраљезац, помислио је), Василије је покушао да привуче његову пажњу.

– Јеси ли жедан? Имам у чутурици свјеже воде с Лисичијег врела.

– Обрадеее! Ооо, Обрадеее! – пресрете га повик умјесто одговора.

Човјек је, очито, на мјесту већ давно истрошеног срца, имао уграђен некакав механизам који је, попут сата на торњу Храма Христа Спаситеља у Граду, у одређеним интервалима, пуштао тај болан, отегнут глас, кидајући својим завртњима и полугицама сићушне комадиће плућа, крвних жила и мишића с ребара, да се с јауком распрше планинском тишином. Његов глас се, мислио је Василије, хранио тим честицама сопственог мяса и ваздухом, пуним опорог мириса лишћа и горског биља. Када истроши све што се налази у грудима, једноставно ће се угасити и онда ће, био је увјерен у то, одјек његовог јаука дуго лутати потоцима и кланцима, тражећи истовремено и Обрада и човјека који га дозива.

Сутрадан човјеков глас био је продорнији.

– Обрадеее! Ооо, Обрадеее! – испусти јаук некакву чврсту невидљиву нит, омота је око Василијевих прса и повуче га према пању.

Човјек-стабло подиже руку и, с уздигнутим дланом, окрену је према Василију, па на неки чудан начин укрути ону нит и заустави га. А хтио је само да му пружи отворену чутурицу с водом.

Из дана у дан глас човјека-стабла постајао је слабији, гушио се сам у себи, у крклању тражио снагу да се не суноврати у гротло грла и већ испражњене груди.

Шестог или седмог дана, није био сасвим сигуран, вријеме за њега већ дуго није имало никакве оквире и мјерила, Василије је доље у селу срео жену испијеног погледа.

– Онај старац? Горе, на пању?

Његово питање, као јастреб грлицу, пресрете женин зачуђен глас:

– Старац? Какав старац! О Госпојинском посту навршиће четрдесету. Појеле га туга и велика жалост, сестре нераздвојне, исисале из њега све што се из живог створа може исциједити, па му и будуће, непроживљене године, ако их буде било, натовариле на плећа... Знам кад је рођен, само што смо били пшеницу оврли, баш усред Госпојинског поста, сад ће му, о новој вршидби, ако се буде имало шта овријећи, бити четрдесет.

– Неће дочекати рођендан – обори Василије главу. – Ено га, пресамићен преко пања... Не дише.

Женин глас одједном постаде тиши, њежнији, некако обожен.

– А надао се, несрећник, да ће срести Обрада који нестане за оне тешке арлауковине. Повели их заједно, њега и сина му, кад подигоше све живо из потпланинских села. Он имао среће, па га одвели у Њемачку, тамо мало био у логору, а онда код неког старог Швабе радио

на имању. Остао и двије године послије рата, није му онај бездушник хтио рећи да је Хитлер поклекнуо и да су се све његове куле сасуле у прах. Држао га ноћу затвореног у подруму, а зором, кад нико не види, одводио у поље и враћао кад се смркне. Тако све док неки сељани нису наишли преко његових ораница и видјели голог човјека с мотиком у рукама. Окупали га, обукли, нахранили и некако се с њим споразумјели, јер је свој језик за пет година готово заборавио, а Швабо с њим није разговарао па његов није научио, те му купили карту и утоварили га на воз... А, јој, туго моја!

Послије јаука, жена мало оћута, па настави тише, као да сама са собом разговара:

– Када се вратио, док је још могао причати, рекао је како су њега и Обрада, коме је тада могло бити четрнаест или петнаест година, раздвојили у Дубоком потоку, код Крстатих букава. У ропству га на животу одржавала нада да му је син преживио, а кад је чуо да су га посљедњи пут видјели како улази у пакао кроз капију Јасеновца, почео је да облијеће око куће и да га дозива. Послије је отишао на брдашце изнад свог у коров зараслог и подивљалог воћњака, а како му се нико није одазивао, мислећи ваљда да из ове удољице глас тешко излази, прије десет дана премјестио се горе, на крчевину коју зовемо Крстановом косом, стао на најдебљи пањ и наставио да дозива Обрада. Носили смо му воде и хране, молили га да се врати, убјеђивали га у узалудност дозивања, говорили му да нас не чују ни они чије бубне опне пуцају од нашег гласа, камоли ће бивши, све узалуд.

Жена се одједном пресамити и, уз јецај, прогута остатак приче, ако је прича уопште и имала наставак.

Василије се накашља и окрену низбрдицом. Дуг је пут до куће, а сутра опет ваља уранити и кренути у њедра Планине (узео је неколико дана одмора), претраживати сваки грм и разгртати сваки већи мравињак, ваљда ће га једном нека небеска сила повести до мјеста гдје самује оглодана преломљена па накриво срасла очева лијева поткољеница.

Много слична човјеку-стаблу била је нарикача, одјенута у црно и умотана у црну мараму, тако да јој лице није могао добро видјети, али је по продорном и јаком гласу закључио да је била млада. Срео ју је три пута на Планини. Ишла је нијема, погнуте главе, не обраћајући пажњу на шибље пред собом. Одједном би застала, клекнула, раширила руке и подигла их према небу

– Дјецо моја, голупчићи моји, гдје ли сте посијали своје кости недомиловане – заорило би се из њеног грла. – Зашто и мајку своју не поведосте са собом, ране моје љуте и непреболне?

Потом би се пресамитила и сљубила са земљом, па који часак касније распарала планинску тишину:

– Јој Милице, грличице моја, који ми те јастребови уловише, сјеме им се погано затрло! Јој Милоше, узданицо мајчина, споји ли се твоја душа са душом оца ти несрећнога, божији јеванђелисти и апостоли вас у своје окриље примили! Јој Ненаде, ненадана срећо, јој јабуко прерано устргнута из мајчиног рањенога срца, гдје ли самујеш и смрзаваш се, гдје ли се твоје дјетиње сузе у каменчиће претварају?!

И прије него што би одјек њеног јаука замро у шумовитим планинским потоцима, нарикача би још једном заронила главу у влажан хумус, па се усправила и дозивањем мужа проболла Василијево срце:

– Јој Остоја, драги мој суђениче, зашто ми ниси остао, зашто оде а не намиловах те се и не намилова ме се, дај Боже да те руке небеских анђела милују! Зашто недогорјелу ватру у својој изабраници остави, дабогда ти се она, твоја израђавана суђеница, што прије на небеским висинама придружила!

Затим би нарикача неко вријеме бесциљно ишла планинским густишима, не мијењајући правац чак ни кад би се котрљала низ стрмине или с муком успињала уз врлетне узбрдице, па поново заклекла и забугарила тако болно да би и птице начас заћутале.

Виђао је Василије тог љета свашта на Планини. Људи су, ниједи, погнутих глава, погледа оборених према земљи, ходали у разним правцима, свако својим путем и свако својим беспућем. Нису примјећивали оне с којима су укрштали стазе којима можда више нико никада неће проћи, јер Планина и они којима је нахранила своју утробу, траже мир и када се изгубљени трагачи уморе и одустану од узалудног посла, ко зна да ли ће се и када ико овамо више упутити.

Тако је Василије једном срео старицу која је застајкивала покрај сваког високог стабла, три пута се дубоко клањала и крстила. Потом је љубила стабло, онда земљу под њим. И дуго би нешто мрмљала, па одлазила до сљедећег храста или букве. Тек што се изгубила у густишу изнад потока, корачајући побожно за својом муком, с једне чуке избила је млада жена, дуге расплетене косе преко цијелих леђа, раздрљених груди.

– На, посисај, чедо мајчино изгладњело! – забадала је оштрице јецаја у шумску тишину. – Немој да уцвијељеној мајци скапаш од глади, јабуко у цвијету устргнута! Јеси ли у врлетима Планине нашла какву вучицу да те подоји, или си, јооој, мајчин мирисни милодуве,

набасала, не дај Боже, на вучје чељусту? Даће милостиви Сведржитељ да се твоја крвца није помијешала с планинском росом и да није у црвено обојила бијеле шумске тратинчице.

И она је, гоњена несрећом, однијела свој бол у дубину шуме, а лелек је још дуго, у таласима, надирао у Василијеве уши и кроз њих пролазио све до мозга, гдје се распрскавао у мноштво челичних куглица које су се, у све тјешњој лобањи, сударале као распрснуте кокице кукуруза кокичара у пржуну.

Негдје средином љета, на једној чистини, крај њега прође погрбљен старац, тиши од сјенке која се за њим тромо вукла. Носио је крст склепан од двије грубо истесане дашчице, као да су били укрштени суварци његових подлактица. На сваких десетак корака сагињао се, забадао крст у земљу, подизао главу и дуго зурио у небо.

– Није ни овдје, кажеш? – проциједио би потом, па подизао крст и настављао бесциљни пут Планином. – Буди милостив према мени и покажи ми гдје су кости мог јединца, моје покошене узданице – говорио је забадајући крст у трули шушањ на другом мјесту. – Остао сам го као прст, све живо и неживо нестало ми је у љетној мећави, нема ме ко сахранити, па морам ово своје напаћено тијело спустити крај његових костију, да нам се макар на небесима сједине.

Жена забрађена црном и по рубовима у ресе исцијепаном марамом, у лицу много старија од снаге у мишићавим ногама и рукама, дугим окресаним огранком дубила је рупе у планинском хумусу и у њих стављала по један једар буков или храстов жир, каквих је накупила пуну торбицу објешену о лијевом рамену.

– То ће бити мој пород – говорила је птицама из чије пјесме се није могло наслутити да осјећају људски бол. – Изболи су ми,

бездушници, утробу, извадили из ње нерођеног будућег човјека, мислили ми сјеме затрти, али неће, дабогда им из мајчиних утроба излазиле сотоне као што су и до сада поганиле овај у зло затрпан свијет. Храстови, церови, букве и грабови биће мој пород и моје потомство.

Сасвим осиједио млад човјек, широких рамена и снажних мишица, крупних, избечених очију, не трепћући, пролазио је крај њега и по више пута за дугог љетног дана, никада га не погледавши и никада ништа не изговоривши, стално се ударајући стегнутим шакама по грудима.

– Зашто ми мушкост узеше, сјеме им се затрло, као што се и моје племе завршило у мојим одрезаним сјеменицима које су псу бацили, пси се сладили њиховим цигерицама кад света земља избаци њихова погана тијела из гробова!

Глас му је био продоран и сваки пут кад би, с ватром, изригао јаук и клетву, с дрвећа би се у јатима издигле птице и дуго над шумом кружиле прије него што би се поново спустиле у хладовину крошања.

Свакакве људе сретао је Василије Кантар на Планини, али себе нигдје није сусрео.

9.

У углу, изнад мањих врата, насупрот онима на која је ушао, гомила костију. Згнута без икаквог реда. Потколенице, бутне кости, ребра, лобање, кошчице прстију, карличне кости... Да су живе, припадале би мноштву, а овако су само гомила.

Људи су се гурали, чепали, дисали једни другима у вратове, уши и лица. Мрмљали нешто, али нико никога није слушао. И знојили се, свако својим јадом и знојем, и све се стапало у један, заједнички смрад, онај на који се постепено навикаваш, па ти дође некако твој, готово да без њега не можеш. Што га више удишеш, гађење се смањује, на крају отвориш и уста да би га пуним плућима удахнуо, као планинску свјежину у сунчано јутро након кишовите ноћи.

Пред Канцеларију за тражење несталих у Граду Василије Кантар стигао је пола сата прије њеног отварања, а дочекало га је већ тридесетак потамњелих људских лица, сличних његовом. Старци погнутих глава, жене забрађене црним марамама, младе мајке с дјевојчицама или дјечачићима још недораслим за школу. Када је у осам часова безвољан службеник отворио улазна врата, они испред њега нагрнули су у тијесно предсобље куће у којој је вјероватно живјела породица одбјегла током рата и која је сада била претворена у канцеларије. Они што су послје њега пристигли погурали су га и готово пренијели преко прага.

У скученом и слабо освијетљеном предсобљу било је све загушљивије. Човјек у мноштву, мислио је Василије, постаје дио, у

почетку свјестан тога да је комадићак, парче, мрвица, а када се прометне у најситнију честицу, разум га сасвим напусти, па својом мишљу, ако му је остала макар и размрвљена, подупире ту општу обезглављеност. Када си сам, неко си и нешто, радујеш се ако имаш чему, срећу ако случајно на тебе равнодушног наскочи осјећаш цијелим бићем, чак и у влати косе која ће остати на чешљу приликом првог чешљања. Болујеш свој бол, тугујеш своју тугу, па и јад има пуни смисао. А у мноштву нико си и ништа, ниси ни сламка него трунчица трине у пласту, она најудаљенија звјезда на петровском ноћном своду, само капљица која у млазу окреће млинско коло, без које би се оно можда и брже окретало. Док си сам, може ти се догодити да повјерујеш да си некоме потребан, ако не живоме онда ономе за чијим костима трагаш, а у чопору стално те грицка осјећај бескорисности, бол отупи па зажалиш за оном његовом оштрицом што се стално усијеца у срце и тјера га да ради, макар онако како се млински камен понекад окреће напразно.

Био је то трећи Василијев долазак у Канцеларију за тражење несталих. Одмах по свршетку војних дејстава ишао је у команде Крстивојевог и Предраговог батаљона, смјештене у предратној касарни Југословенске народне армије која је носила име хероја из Другог свјетског рата, свраћао је и у Црвени крст, долазио у Секретаријат народне одбране, али нигдје није добио ниједан поуздан податак који би га повео макар ка мјесту гдје су нестали његов син и унук. Онда је отворена Канцеларија за тражење несталих у коју је требало да се сливају подаци са разних страна, али Василије ни у њој није добио баш ниједан податак. Први пут су му рекли да очекују документацију од

међународних хуманитарних организација, а други пут да чекају одговоре на питања која су упутили противничкој страни.

Трећи пут нису рекли ништа. А шта би имали и рећи? То питање није упућивао никоме, чак ни самоме себи, сваки одговор на њега био би бесмислен. Јер, превртао је језиком по устима своју мисао као коштицу поједене трешње, без воље и жеље да је избаци, у Канцеларију за тражење несталих стрпали су оне који су током цијелог рата шверцовали са противничком страном. Продавали им жито, сапуне, прошверцоване цигарете, чак и лијекове, па и оружје ако би га се некако домогли. Правдајући то чињеницом да имају добре везе и познанства међу дојучерашњим љутим противницима, а сада непријатељима у потаји, власти су их намјестиле по канцеларијама за тражење несталих, вјероватно да им буду продужена рука у шверцу који ни послје рата није јењавао.

– Сина су ми посљедњи пут видјели у Мркодолу – трже га дубок али сломљен глас човјека који је могао имати педесет година, можда коју више. – Осули су ватру са брда и наши су се разбјежали на све стране. Касније, када се све смирило, послје два или три дана, претражили су то подручје. Нису затекли ниједног рањеника, а међу мртвима није било мог сина. Можда су гадови оне рањене докрајчили, а здраве заробили и одвели да им робују.

– Твога су бар видјели, а мој је пропао у земљу, тамо на Глувом гувну – усијече се у тишину која завлада послје испричане приче немоћан женски глас. – Сви који су ту били кажу да не знају шта се с њим те ноћи догодило. Омрк'о у рову, ујутро га није било. Биће да су се пришуљали ђаволи и, под тамом ноћи, зграбили га, зачепили му уста и одвели да из њега извуку то што би њи' могло занимати. Јој, само да је

жив, да ми се врати, па не би' жалила да ми срце препукне чим га угледам.

– Мог мужа, оца овог, недајбоже, сирочета – затрепери глас младе жене која је погледом показивала на малишана пред собом, окруженог знојним људским тијелима – ухватили су друге ратне године у Хајдучком гају и одвели ко зна куда. Свекрва и свекар помирили се с тим да су изгубили сина и ено их као два сасушена огранка, али ја нећу да вјерујем да сам остала без мужа а мој Милош – и опет погледом показа на дјечачића – без оца.

– Тише мало! – извуче се из канцеларије кроз полуотворен шалтер уњкав глас службеника и разлеже предсобљем. – Шта сте се толико раскокодакали, као да сте ви једини некога изгубили? Трагамо за њима, наћи ћемо их живе или мртве.

– Шверцери! Зар они да налазе наше мртве, прљавим рукама зарађено злато им се у прах спепелило?! – промрмља Василије и лактовима одгурну оне око себе.

Чим се нађе у дворишту, дашак вјетра лизну капљице зноја по његовим раздрљеним грудима, оштрица бола засијече му се у срце и осјети олакшање што се искобељао из мноштва. Брзо крену низ улицу, да се што прије удаљи од онога што га је са свих страна стискало.

Опет је био оно што јесте, јединка опасана јадом и безнађем.

10.

Савршено састављен костур, као да је припремљен за огледну наставу будућих медицинских техничара и љекара, стајао је на десној страни костурнице, близу мањих, излазних врата. С мјеста одакле је гледао Кантар, чинило се да му не недостаје ниједна кошчица. И према костима, Бог може бити праведан и неправедан, помисли. Нечији костур остави нетакнут, а нечије кости распе тако да их ни он сам касније, Боже ми прости, не би могао саставити.

Ако је храст бог наших шума, онда је јелика анђео.

Стајао је оборене главе, ослоњен о стабло, толико дебело да би га раширеним рукама једва обухватила три човјека.

Он под јеликом, а она на малој узвишици, издвојена, од осталог дрвећа са свих страна удаљена макар двадесетак корака. Господарица над осталим јеликама, оморицама, смрчама, боровима и понеким храстом и буквом, залуталим међу црногорицу. Надмоћно влада шумом докле год поглед допире: заповиједа дрвећу на коју страну да се повије под налетима вјетра, стражари и надгледа неће ли наићи ко са сјекиром и тестером, високим врхом завирује у облаке и испитује има ли у њима опасних муња које би у трену могле неко стабло под њеном контролом да претворе у буктињу.

Не зна колико је пута обишао око јелике, дивио се њеној моћи, љепоти и складу, прорачунавао колико би времена вјештом пењачу, да је она којим случајем калемљена трешња, требало да се успентра до најсочнијих плодова на њеном врху.

– Ако је храст бог наших шума, а не знам зашто би баш он био, онда је јелика, или бар ова јелика, његов анђео – преточи се мисао Василија Кантара у ријечи и он се окрену да види ко то у његовој близини говори, па како никога не угледа, осим Мирјану, доље на зараванку, просу у траву пред својим ногама бисерје грленог смијеха. Знао да сам далеко скренуо са свих путева и шумских стазица, помисли, али нисам знао да сам и с ума скренуо.

Била је средина септембра и средина дана. Шумом се лијено таласао ваздух засићен омамљујућим мирисима зрелог лишћа, трава и цвијећа. Птице су се трудиле да свој разговор учине разумљивим и онима који се не разумију у њихово распјевано чаврљање, начас би заћутале само кад би се у даљини кликтајем огласио орао.

Тог недјељног јутра Василије је с Мирјаном кренуо у бербу гљива. По планинским пропланцима, нарочито ближим подножју, у то доба може се наћи доста лијепих рујница, вргања и лисичарки. У боровим шумама има и сунчаница чији су шешири велики као тањери.

Мирјана је тек била одбила од сисе Крстивоја и дјечачић је могао да остане с бабом и дједом; баба ће му направити кашицу од млијека и препрженог пшеничног брашна, а дјед ће га на травнатој заравни иза куће учити да хода.

Пењући се полако уз обронке Планине, набрали су пуне торбе гљива. Било их је толико да су бирали оне најљепше и најздравије, које нису биле нагрисле бубице и ситне шумске животиње. Када је било вријеме да се враћају кући, он је одједном, ни сам не зна зашто, скренуо лијево, правцем којим није ишао у својим честим трагањима по Планини, па су, прешавши поток дубљи од свих на које је прије наилазио, окренули ка врху, густишем којим можда никада није

крочила људска нога, а ако и јест, онда је то морало бити у великој невољи или зарад ужитка који пружа откривање новог и непознатог. Мало касније избили су на мању чистину. Василије је спртио торбу, па помогао Мирјани да и она то учини. Стајали су тако једно пред другим, знојни, трепћући и дахћући. Онда је он, ничим не неговјештавајући да ће то учинити, зграбио Мирјанине руке, повукао је према себи и заједно с њом пао на леђа у високу папрат. Снажно ју је обујмио рукама и ногама, па су се, уз њен грлен смијех и понеки врисак и његово дахтање, претворени у клупко у коме је било тешко разабрати чија је која рука или нога, котрљали низбрдицом, при чему су се понекад она, а понекад он подуже задржавали на леђима.

Осјетио је такво узбуђење као никад до тада када би пришао увијек помало суздржаној Мирјани, вјероватно ни онда када су се двије сјеменке, њена и његова, спојиле да се у њима, тако сједињеним, зачне Крстивоје. Њена вриска и смијех потврђивали су да је и за њу ово изузетан тренутак. Када је човјек у срцу дивљине, тамо гдје не допире ни људска мисао, ослободи се свих стега и постаје оно што и јесте – дио те природе. Тада у њему попусте сви отпори, заборави на све обзире и понаша се онако како би и требало да се понаша људско биће, да само себи није наметнуло правила и забране.

Не домисли мисао, а већ су се зауставили на малој заравни и задихана жена раставила је његове руке на својим леђима, подигла се, помогла и њему да устане, па га благо одгурнула и почела брзо да скида са себе одјећу. Трајало је то краће од трептаја и Василије је, обрисавши из очију капљице зноја, угледао пред собом усплахирену шумску срну с погледом вучице која зна шта хоће и мора то одмах добити. Није му дала да се премишља већ му је помогла да и он са себе

стргне одјећу. Узели су се ту, на панталонама, сукњи, блузи и кошуљи, побацаним у папрат и бокоре траве. Тонуо је у врели бездан, примала га је страствено, разваљених бедара међу којима се губио, нестајао, претварајући се сав у усијан корбач.

Послије су дуго, голи, сљубљивали влажна тијела, показујући да човјек и жена, мушко и женско заправо, од постања, на врхунцу љубавног заноса и нису ништа друго него једно биће у коме пулсирају два срца стопљена у једно.

Када су почели да се облаче, Василије се окренуо од Мирјане, јер је видио како се у њеним очима појављују искрице стида. Малочас, ослобођена свих оклопа, била је жена, а сада, осјећајући одјећу на себи, постала је поново супруга и мајка.

Тада је Василије на узвишици угледао осамљену јелику анђеоског изгледа, чисту и невину, као што је и разодјенута Мирјана изгледала док се није бацила у његов загрљај. Пође јој полако у сусрет.

Ако је храст бог наших шума, онда је јелика анђео, понови још једном. Да није, не бисмо јој тепали – јелка, јела, јелика.

Цијели свијет Бог је испунио љепотом, помисли, не скидајући поглед са широке крошње која се према небу сужавала посебном врстом концентричних кругова, да би се завршила врхом за који би човјек помислио да није ништа друго до усташца кроз која природа разговара са Створитељем. Та љепота остала је таква каквом је створена још само тамо гдје човјек није стигао са својом похлепом и бездушношћу.

Сјети се да је прије неколико дана у новинама читао да су планинари у некој неприступачној удолини на Планини, у крошњи густе јелике, нашли људски костур, пресамићен преко подебље гране.

Месо је нестало, претворило се у прах, сјединило са земљом, а густе сплет грана и гранчица држао је кости на окупу, па је зачуђеним планинарима изгледало да пред собом виде човјека без мишића.

Можда ни његовог оца, сину му мисао, нису разлијеле звијери, можда се сваки дјелић његових мишића, нетакнут, сјединио са земаљским прахом, а кости, такође нетакнуте, у савршеном поретку, негдје чекају да наиђе крај њих и смјести их у гроб крај дједових костију. Биће да је тако, јер да је другачије, не би му отац у сну говорио да га изједа студен, како би неко могао осјећати зубе хладноће да су му кости разбацане на разне стране?

Василије Кантар подиже главу, одлијепи се од дебла јелике, одмакну двадесетак корака и поново загледа у моћну крошњу. Анђео, него шта! А можда и сама богиња наших шума?

Можда су и кости мог оца Богољуба у крошњи неке јелике, сличне овој, можда се онако рањен некако успентрао, да се тамо сакрије од ножева.

Мисао, или ријечи које су се измигољиле из полуотворених уста, одлетјеше према небу.

Више га нећу тражити. Нека почива у шумском миру, под будним оком богиње или бога шума, помисли, или рече, и крену према сасвим обученој Мирјани.

Када се још мало удаљи, застаде, окрену се, погледом опет обухвати усамљену јелику, па у нешто разрјеђенији шумски ваздух просу мисли наде:

Ако је тамо, можда му је љепше и сигурније него међу људима.

– Рече ли ти то нешто? – упита га Мирјана.

– Не знам – одговори прилазећи јој.

11.

Ноћни лептир промину крај Василијеве главе и слети на хрпицу костију удаљену од старца неколико корака. Да ли то покојникова душа тражи своје у прах сасуто тијело? Питање, с лептиром, одлети на други, па на трећи костур, а онда се, опет с лептиром, изви према кровном прозорчићу и поче да кружи око неког, у маглу уроњеног торња, звоника, минарета, чега ли?

Хилмија ефендија Поцерица умочи врх коцке у кафу, подиже га до висине очију и поче пажљиво да гледа како смеђа течност нагриза бјелину шећера, као подмукла болест здраво ткиво човјековог тијела. Потом растави усне и зари од дувана пожутјеле зубе у сличну боју коцке, полако подиже филџан и отпи гутљај кафе. Онда дохвати кутију с цигарета, понуди Василија да се послужи, а када он одмахну главом, извади једну и поче да је смекшава дугим прстима. Када је коначно стави међу усне, прошаране малим модрикастим печатима, сличним испраним опнама презрелог плода мрког хрушта, кресну упаљачем и припали је, па дубоко увуче први дим.

Има једна прича о неком бегу Серцаду, названом Скопљак по сиромашним прецима који су за заслуге Порти, оставивши мало имање на обалама Вардара, добили беглук над четири села негдје у нашим крајевима, кад шумно издува дим из плућа поче своју причу хоџа Поцерица, с којим су Василију састанак уговорили познаници из Града. По начину како је приповиједао, могло се наслутити да ће прича трајати врло дуго, све док хоџа не испије свој први филџан и притом не испуши неколико цигарета.

Посла бег Серцад сина на војну и оста да нестрпљиво чека, како се у народу говорило, више се надајући почастима које ће он заслужити него поновном сусрету са јединцем. Прођоше мјесеци у неизвјесности и нади, а са сваким је у бегу крупњала жеља да синовљеве заслуге буду што веће, па самим тим и почаст породици. Ишло је то тако све док није видио себе како с великим везиром шета Стамболом и покаткад с њим одлази у посјете свијетлом султану.

Онда, једног јесењег дана, блатњавим друмом, у подераним одорама и без вранаца на којима су одјахали, вратише се они што су с беговим сином кренули на војну. А он, Серцадов син, шта је с њим? Мук и оборени погледи, уроњени у блато пред подераном обућом повратника. Да није погинуо? Ни у испраним погледима, ако би их бег успио некако ухватити, није се наслућивао знак потврђивања или порицања. Заробљен, одведен у сужње? Да крупне капље кише нису бућкале по мутним локвицама, тишина би била једини одговор. А да се није, недајбоже, и то се зна догодити, загледао у какву иновјерну поганицу, па прешао на противничку страну у неком далеком вилајету моћне царевине?

Тек тада се један повратник, ваљда да би што прије стигао кући, са себе скинуо смрдљиву одору натопљену кишом и загрлио жену и дјецу, одважи и стаде пред бега. На самом почетку војне, у бици на ријечи чудног имена, његов син је, рече, предњачио и исуканом сабљом све сјекао пред собом. Ношен жаром борбе, превише је испредњачио и нестао у магли. Послије су, добивши битку, преврнули сваки леш, загледали се у укочене очи сваке одсјечене главе, али његовог сина, рече, не нађоше. Како тада, тако и касније. Ни њега, ни гласа о њему. Питали су има ли га игдје међу живима док су имали

кога, а сада, кад је у тим крајевима пред устаницима поклекнула царевина, немају кога питати ни шта ће бити с онима за које се зна да ходе овом земљом, камоли за оне које је магла прогутала.

Паде бег Серцад у тешки дерт. Жалио сина јединца, жалио пропалу царевину која је до беглука издигла његове претке и њега, а они који су га добро познавали причали су да је највише жалио што са великим везиром неће посјећивати свијетлог султана.

И није се бег Серцад мирио са губитком. Опреми два коњаника, рече им да оседлају и трећег коња и поведу са собом, за сина му кад га нађу. Нека понесу нешто и за разбијање мамурлука, они најбоље знају шта, јер често је виђао како се отријезне док си дланом о длан кад их пијане позове да изиђу пред њега. Рекавши им то, посла их путем којим су се вратили они што су с њим кренули на војну. Има успут пљева ханова, син му је много сличан, воли вино и ракију, сигурно ће га у неком од њих затећи. Нека прегледају све, сваку одају и собичак, нека преврну сваку сламку по таванима коњушница, можда се с неком женском завукао у сијено, хоће он то, као и бабо му. И нека му се не враћају без јединца, јер ће их сасјећи у комадиће и њиховим поганим тијелима нахранити пашчад по селима свога беглука.

Не прође ни мјесец, а коњаници се вратише да бегу угасе и посљедњи пламичак наде. Чим се изиђе из наших крајева, па све тамо докле су некако успјели да провуку живе главе на раменима, рекоше, ханови су попаљени и срањени са земљом, а о војницима моћне царевине нико више и не говори, као да није било ни те царевине ни њених војних ордија.

Није тако и тако не може бити! И у тим крајевима поново ће се успоставити наша царевина, баш овако моћна каква је код нас и у

самом Стамболу. И мој син ће се вратити! Чујете ли шта вам кажем?! Вратиће се и ко другачије само помисли, летјеће му глава са рамена, нека се крмећа поган њоме храни!

Више закрвављеним очима него ријечима, тако је бег Серцад пријетио свакоме ко би му се нашао на путу.

И почео је да пије. Ракију је доручковао, ракију ручао, ракију вечерао. Ракијом мамурлук ноћу разбијао. А што се тиче хране, тек с мијене на уштап понешто је стављао у уста. И жена му, беговица Самија, некад руменија од ђула, поче нагло да копни. Мислили су да је и она престала да једе, али касније неко од његове служинчади рече да је смори бегово насртање. Гази је, рече, по неколико пута ноћу, гази је и дању, између двије чаше, лица црвеног од ракије, сличног хорозовој кријести, наскакује на њу кад год му се препријечи на путу, а на путу му је стално, јер јој је наредио да само петком смије излазити из куће, до цамије и назад, увијек погнуте главе. Хоће бег, причао је онај слуга, да му син, кад се коначно врати из војне, затекне брата код куће. Али, гдје ће се из охлађеног пепела на давно загашеном огњишту испилити нова искра, гдје ће се у спарушеној утроби зачети клица новог живота? Бегу се тада није била примакла још ни педесета, а беговица увелико загазила у шесто десетљеће, оженио се старијом, јер је с њом добио у мираз плодна поља у долини једине ријеке у том крају. Онда бег Серцад доведе другу жену, младу удовицу којој се од жалости што јој муж погину у војни плод сасуши у утроби, па се умало не растаде са душом док су беживотно тјелашце вадили из ње, али ни она не затрудни за двије године. Пропи се бег још више и од тада га нико никада не сретне тријезног. Ожени се и трећом, купи од неког сиромашка једру и здраву младицу, поломи с њом и на њој два кревета,

све залуд, јер његово сјеме не наиђе на плодно тле. Или је тле било плодно, а сјеме без клице. По наговору неке врачаре, а тјерао је слуге да их доводе са разних страна, четврти пут се ожени иновјерком, оте заправо од једног слуге кћер тек стасалу за прво миловање. И дан и ноћ ракијом ломи себе, а снагом коју му ракија даје ломи младу, док она само уздише и плаче. Не скрива се више од оних који би га могли видјети, ломи је на кревету, на подној простирци, на постекији, на широкој синији док са ње на све стране прште празни и пуни сахани, у шталским јаслама, уз пласт сијена. Аја, ништа! Не ваља му сјеме. Истрошило се. Цаба добра ораница, ако немаш једрог сјемена да засијеш, шувелјиво не ниче.

И тако, пролазе године, син се не враћа из војне, а нови се не зачиње. Ману се бег Серцад ћорава посла. Старију жену, сатрвену јадом и гажењем, сахрани, а млађе остави другима да на њих у потаји наскакују. Он сам, исцијеђен, сморен тугом и ракијом, кад се наврши и петнаеста година чекања синовљевог повратка и кад се и у његовом крају добро уздрмаше темељи дуговјеке царевине, леже да умре. Нареди да му крај постеље увијек буде пуна чаша мученице и да је доливају чим испије гутљај. Нека се, рече, ту нађе и покоја сува смоква или урма, друго му ништа не треба. Престао је и клањати, само је два или три пута на дан тјерао све из себе, да би се испразнио у леген крај кревета.

Петог дана упиташе га зашто не устане кад већ не умире. Маршну их као пса који се дрзнуо да са синије, испред господара, узме комадић меса. Десетог дана осмјелише се па га упиташе, кад је већ наумио, када ће умријети. Чим ми се врати син, рече увјерљивим гласом и сви заћуташе. Послије неколико дана опет га упиташе мисли

ли устати или умирати. Устати нећу, а умријећу кад се он појави на вратима, љутило им одговори. И тако, десетак пута му постављали исто питање, толико пута добијали исти одговор.

И, како и приличи оваквој причи, баш оног дана када се наврши трећи мјесец откако је бег Серцад легао на самртнички одар, отворише се врата и на њима се, изједен тамничном мемлом, појави његов син, изгледом можда и старији од оца. Бег га само погледа, уздахну и испусти душу.

Хилмија ефендија Поцерица припали још једну цигарету, замочи већ окрњену коцку у допола испијен филцан, загризе комадић и отпи гутљај охлађене кафе.

– А о мом Крстивоју и о мом Предрагу? Сазна ли, ефендија, ишта о њима? – усуди се Василије да упита кад је тишина већ почела да бубња одајом испуњеном дуванским димом.

– Бег Серцад се надао – мирно одговори хоџа.

– Створитељ је и мени још једино наду оставио, али тебе сам молио, рекли су ми да имаш добре везе и међу онима који би могли држати заробљене мог сина и унука, молио сам те да сазнаш нису ли негдје у њиховим логорима.

– Логора нема, а ко зна да ли их је и било – приносио је хоџа цигарету полуотвореним устима. – Ако нема логора, Божји инсану, како ће бити логораша?!

– На вијестима говоре... – поче Василије и хтједе да каже како је на радију слушао да представници Међународног комитета Црвеног крста обилазе логоре сукобљених страна и провјеравају да ли се у њима поштују Женевска и друге конвенције, али схвати да би то било

узалудно, па устаде, љубазно се наклони ефендији Хилмији Поцерици и изиђе.

Напољу га дочекаше киша и дванаест откуцаја сата са црквеног звоника, и он пође правцем којим га тај звук поведе ка свом изворишту.

Велечасни Алојзије Матерић сваки час је дланом са стола за којим су сједили брисао невидљиве честице прашине. Обарао је очи кад год би се укрстиле с Василијевим љубопитљивим погледом.

Ушавши у хладну просторију, са три стране обложену полицама с уредно посланим књигама, док се на четвртом зиду налазила икона с Христовим ликом и објешено распело испод ње, Василије је дуго стајао док му велечасни није показао руком према столици, па и сам сјео за супротну страну стола и почео да брише непостојећу прашину с његове сјајне површине. Пријатељи из Града замолили су и велечасног, баш као и хоџу, да се распита да ли се у неком логору противничке стране не налазе они за којима Василије већ мјесецима трага.

Сједили су и ћутали минут, два, пет. Вјечност је пролазила у ћутању.

– Значи, тако? – коначно рече Василије и полагао се подиже са столице која шкрипну по подним плочицама у којима се мутно огледало све оно што је изнад њих. Било је очито да му овај човјек нема шта рећи или да неће рећи то што би имао казати.

– Тако – била је једина ријеч коју је у том сусрету изговорио велечасни Алојзије Матерић.

12.

Из дјечје лобањице, не веће од лопте којом се можда дијете играло прије налета мржње, излети неки инсект, не већи од муве, али знатно већих крила, и одлети према високим прозорима.

То не поремети мир костурнице.

Скромно Василијево читалачко искуство – а мало и ријетко је читао, није у читању налазио посебно задовољство, нити је имао много времена за књигу – увјеравало га је да писци воле мало да *уврну ствар*, да заокрену причу када се томе најмање надаш, да је наведу странпутицом, да размрсе њен чвор у више рукаваца баш кад мислиш да је пред својим ушћем, а каткад и да изокрену чињенице, да замијене улоге главних актера, па ти треба више времена да се поново вратиш у њене токове, него да дођеш до посљедње реченице. И све то да би изненадили читаоца, да би задржали његову пажњу, као што мајка најчудеснијим причама настоји да одржи будност поспаног дјетета до времена када треба да попије вечерњу дозу лијека.

Милосава.

Само име.

Усамљено.

И крик. Болан и оштар. Оштрији од зашиљеног дреновог штапа који је некада, ноћу, држећи га чврсто у десној руци и спуштајући лијевом површини воде сноп запаљених зубљи боровог луча, наглим покретом забадао у примирене кленове на дну пјесковитог корита Кауринске ријеке.

И бол осликан на лицу. Срастао с руменилом њежне кожице запрепашћене четворогодишњакиње.

Није лако ономе ко је без имена, ако таквих има, а има их, јер ничега нема чега не би било на овоме шареном свијету, слиједио је Василије своју мисао. Али, упитамо ли се понекад, како је имену које остане без онога коме је припадало? Да ли оно, избезумљено, као душа када напусти мртво тијело, лута бескрајем у потрази за изгубљеном сигурношћу?

Још двије године, па ће се навршити пуних шездесет откако нема Милосаве, а њено име, попут преплашеног зечића, све чешће скакуће по његовим сјећањима. Усамљено је и уплашено, као дијете залутало у дубоку шуму. Тражи неког, а давно заборавило кога. Већ су заборављени и они који су заборавили Милосаву. Па и он, Василије, заборављен је, нема ко да га памти, а нема ни оних који би могли да га се сјећају.

Милосава?

У сјећање прво долази мајка. Избезумљеног лица, унезвијерена, отворених уста из којих надире нијем вапај. Марама јој спала на десну страну главе, па чвор у који су њени крајеви свезани стоји испод лијевог ува. Вуче је и трза, као да ће јој ишчупати руку, једна униформа у којој нема ничег другог осим снажне десне шаке и искеженог лица. Онда из узбурканог сјећања израња Милосавин крик, а за њим крици уплашених птица. И страх на избличеном сестрином лицу. Затим друга рука, слична палацавом змијском језику, нагло искрсла из друге униформе, одвлачи дјевојчицу у празнину која је прогутала вријеме све до оног мутног јесењег дана када педесетогодишњи Василије Кантар, заглибљен у мутљаг варљивих успомена (Хоће сјећања и успомене, као

невјерна жена, преварити и док им гледаш право у очи, често је говорио), стоји над четири састављене клупе у школској учионици и буљи у мноштво разбацаних старих и новијих фотографија. Фотоси се комешају, хвата их ковитлац, повлаче за собом и Василија, све до радозналост лица младог новинара и књижевника. Писаће о њему, рекао му је кад су изишли из школе, у каснојесењу маглу. Онда, годину или двије касније, поштар Јелисије Вукореп доноси књигу и Василије, на шездесет трећој страници, налази кратку причу *Ко ће гробу вјеровати*. Тек при трећем читању схвата да је то прича о њему, само писац све изокренуо, *уврнуо*, па он, старији него што јесте, не тражи сестру већ кћерку, млађу него што је била његова Милосава, а и име јој промијенио. *Уврнуо*, али занимљиво написао, тако да му је прича, тек кад је завршио четврто читање, измамила сузу, тврду и посну, какве су ријетке сузе Потпланинаца. А прича као трептај:

Старац несвјесно коичатим шакама гужва изанђалу капу. Очи му горе притуљеним сјајем.

Четрдесета је послеријатна година. Провијавају пахуљице снијега, вјетар фијуче око прозора, а у просторији загушљиво. Људи, махом у поодмаклим годинама, сједе или стоје поред зидова. Мушкарци држе капе у рукама, жене скрстиле руке на прсима.

Старац буљи у пожутјеле фотографије, распрострапте по столу.

– Та што тражи своје коријене, по годинама, биљегу изнад лијеве плећке и осталом, могла би да буде моја Вукосава. Одвели су је с Планине у љето четрдесет друге, када је имала само три године. Прошла је Церовљане и Млаку, па доспјела у Јастребарско.

Човјек из Црвеног крста, који је донио фотографије бивших логораша што трагају за својим породицама, нијемо посматра старчево лице.

– Кад је моја јадна Вукица била на самрти – наставља старац – дошла је нека жена из Равнице и одвела је својој кући. Онако болесну, готово мртву, покушала је да је спаси, али... Иако није била наше вјере, Бог јој увијек био на помоћи, моју Вуку сахранила је на православном гробљу и по православним обичајима... Све сам то својим очима видео када сам после рата отишао у то село, на гроб моје Вукосаве.

– Видјели сте гроб умрле кћерке, а сада је тражите међу живима? – чуди се човјек из Црвеног крста.

– Јест – обори старац поглед – видео сам гроб. Али – настави дрхтавим гласом – ко ће гробу вјеровати?!

13.

– Осјећаш ли бол на мјесту прелома? – Мене ништа више не боли. А тебе? – Откад ми се сасушила срж, моје срце, не знам шта је бол. Нешто мислим, ми већ припадамо земљи, мада нисмо покопане, а оно што је одавно постало прах, не може више осјећати бол. – Хоћеш рећи да је бол божански? Да припада Небу и да нам га оно, Небо, даје у количинама које само одређује, и онда када мисли да је људском створу без њега живот бесмислен? – Ништа, ништа ја нећу рећи, није наше да говоримо. – У праву си, Бог нас је предао блаженом ћутању.

Тако су, у једној гомилици, разговарале двије преломљене а несрасле поткољенице.

Тако је, с оним у себи, разговарао онај што је изишао из Василија Кантара.

Никада у кући, а кућу су, омању зиданицу, с кухињом и двије собе, уз помоћ општине и села, направили друге године послје рата, десетак корака испод згаришта старе, никада у кући Кантаревих није мањкало јабука. Мајка их је крајем љета и почетком јесени брижљиво брала, сваку брисала кецељом и слагала у кошеве напуњене пшеницом, раздвајајући једну од друге, да не би трулеж, ако се зачне у једној, почела да нагриза остале, баш као што се и људски створ, када својом поганошћу почне да угрожава оне око себе, смјести у затвор, па ако и ту настави с тровањем здравог ткива људске заједнице, издвоји у самицу. Тако су, прије него што је фашистичка трулеж почела да се шири Европом, једног Шиљеовчанина, који је крао телад из сеоских штала, а онда штале палио, да сакрије траг своје нељудскости, смјестили у затвор, али изби рат те га пустише, и он се одмах придружи онима који су са старим пушчетинама преко леђа вршљали селом,

пријетили домаћинима и узимали што им се узимало. Не би се Кантар сјећао тог несрећника, који је погинуо у пљачки неког складишта старојугословенске војске у оној општој пометњи пред најездом њемачких дивизија, да се није сјећао мајчиних савјета да никада не крене путем којим је он крочио.

Мајка је, почев од касне јесени све до љета, из кошева доносила по неколико јабука у пресавијеној кецељи, па их, љубећи сваку као икону Пресвете Богородице, распоређивала по прозорским даскама, сточићима и ормарима и ту су стајале све док их некоме не би даривала, а онда поново одлазила до амбара, завлачила руку дубоко у сипко жито и отуд вадила румене и несмрзле плодове.

Можда је баш зато Василије упоређивао свој живот с кришкама јабуке, а зашто је за поређење изабрао плод с ожиљцима и зашто га је раздијелио на три комада, сопственој љубопитљивости то је објашњавао тиме што би био гријех живот у који су невоље утиснуле дубоке трагове поредити с румеником или зелеником која хоће да се распрсне од једрине и здравља. А три су кришке, јер зна да су двије већ изјеле саме себе, док се трећа, започета вијешћу да се Крстивоју и Предрагу губе трагови на Вучјој гори и Ђавољем врху, полако приближава своме крају. Зна да је, као ни претходне двије, неће имати коме пружити, и да је неће прихватити ни његово стегнуто грло, па ће је морати препустити црву.

Василија Кантара затичемо загледаога у другу половину друге кришке његовог живота. Стоји, гледа, ћути. Одједном у својој руци осјећа топлину Мирјанине руке. И Јабука почиње да се расипа у мрвице.

У првој мрвици, у којој се искри сунчева зрака, види себе, тек стигао из Пећи, на одсуство. С Мирјаном је пред матичарем, топлина њене руке црпи из њега сав умор што га је дуг пут утиснуо у његово тијело. И она, та мрвица, растаче се у свјетлост, а појављује се друга, још сунчанија. Из ње га, тек пристиглог с одслужења војног рока, запљускује плач његовог Крстивоја, румене грудвице у замотуљку избијељеног ланеног платна. Радују се он и Мирјана, још више се радују Никола и жена му Гроздана. Мирјана им је јединица, имали су и сина, рођеног у рату, али је клица трбушног тифуса, коју су болесни борци, смјештени и његовани неколико дана у њиховој кући, оставили за собом, њиховог још некрштеног малишана повукла за устаницима, у нигдину.

Трећа мрвица хоће да се распрсне од ужурбаности. У њој, тако ситној, сви се утркују да обаве што више посла. Никола и Василије дању раде у столарској радионици, незајажљива нова власт намеће им све више обавеза и за оно што направе даје све мање новца, а увече и до дубоко у ноћ у дворишној зградици граде кухињицу и купатило, хоће да нова породица има свој стан.

Потом се мрвице устумарају, сударају, прескачу једна преко друге и распрскавају се. Тек што у једној види Николино лице испаћено болом, искаче друга у којој се огледа дуга поворка за ковчегом који је мајстор сам направио за своје тијело, изједено раком. Онда мрвице, једна за другом, одлазе на гробље, а међу њима Гроздана са свијећом у рукама, док се убрзо и за њом не ухвати поворка тужних лица; није овамо имала шта да тражи без мужа.

Ево и мрвице у којој Василије прима новац за Николину столарску радионицу и кућу, ево за њом једне у којој сви ужурбано раде да у

Шиљеговцу што прије саграде нову радионицу и дограде још двије собе на кући подигнутој друге послјератне године, јер његова мајка није хтјела у Град, а он није могао да је саму остави на селу. Гле, Крстивоје запртио једну мрвицу, као мрав на стрништу зрно пшенице, па с њом на леђима, умјесто ђачке торбе, хита у шиљеговачку школу. Ено, тужан и болежљив бакин поглед испраћа сина Крстивоја у Град, на изучавање столарског заната, баш онако како је и њега, Василија, испраћала. Па онда, ено гдје и тужан дјечак жури из Града, да испрати баку која је изненада пала у постељу и за само неколико дана кренула за Богољубовом душом, дуго јој је муж био сам, пуних петнаест година чекао је, ко зна гдје, њену напаћену душу.

Желио је Василије што дуже, до краја живота заправо, то парче јабукe да дијели са својом Мирјаном, али је и она, изједена тугом за мајком и оцем, још док је њен унук Предраг учио прва слова, до задњег часа не препуштајући никоме кућне послове, тихо, скањивајући се и готово се извињавајући што тако мора бити, прешла на ону страну гдје се јабукe никада не спремају у кошеве са житом, него у вјечитим сунчаним љетима без престанка дозријевају по рајским воћњацима.

И коме сада, питао се, када су Крстивоје и Предраг кренули да траже мајку и баку, коме да пружи то оглодано парче друге кришке свога живота?

14.

Василијев поглед запе за лопатичну кост, мало већу од јагњеће, у коју је на Светог Василија Острошког Чудотворца, негдје пред крај славског ручка, увијек дуго гледао кум Драгутин Пећинар и, углавном гријешећи, нагађао каква ће бити идућа година. Ова кост, на којој почива Василијев уморан поглед, мора да је припадала дјетету које није могло имати више од десет година.

Дуго је жмурила, а онда укочен поглед широм отворених очију приковала за чађаву таваницу. При томе је једва помјерала стиснуте усне, по чему се наслућивало да нешто мрмља, мада глас није излазио из њеног грла, пригушен вјероватно повеликим грудима. Могла је имати педесет, шездесет, можда и коју годину више, тешко је било закључити колико приближно због неуредне косе и замашћене, траљаво навучене одјеће на њој.

У неуредној соби било је загушљиво. Она је сједила за ниским столићем крај прозора, насупрот њој стајала је столица на коју се Василије спустио, а по незастртом поду ненамјештене овеће собе биле су разбацане пуне или допола напуњене најлонске кесе различите величине, картонске кутије, згужвани комади платна, одјећа и којешта друго, вјероватно поклони које су доносили посјетиоци.

За видовиту Анђелију прочуло се у Шиљеговцу друге или треће ратне године. Има, причало се селом, у Мочилима, два сата ходом планинском стазом од њих, нека жена којој је Бог просвијетлио ум, па види и оно што се догодило, што се сада збива или што ће се десити и тамо докле њене очи никада не могу допријети. Види што и сам

Створитељ види са свог небеског трона. Неком човјеку је до најситнијих детаља описала дубоку провалију у којој од жеђи и глади умире његов син коме су злотвори преломили обје ноге прије него што су га доље бацили. Човјек слиједио њена упутства и на бившем жестоком ратишту стигао до сина у посљедњи час да му завезану на конопац спусти чутурицу с водом и да га касније одоздо извуче. Другом опет човјеку рекла у ком логору се налази његов заробљени син, па он десет дана клечао пред зградом неке међународне организације док се нису смиловали и извукли му јединца из ропства. Уцвијељеној мајци прије мјесец дана описала гдје се налазе кости њеног сина, рекла јој којим путем да иде, гдје да скрене на шумску стазу, у који поток да се спусти и испод које вржине да нађе у срп савијен костур. Тако је несрећница сахранила погинулог сина и сад зна гдје му је гроб и гдје ће палити свијеће.

Чуда је било колико и прича које су кружиле Шиљеовцем и околним селима, али све се то догађало људима које нико није познавао и све у *тамо неким крајевима*. Видовита Анђелија није примала несрећнике из Мочила и сусједних села, чак ни оне из нешто даље околине.

Василије је одлучио да и он оде, па шта год му буде рекла, спреман је да чује и оно најцрње, јер неизвјесност је, како је често сам себи говорио, гора и од најгоре истине. Рећи ће јој да је стигао издалека и преноћио у Граду, па је моли да га међу првима прими, јер се мора до подне вратити на аутобус. Ако је видовита, знаће да јој лаже, а ако није, неће бити гријех што је слагао.

Анђелија поново зажмури, накратко, па отвори очи и опет се загледа у таваницу, као да укоченим погледом с ње струже наслаге

чађи и мувљег измета. У рукама премеће час Крстивојеву карирану кошуљу, час Предрагову мајицу, са сликом Че Геваре на предњој страни.

– Видим густу и мрачну шуму – говори једноличним треперавим гласом, као да излази из некакве механичке кутије. – И видим поток, дубок и кривудава. И видим, у густој магли, издужено лице, оковано грчем.

– Крстивојево или Василијево?

– Не прекидај, изгубићу слику!... И видим дрвене диреке забијене у земљу, и бодљикаву жицу приковану за њих, и много престрашених лица унутра, и мрачно небо над њима, и стражаре околу, с пушкама на готовс... И видим опет оно лице, болно, издужено...

– Предрагово...

– Ћут! Оде ми слика... И видим... видим... видим собу сву у бијелом, и људе у бијелим мантилима, и оштре ножеве у њиховим рукама...

– Јадно дедино!

– Опет ми отјера слику... Буди нијем к'о риба ако 'оћеш истину... Ево, враћа се слика... Видим младог човјека... Хода... Тужан је смијешак на његовом лицу.

– Издуженом? – опет упаде Василије.

– Пссстт!... Слика се мало мути... Али, ево, видим... плућа су Предрагова... Надимају се и сплашњавају, удишу и издишу ваздух, нешто спорије, као да се тек уче дисању... Јест, бијела цигерица је Предрагова, али није у њему, у Предрагу...

– Лажеш! – скочи Василије и објема рукама лупи по столу. – Лажеш, роспијо покварена!

Маши се руком за новчаник, извади крупну новчаницу, баци је на сто, врати новчаник у џеп и крену према вратима.

– Лажеш толико да то ни пас с маслом не би полокао! – суну јој још једном у избечено лице и залупи за собом врата.

– Шта ти је рекла кад си се толико наљутио? – упита неко у предсобљу препуном махом старијих жена и мушкараца.

Не одговори ништа.

– Шта рече Анђелија? – упита га неко из мноштва на дворишту. Дотле, очито, нису допрле његове псовке.

– Захваљује Богу што ми је задржао руку да јој не почупам ону замршену масну косурину – одбруси и пожури низ воћњак, према сеоском друму.

Одавно је Василије начуо да из живих заробљеника ваде срца, јетре, бубреге, плућа, коштану срж и за масне паруштине продају странцима, одавно страхује да би му то могао ко споменути, јер има ствари у које човјек не може и неће да повјерује, а она преваранткиња развезла причу као да је завирила баш у те његове најскровитије мисли.

15.

Крај једне хрпце костију били су расути зуби, као мрвице на столу крај искомадане бијеле погаче. Које ли су припадали и шта се то догодило да поиспадају из вилице? Немогуће је да су се у костурници сасули. Мора да су негдје другдје скупљени, па донесени и ту просути, јер нису знали куда ће с њима? Да ли је неко онога коме су припадали ударао до смрти, па су му зуби испадали заједно с цурцима крви још док је био жив?

– Видим велику воду која лијено тече кроз велику равницу. Ни ријечи ни равници не видим краја.

Док је говорила, у горњој вилици, на десној страни уста, сјевуцкао је златан зуб.

Имала је крупне црне очи, толико дубоке да би се неопрезан човјек у њима лако могао да утопи, и дугу црну косу, у коврцавим увојцима расуту око свјетлопутог лица. Живот је по њеном челу и у њених двадесетак година утиснуо неколико дубљих бора. У њиховим женама љепота рано блјесне, попут мартовског сунца, чим се задјевојче, али рано и спласне, повуче се под налетима тегоба, сјетио се Василије Крстивојевих ријечи, када се једном, пред њиховом кућом у Шиљеговцу, појавило неколико црнопутих Ромкиња, нудећи да за који динар, четири-пет јаја, комадић сланине или за какву очувану одијевку гледају у длан.

Загледала се у Василијеве очи.

– И још видим да су путеви до те ријеке и те равнице замршени, закоровљени, бјеже од погледа.

Који тренутак раније, док се излоканом макадамском улицицом, окруженом с обје стране гомилама жељезних старудија, праћен дјечјом вриском, пењао до центра приградског насеља Весело брдо, Василије је помислио да за ову напаћену земљу можда и има неке наде, бар у неколико наредних деценија, јер су почели да се враћају Роми. Знао је да они непогрешиво наслуте зло и повуку се пред њим, а исто тако осјете када долазе мирнији дани, па се враћају тамо гдје су у дјетињству расипали пусте снове.

Прије неколико мјесеци у трошне и у коров зарасле кућерке на Веселом брду почели су да пристижу њихови ранији житељи. Ударање чекића по металу, које обично почиње већ у раним јутарњим часовима, обрадовало је становнике околних насеља и улица, нарочито оне који су памтили ђурђевданске уранке и весеље које је у предратним годинама на тај паганским перјем окићен празнични дан трајало по њиховим махалама до касно у ноћ.

Међу првима, с оцем, мајком и буљуком браће и сестара, вратила се и Касандра, набујала и расцвјетала, ни слична оној мусавој дјевојчици чије лице се готово до првих ратних дана често могло видјети на градским улицама. Сретала је пролазнике с испруженом руком и бујицом ријечи од које се тешко могло одбранити: Дај длан, госпоја, да ти Касандра каже све што ти је било и што ће ти бити. Бог је Касандри дао да види што други не виде. Погледај мало и на мене, погледали Бог и небески свеци на тебе и на оне које највише волиш. Не окрећи главу од мене, добри човјече, да је милостиви анђели не окрену од тебе.

Име је Касандри дао отац по популарној јунакињи телевизијске серије (причало се да је на Веселом брду први набавио телевизор и да

га је, када се емитовала та серија, износио пред кућу, па се окупљало цијело ромско насеље), бјелину лица дала јој је ријека у коју је цијелу дјевојчицу, држећи је за ножицу, заронио чим се родила (тврдећи то, хтио је да одбаци задиркивања да његова жена људима по околним селима није гледала само у длан, него им је, за дукат, знала завирити и у гаће), а златну навлаку на зуб ставио јој је зубар у неком италијанском градићу, гдје су били током рата, јер је мислила да ће уз златни осмијех људи више вјеровати у њена прорицања.

– И видим неку необичну звијер. Искежену, с великим очњацима. Ево, крв ми се у жилама леди од њеног погледа.

Касандрин поглед био је врео, а рука, у којој је држала његову, с дланом окренутим нагоре, још врелија. Ријечи су јој се провлачиле кроз здраве бијеле зубе, трепериле мало око оног златног, потом клизиле преко сочних усана, сличних лијепо обликованим комадићима јетре извађене из још врућег јагњета, и капале на његов длан, одакле су се лагано извијале према његовим ушима. Около су дјеца галамила, жене се довикивале, мушкарци чекићима лупкали по старом посућу, али све је то личило неком далеком брују, до његовог слуха допирале су само Касандрине ријечи, као да га је опчинила.

Чим се вратила из Италије, Градом и околином пронио се глас да погађа све. Погледа ти у длан и зна ко си и одакле си, шта ти се збило у животу и шта ће ти се још догодити. Додуше, говори помало загонетно, али када о свему касније поразмислиш, схватиш шта је хтјела да каже, па сам себи потврдиш да је била у праву. И људи су нагрнули на Весело брдо. Долазили су са својим невољама и надом да ће добити одговоре на питања која им не дају мира, а силазили одозго макар мало

растерећенији. Међу њима је било највише оних који су трагали за изгубљеним особама, несталим током рата.

– И та звијер – о, Боже, има ли те, да спасиш људе од напасти?! – та звијер рига ватру и гута све што се нађе пред њом.

Из оног златног зуба одједном сијевнуше свјетлице.

Она заиста зна да опчини човјека, помисли Василије. Ако се ту дуже задржи, ко зна, можда ће видјети како и из њених уста рига ватра?

– И ено, звијер трчи равницом, сажиже све пред собом, ено је гдје скаче у велику ријеку, о Боже, ено гдје вода ври од њене врелине.

Сада су свјетлице сијевале и из Касандриних очију.

Василије се призвао свијести тек при дну кривудавае макадамске улице, прије него што ће закорачити на асфалт.

Она нешто зна. Једино му је она спомињала и ријеку, и равницу и звијер која рига ватру.

С том мишљу маши се руком за цеп: тамо није било дуката који је понио. Не сјећа се кад га је извадио и дао Касандри.

Зна? Зна ђавола! Зна на чудан начин узети човјеку дукат из цепа. Чула је све о Ријечи и Равници, о топовској ватри и авионском бомбардовању на Вучјој гори и Ђавољем врху. Чим јој је рекао зашто је дошао, сложила је причу коју ће му испричати. Толико га том причом опчинила, да је заборавио упитати наслућује ли макар трагове Крстивојевог и Предраговог нестанка.

– Рече ли ти ишта? – упита га Даница када се увече врати кући.

– Да сам будала, ето, то ми је рекла.

Чим је то изговорио, Василије се покаја што је био груб према снахи, па дода блажим гласом:

– Сви они само зарађују на туђој невољи.

***Запис неупадљиве чиновнице, која машта о томе да буде
пјесник, или, макар, есејист (5)***

Субота, 22. мај 2010, 2 часа и 7 минута

ЗАГЛУШУЈУЋИ ТРЕСАК. ОЧЕВА РУКА С ЦРНОМ КОЖНОМ ТОРБОМ ПРОЗУЈА КРАЈ МОЈЕ ГЛАВЕ. ЗА ЊОМ ДРУГА, ЧВРСТО СТИШЋУЋИ КОТУР ЗАВОЈА. ОНДА ПРОЛЕТИ ОЧЕВА ГЛАВА, С ЧИЈЕГ ЛИЦА СЕ, САМО НА ТРЕНУТАК, БОЛАН ГРЧ ИЗВИ У ТОПАО СМИЈЕШАК. И НЕСТАДЕ У ОБЛАКУ ПРАШИНЕ. ПОТОМ СЕ И ТРЕСАК РАСТОЧИ У МИЛИЈАРДЕ ЧЕСТИЦА И РАСПЛИНУ КОСМОСОМ.

МИЛОСРДНИ АНЂЕО НЕМАРНО МАХНУ КРИЛОМ И ПОСПРДНО МИ СЕ НАСМИЈА. ХА-ХА-ХА-ХА... ХЕ-ХЕ-ХЕ-ХЕ... ХИ-ХИ-ХИ-ХИ...

И СМИЈЕХ СЕ СЈЕДИНИ СА СВЕ УДАЉЕНИЈИМ ОДЈЕКОМ ТРЕСКА.

НАПИПАХ ПРЕКИДАЧ СТОНЕ ЛАМПЕ.

ДИСПЛЕЈ НА БУДИЛНИКУ ПОКАЗУЈЕ ДВА ЧАСА И СЕДАМ МИНУТА И ТО ОДМАХ ЗАПИСУЈЕМ У СВОЈ ДНЕВНИК.

ОТАЦ ЈЕ МАЛО ПОРАНИО. ОБИЧНО СЕ, УЗ СНАЖНУ ЕКСПЛОЗИЈУ, ПОЈАВЉУЈЕ У ТРИ ЧАСА И ЧЕТИРИ-ПЕТ МИНУТА. КРАТКО ОСТАЈЕ, ТЕК ТОЛИКО ДА УПАЛИМ СТОНУ ЛАМПУ, ДОХВАТИМ ПРИПРЕМЉЕНУ ЧАШУ С ВОДОМ И ПОПИЈЕМ СЕДАТИВ.

КАД САМ ПОСЕГНУЛА ПРЕМА КУТИЈИЦИ С ТАБЛЕТАМА, ШЧЕПА МЕ СТАРЧЕВА РУКА.

ИДИ НА ЂАВОЉИ ВРХ, РЕЧЕ МИ. У СПОЗНАЈИ, ИЛИ У ТРАГАЊУ ЗА СПОЗНАЈОМ, ТРАЖИ ЛИЈЕКА СВОЈОЈ НЕСАНИЦИ.

НА ВРАЖИ ЂАВОЉИ ВРХ? УПИТАХ.

И У ПАСЈУ МАТЕР, АКО ТРЕБА!

СТАРЧЕВЕ РИЈЕЧИ, НЕ ЗНАМ ЗАШТО, ДЈЕЛОВАЛЕ СУ ЉЕКОВИТО.

НОЋАС НЕЋУ ПИТИ СЕДАТИВ. ЈЕДНОСТАВНО ЋУ УГАСИТИ СВЈЕТЛО И
ЗАСПАТИ. ЗНАМ ДА ЋЕ ТАКО БИТИ.

ЛАКУ НОЋ, ОЛОВКО!

ЛАКУ НОЋ, ДНЕВНИЧЕ, ЈЕДИНИ МОЈ ПРИЈАТЕЉУ!

16.

Танка подужа кошчица, издвојена из гомилице, усмјерена ка мањим вратима, супротним онима на која је ушао, личила је на путоказ; напосто је мамила да се крене у том правцу и онај ко нема јаче воље тешко би се супротставио тој жељи.

Жеља да вам напишем ово писмо, поштовани Василије, јача је од мог опирања да пружим руку према оловци и изазовној бјелини неколико листова папира који од јутрос стоје на крају стола претрпаног књигама, новинама, прљавим тањирима с остацима инстант јела из конзерви, корицама поодавно сасушеног хљеба и разбацаним писмима пристиглим у посљедња два-три мјесеца од брижне мајке и придикама склоног оца.

Василије спусти листове исписане с обје стране ситним, лако читљивим ћириличним рукописом, с више нервозно прецртаних ријечи, као да је онај који их је несмотрено написао желио да у њима затре и најситније сјеменке које би, изложене влази, топлоти и свјетлу, крај прозора на примјер, могле пустити клице и поново се разгранати у појмове чије је значење морао свакако прикрити. Дохватио је коверат и загледао се у његову предњу страну. Пажњу му привуче повећа поштанска марка с које се кочоперио смеђ јаворов лист на свјетлијој подлози из које су, само у назнакама, израњали планински масиви преко којих су се разливала нечитка слова поштанског жига.

Писмо је који часак раније, пропртивши цјелац, донио поштар Митар Злокапа, само по нервози сличан свом претходнику,

пензионисаном Јелисији Вукорепу, и, опсовавши нешто сочно снијегу који је свуноћ падао, а мислећи вјероватно на оног ко је писмо послао, па и на онога коме је упућено, пружио га Василију, одбивши понуђену чашицу ракије.

Година је хиљаду деветсто деведесет девета, с оне три злокобно обрнуте сотонске шестице о којима су на радију (речено је да Василије одавно не гледа телевизију и не чита новине) распредали докони астролози, четрнаести децембарски дан сада већ четврте поратне године, и Василије наставља да чита.

Још прије десетак дана, када ми је у мајчином писму стигао исјечак из новина с репортажом о Предраговом нестанку и вашем усуду, био сам дохватио оловку и папир, али су ме, ево све досад, неке унутрашње бране спречавале да вашем болу придружим свој срам, који не боли, али изједа, трује душу, испуњава је ништавилем и вуче у понор безвољности. Осма је година како се повијам под теретом који сам сам себи наметнуо, носим се некако с њим, али неодлучност да ли да вам се представим правим именом и презименом, или да и у писму останем нико и ништа, као што сам и у животу (ако је ово што живим уопште живот), грчили су прсте моје десне руке чим бих дохватио оловку с намјером да пред вас излијем жуч. А ево јутрос, као астероид из дубоких космичких пространстава, паде пред мене моје ново име, толико смислено да је више од имена: оно је моја лична карта, војна буква, пасош, натална карта, слика мог бића.

Онај из кавеза.

То ћу у овом писму бити за вас, а то сам, како баш овог часа схватих, већ одавно и у животу. Јер, кавез је за мене, поштовани

Василије, оно што су за некога широка животна пространства, сав видљиви и невидљиви, проживљени и одсањани свијет.

Ми се никада нисмо срели, али то не значи да се не познајемо, тачније, да ја вас не познајем. До најситнијих детаља знао сам ваше планове и вашу наду да ћете с Предрагом, чим заврши школовање, започети нове послове и нови живот, и већ сам видио свој будући стан опремљен столовима, столицама, комодама, креветима, ноћним ормарчићима и огледалима из ваше фабрицице стилског намјештаја. С Предрагом, с којим сам се случајно упознао на једној утакмици, као да смо близанци, иако сам ја ишао у гимназију а он на столарски занат, проводио сам сваки слободан тренутак, с њим сам био на одслужењу војног рока у вараждинском артиљеријском дивизиону, упознао сам и његову дјевојку док је у Граду био на специјализацији за израду стилског намјештаја, с њом и мојом Антонијом одлазили смо у кафиће, с њим заједно примио сам позив за резерву, заправо упутницу на фронт који се разбуктавао у Равници.

Ту се, поштовани Василије, раздвајају наши животни путеви; његов води преко Ријеке па на многа ратишта, а с њих – они што воле патетику рекли би – у историју, а мој у кавезе.

Из првог кавеза (срашим се, али морам то рећи) изишао сам запрљан говеђим изметом и урином, из другог натопљен смрадом прегорјелог уља, а из трећег, све сам сигурнији у то, никада се нећу искобељати.

Отац ми је – почињем причу о првом кавезу – згужвавши, бацивши на под и згазивши позив за резерву, тутнуо у џеп три хиљаде њемачких марака, па ме одвео неком задриглом камионџији званом Шлепераш, тутнуо и њему хиљадарку у десницу сличну маљу, стрпао

ме у некакав дрвени сандук из кога се могло гледати кроз двије рупице на двије стране, а онда су тај сандук уз даске прислоњене на под каросерије великог камиона угурали међу десетак јуница и јунаца свезаних за чврсте жељезне шипке за које су биле заковане странице каросерије и на чије врхове су били причвршћени носачи цераде. Ако те на граници буду питали шта је у сандуку, кажи да је храна за говеда, заповједнички је рекао отац. И при томе ни једног момента немој заборавити на то што држиш у руци, припријетио му је мислећи очито на смотак њемачких новчаница. Стидим се да вам пишем о томе какав сам страх трпио кад су говеда копитама ударала по дрвеним даскама сандука и како сам се осјећао када су по њему јунице и јунци срали и пишали, па се то све провлачило кроз пукотине и сливало по мени. Смио бих се заклети да сам у једном тренутку с ужасом примијетио како је неки јунац, гледајући вјероватно у подрепак неке јунице, врх своје набрекле алатке зариио у ону рупицу на сандуку која је била једина моја веза са спољним свијетом, умало ми је не заривши у око.

„Колико јуница и јунаца?“ питао је незаинтересовано цариник на лијевој обали Дрине.

„Осам“, одговорио је Шлепераш. „Два јунца и шест јуница“, додао је, да буде што увјерљивији.

„Вози!“ рекао је цариник, а онда одједном, љубопитљивијим гласом, зауставио Шлепераша који је био пошао према кабини: “А сандук? Шта је у њему?”

„Резервна ужад, ако би јунад покидала приузе.“

„Вози!“ пресуди цариник и моје срце се врати у груди.

На десној обали Дрине слична ситуација.

„Лепа јунад“, мјери цариник будуће шницле, видим кроз ону рупицу на сандуку, из свог кавеза, затворенијег од оног у коме из Африке довозе мајмуне за зоолошке вртове, сјај у његовим очима. „А оружје?!“ увуче се челична оштрица у његов поглед, а леденица у глас.

„Какво оружје?“ изненади се Шлепераш.

„У оном усраном сандуку.“

„А то?“ насмија се Шлепераш. „Резервна ужад. Сила је у јунету, хоће и ланац прекинути, камоли неће конопац.“

„Онда, вози!“ рече официрским гласом цариник и крену према сљедећем камиону, а моје срце, надувено до распрснућа, одлијепи се од унутрашњих страна сандука и опет врати у груди.

У предграђу Сремске Митровице Шлепераш истовари јунад у некој месници до које се долазило замршеним сплетом уличица, па се, одвезавши камион изван града, попе на каросерију, одмандали поклопац на сандуку и насмија се кад ме угледа згрченог, преплашеног испишаног и усраног.

„Бриши у кукурузиште и не излази отуд до вечери!“ просикта, као да тјера тврдоглавог јунца да сиђе с каросерије.

Часак касније слушао сам шуштање сасушеног кукурузног лишћа и удисао чист ваздух пуним плућима, мислећи да ли Предраг у том тренутку удише тежак мирис нафталина из војничке униформе коју је, како сам претпостављао, управо обукао.

Други кавез – нећу вам, поштовани Василије, писати о томе како сам стигао у Мађарску, па одатле, преко Аустрије и Њемачке, до Марсеја, и како сам пристао на понижавајуће услове да неком Бугарину, морнару на теретном броду с либеријском заставом, дам и посљедњи новчић да ми до америчке обале обезбиједи мјесто помоћног

кувара на том броду (до тада ни јаје нисам знао испећи, па чак ни то како се и чиме гули кромпир), а да ми плата буде бесплатан превоз – други кавез се, дакле, љуљао баш као и брод на коме је било мало морнара, углавном различитих националности, а сви су од свих зазирали. Сва моја веза тих двадесет и неколико дана (можда је пловидба и дуже трајала, био сам сасвим изгубио осјећај за протицање времена) састојала се у понеком погледу кроз дебело замућено стакло округлог прозора на просторији коју су називали кухињом. Отварао сам конзерве и повраћао, лијепио фластер на посјечене руке и повраћао, прао суђе и повраћао, пржио кромпир у уљу које се данима није мијењало у дубоком лонцу и повраћао, слушао заповијести главног куvara на неком арапском језику који нисам разумио и повраћао. Тек кад сам се искрцао у некој малој луци, мислим да се зове Порт Хоуп, у Њуфаундленду, и када су ми припријетили да се морам што прије удаљити од брода, ваљда да не видим шта истоварају, престао сам да повраћам. Нисам се тада запитао од чега ћу и како живјети, није ме то ни интересовало, кад сад о свему боље поразмислим, вјерујем да је у мени била сасвим спласнула воља за животом, већ сам ледену самоћу која ме са свих страна заплъускивала упитао: Шта сада ради мој изневјерени пријатељ Предраг?

Чврсте решетке мог трећег кавеза, оног из кога се вјероватно никада нећу извући – примјећујете, поштовани Василије да прескачем вишемјесечна лутања и несналажења – почеле су око мене да се преплићу када сам се, прољећа наредне, хиљаду деветсто деведесет друге године, скрасио у Вајтхорсу, градићу смјештену у питомој долини између два огранка Стјеновитих планина, на крајњем сјеверозападу Канаде, у столарској радионици – каква случајност

(Предраг ми је често причао о вашој столарској радионици)! – господина Дејвида Мелкарна, потомка сточара с велшких висоравни Камбријских планина. Већ сам поприлично добро владао енглеским и француским језиком, па сам, присјећајући се понечег што ми је онај Бугарин на броду причао о свом родном Годечу под Старом планином, слагао да долазим из Бугарске, јер је наш народ био озлоглашен у свим крајевима кроз које сам пролазио и знао сам да бих узалуд покушавао да разуверим људе у оно о чему су писале све новине и гудиле телевизије.

Ви се, поштовани Василије, вјероватно питате, у чему се састоји, од чега је исплетен тај мој трећи кавез. Ма колико изгледао једноставан, одговор је нејасан, готово неухватљив. Њега, тај мој трећи кавез, чине стид, сумње, страхови и безнађе.

Стид? Да, стидим се што је Предраг отишао путем који бар сви виде и којим су га могли пратити, а што сам се ја сакрио у мишју рупу (у јунећи измет, ха-ха-ха!), што сам умјесто опасности и изазова широких пространа изабрао срамну сигурност кавеза.

Сумње? Нема ноћи у којој не сањам јунећу балегу и смрад препрженог уља, последице чега се будим сав у зноју и узалуд се дуго, усред ноћи, туширам не бих ли са себе спрао то што ми се увукло под кожу. И непрестано се питам јесам ли морао послушати оца и завући се, опростите на изразу, у говеђа говна, да бих сачувао главу по којој од тада до распрснућа бубњају многа смислена и бесмислена питања? Је ли Предраг морао кренути путем који води у нестајање? Јесу ли сви они с којима се и против којих се борио, могли избјећи то у што су тјерани или својевољно хрлили?

Страхиви? Они су можда и најгори, јер се тешко могу смјестити у стварне оквире. Страхујем од сопствених мисли, али их никако не могу потиснути, затомити, закопати у себе или негдје изван свог бића. Плаше ме питања која се роје око мене, а највише оно да ли сам сам себе отјерао у добровољно изгнанство? Дуго држим неотворено свако пристигло писмо, јер се бојим да би у њему могла бити вијест о мајчиној смрти, а знам да не бих могао снаге да одем на сахрану. Плашим се сопственог погледа у огледалу, лажи које изговарам послодавцу, помисли да бих могао подлећи искушењу да мајку у писму упитам да ли се већ удала моја Антонија. Као што видите, највише се плашим самога себе, своје савјести заправо.

Безнађе? Није ли све ово што сам вам до сада написао знак безнађа? Хоћу ли икада себи опростити што нисам кренуо с Предрагом у Равницу? Хоћу ли икада у себи наћи снаге, макар под старост, да се вратим тамо одакле сам потекао или ће ми сав живот протећи међу четири зида Мелкарнове столарске радионице, чистије и уредније него што су тамо код нас биле апотеке прије мог одласка? И, коначно, да ли ће се, макар када потомци наших потомака буду стасавали за пушке, изнад јебеног Балкана разићи тмасти облаци, па да без страха погледају у насмијано лице сунца? Ето, из самих ових питања избија безнађе и уплиће се у решетке кавеза који ме заробио, јер и Бог је давно одустао од покушаја да у одговоре улије макар трунчице наде.

Расписах се, па ипак морам још ово да вам кажем, у страху да бих могао повриједити ваша осјећања, али с искреним увјеравањем да ми ни у примисли то није намјера: Можда сте ви, поштовани Василије, срећнији што трагате за мртвим сином и мртвим унуком, него моји

родитељи који знају да никада неће наћи пут до рањене душе свог сина који још дише и даје знакове живота.

Уз дубоко поштовање, ваш *Онај из кавеза*

17.

У углу, мало издвојена од осталих, самовала је гомила разноврсних костију – кључних, карличних, цјеваница, ребара, надлактица, подлактица, приљенова... Било је очито да су припадале различитим костурима и да тако згомилане чекају да их неко разврста. Као кад на трпези, помисли Кантар, Боже ме прости, послије великог славља, они што су служили на једно мјесто са тањира скупе оглодане кости.

Пред Василијевим очима, док зури кроз прозор држећи и даље у рукама раширене листове писма *Оног из кавеза*, снијег у дворишту претвара се у закоровљене њиве, пуста кукурузишта по којима су киша и вјетар са стабљика напола потргали сасушене листове, и дворишта претворена у глиб по којима се јуре и скиче свиње, док испред њих бјеже покисле кокоши. Куће су без кровова, многе и без забата, из рушевина стрше димњаци из којих се не извијају праменови дима. По пољанама лутају краве, понегдје се види и по неколико оваца, нагонски збијених у групе, да се, напуштене и беспомоћне, заштите од могућег насрта каквих разјапљених чељусти. Из једног пласта крај најближе куће два коња зубима чупају сијено и лијено жваћу. Вране с огољелих крошања слијећу на земљу и брзо се отуд враћају с нечим у кљуну, а по начину како су, помажући се канцама, то тргале, могло се наслутити да су комадићи меса.

Преломљен звоник православне цркве напред села крхотинама се болно забада у тмурно небо.

Човјека нигдје.

Касна је јесен прве ратне године и Василије је одлучио да потражи Предрага, од кога већ дуго нема никаквих вијести. Отишао је прво у Војни одсјек у Граду и ту су му рекли да су резервисти сада у јединицама редовне војске и да више нису у *њиховој надлежности*, тако да не знају гдје се налазе, а не знају ни гдје су њихове команде. Аутобуси су поодавно престали да саобраћају према Равници, па се Василије у том правцу запутио пјешке, заустављајући свако возило које је наишло за њим. Тек на петом или шестом километру од Града стао је војни камион, натоварен сандуцима муниције, и млад возач позвао га је да се попне у кабину. Нека га и не покушава питати докле ће, јер ни он то не зна, његово је да стигне до Ријеке, а ако буде имао среће, наћи ће ту некога из своје јединице ко ће му рећи куда даље да вози, до неког сплава или чамца, јер преко моста возила не прелазе у Равницу откад су их с лијеве обале почели гађати гранатама као дјеца ваздушним пушкама ластавице на телефонским жицама.

Притежући на раменима руксак са чистом преоблаком, боцом ракије, комадом сувог меса, питом, три врсте колача и још неким ситницама, Василије је споро прелазио преко моста који је до првих окршаја спајао а потом раздвајао двије републике. Допола је био обојен плавом, а отпола окер бојом, јер се републичке управе за путеве никако нису могле договорити која од њих би *најувјерљивије симболизовала нераскидиво братство и јединство*, по чему је добио име, па су они с десне обале једног дана стигли с бурадима боје за коју су они с лијеве рекли да носи неприхватљива византијска обиљежја, а свако ко би да васкрсава византијски дух *дубоко подрива темеље најсветијих тековина социјалистичке револуције*. Кад већ о томе говоре, поручили су с десне стране, нека се присјете да је у близини тог моста, с обје

стране Ријеке, прије пола вијека била велика људска кланица и тешко је повјеровати да су баш *из невино проливане крви, углавном оних који се крсте с три састављена прста, изникли коријени тог братства и јединства*, нашто су одмах са сјевера почели да пристижу камиони с окер бојом.

С Василијевог лица нестало подсмјешљивог смијешка чим растјера мисли које су га биле сколиле док је прелазио мост и полако се удаљавао од њега пустим друмом, прерованим гранатама. С обје стране, у каналима, било је доста размрсканих војних возила, с понеким путничким аутомобилом међу њима. Заустави се пред селом и загледа у рушевине. Онај ко одавде није побјегао прије најезде подивљале хорде, није могао сачувати главу, шапну ранцу на леђима, тихо и њежно, као да се обраћа свом Предрагу. Тек тада, у барици лијево од себе, угледа надувен леш говечета. Мало даље врानе су кљуновима и канцама чупкале месо из свињске утробе, а још даље видјело се неколико животињских лубина.

Трже га скика, окрену се и видје како иза шумарка, с десне стране пута, истрча крупна свиња.

У зубима је носила људску руку.

– О, Боже!

Није имао снаге било шта друго да каже, Није стигао ни да се прекрсти. Окренуо се и потрчао према мосту који је својим бојама о ономе што је претходило рату увјерљивије свједочио него дебели томови историје.

Да ли је тамо, у Равници, гдје се налазила и јединица његовог Предрага, могао ико остати жив?

Одговор је стигао послије десетак дана, када је његов унук дошао на своје прво одсуство.

Неколико мјесеци касније Василије је на радију слушао потресну пјесму коју је, дубоким гласом, говорио сам аутор. У његово памћење, попут леденице отпале са стрехе под налетима југовине, зарио се стих о томе како је тешко руком посегнути према комаду свињетине на трпези у времену у коме се свиње хране *људетином*.

ВИЈЕСТ АГЕНЦИЈЕ МЕДИАПРЕС (објављена 4. фебруара 2003. године)

БЕОГРАД, 4. фебруара (*Медиапрес*) – Данас је, усвајањем Уставне повеље о стварању Заједнице држава Србије и Црне Горе, с геополитичке карте Европе и свијета нестала Југославија. Да је ова држава у било ком државотворном облику остала још само двије године, дочекала би осамдесети рођендан.

Историја Југославије рачуна се од 20. децембра 1918. године, када је формирана прва влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Од 1929. новостворена држава зове се Краљевина Југославија, да би, 29. новембра 1943, у Јајцу, на Другом засједању Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије, укинута монархија и успостављена република. Тада је добила име Демократска Република Југославија, да би га коју годину послје промијенила у Федеративна Народна Република Југославија, а једном од неколико каснијих промјена Устава коначно се назвала Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

Проглашењем самосталности Словеније и Хрватске 25. јуна 1991. почиње распад државе настале послје Првог свјетског рата уједињавањем Јужних Словена. Осамостаљивањем Македоније (8. септембра 1991) и Босне и Херцеговине (6. априла 1992), 27. априла 1992. године Србија и Црна Гора формирају заједничку државу, Савезну Републику Југославију.

Данашњим усвајањем Уставне повеље о стварању Заједнице држава Србије и Црне Горе име Југославије, некада значајног чиниоца на свјетској политичкој сцени, дефинитивно одлази у историју.

18.

Да нема мишића који их држе, кости би се у сваком живом организму једноставно сасуле на гомилу и ничему не би служиле, мисли Василије док гледа гомилу патинираних костију на црној најлонској подлози. А опет, наставља мисао, јер осим мисли ништа друго му у животу није ни остало, а опет, да нема костију, мишићи би се само скљокали на тле, били би пихтијаста маса као – опрости, Боже, на грешној мисли – утроба закланог живинчета бачена у поток.

– Шта је ту прво попустило, кости или мишићи?

Ноћ је мрачна, баш као и вијест коју је управо чуо, и Василије Кантар дуго испруженом десном руком тражи одговарајуће дугме да утиша радио на ормарчићу крај кревета.

– У овом случају кост је идеја, одређење, колективна тежња и жеља, а мишићи су људи, сваки за себе понаособ, а опет стопљени у цјелину, у организам.

Одавно наглас коментарише вијести које чује, разговара сам са собом, не мари што би га снаха Даница могла чути у својој соби. Она тамо иза зида који их дијели ћути своју самоћу, само понекад отме јој се дубок, болан уздах, за њим клетва, па одмах потом молитвена ријеч, да потисне грешну мисао. Телевизора немају (*Нећу да слушам вијести, само лажу, а остало ме не интересује*, одлучна је Даница), радио је једина њихова веза са спољним свијетом. Василије редовно слуша вијести и само оне најважније преноси снахи, она их прима равнодушно, као да је се не тиче ништа што се око њих збива, као да се већ догодило све што јој се могло догодити.

– Грађани Црне Горе на референдуму су се већином гласова изјаснили за раздруживање са Србијом и за стварање црногорске државе – понавља Василије, с великом горчином у гласу, вијест коју је малочас чуо на радију. – Ето, шеста година трећег миленијума по Христу остаће упамћена по томе што се на мапи свијета појавила још једна тачкица у коју се никако неће моћи уписати име државице коју представља.

Са сваком изговореном ријечи Василијев глас постаје све тиши и на крају се претапа у мисао, немирну, врлудаву, склону да с лакоћом прескаче деценије.

И ја сам дио себе уткао у ову државу, говорио је дјед Драгутин Василијевом оцу Богољубу кад год би се споменула краљевина на чији престо су поново устоличени Карађорђевићи. *Па и ја сам, онолико колико сам знао и могао, градио Југославију,* казивао је Богољуб синчићу кад би му причао о ономе што је њему говорио његов отац, испаћени солунац, који није дуго уживао благодети онога у шта је излио своје здравље. Можда би му још о томе причао да није четрдесет друге на Планини налетио на исукан бајонет.

А ја? Зар и ја нисам, облићем и чекићем, срцем и душом, у ону другу Југославију уткивао сваки дјелић себе?

И ту би Василије мало застао, обуздао мисли, загледао се у таму, дубоко уздахнуо, па наставио:

И мој Крстивоје, и мој Предраг, зар и они нису...?

Мисао се стровали у још дубљи уздах и неста у грцању.

Тек пред поноћ, Кантар појача радио и запљуснуше га разиграни тонови клавирске музике праћене гудачким инструментима.

– И ето – рече тами у себи и око себе – на мапи свијета, гдје се некада простирала лијепа држава, сада је шест тачкица, видљивих само онима који знају да се ту налазе.

Искључи радио, окрену се зиду, још једном уздахну и прошапта:

– Не дај Боже само да се те тачкице почну умножавати!

***Запис неупадљиве чиновнице, која машта о томе да буде
пјесник, или, макар, есејист (6)***

Петак, 22. мај 2010, 20 часова и 17 минута

ЛИЈЕПО ЈЕ МАЈСКО ВЕЧЕ И КРОЗ ОТВОРЕН ПРОЗОР СОБУ, У ТАЛАСИМА, ЗАПЉУСКУЈЕ ПРИЈАТНА СВЈЕЖИНА. ОДАВНО НИСАМ ОВАКО, ПУНИМ ПЛУЋИМА, УДИСАЛА МИРИСЕ ПРОЉЕЋА. ПРЕПОЗНАЈЕМ АТМОСФЕРУ СЛИЧНУ ОНОЈ ИЗ РОМАНА ЛАЈОША ЗИЛАХИЈА КОЈЕ САМ У ДАХУ ЧИТАЛА. РАСКРИЛИМ УВЕЧЕ КЊИГУ, А НЕГДЈЕ ИЗА ПОНОЋИ ИЛИ ПРЕД ЗОРУ, ЗАВИСНО ОД БРОЈА СТРАНИЦА, СКЛОПИМ ЊЕНЕ КОРИЦЕ. И ОСЈЕЋАМ СЕ, ПОД КОЖОМ ГЛАВНЕ ЈУНАКИЊЕ, НЕКАКО ПРЕПОРОЂЕНОМ. ВЈЕРУЈЕМ ДА ДАНАС НЕ БИХ ТАКО ДОЖИВЉАВАЛА ОНЕ СЦЕНЕ КОЈЕ СУ У ТО ВРИЈЕМЕ У МЕНИ ЗНАЛЕ ДА УЗБУРКАЈУ РАЗЛИЧИТА ОСЈЕЋАЊА, ОД УСХИЋЕЊА ДО СЈЕТЕ, ОД РАДОСТИ ДО ТУГЕ, ОД САЖАЉЕЊА ДО СРЕЋЕ ШТО СЕ НЕШТО ОКОНЧАЛО ОНАКО КАКО САМ ОД САМОГ ПОЧЕТКА ПРИЖЕЉКИВАЛА ДА СЕ ЗАВРШИ.

ОТКУД МИСЛИ НА ЗИЛАХИЈА У ОВАКВОЈ МАЈСКОЈ ВЕЧЕРИ И ЗАШТО СЕ УВИЈЕК ВРАЋАМ ОЦУ КАДА СЕ СЈЕТИМ ЊЕГОВИХ РОМАНА?

ОТАЦ ЈЕ СТАЛНО БИО У МОЈИМ МИСЛИМА, ПОНАШАЛА САМ СЕ КАО ДА ЈЕ ОН УВИЈЕК УЗ МЕНЕ, МАДА СМО МАЛО ВРЕМЕНА ПРОВОДИЛИ ЗАЈЕДНО, ПА И КАД СМО БИЛИ СКУПА, МАЛО СМО РАЗГОВАРАЛИ. АКО САМ У ШКОЛУ ИШЛА ПРИЈЕ ПОДНЕ, ПРОБУДИО БИ МЕ ПОЉУПЦЕМ У КОСУ И ОДЛАЗИО НА ПОСАО, А ВРАЋАО СЕ, С РУЧКОМ КУПЉЕНИМ НЕГДЈЕ У ГРАДУ, ДОК САМ БИЛА НА ЧАСОВИМА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА. АКО САМ БИЛА У ПОСЛИЈЕПОДНЕВНОЈ СМЈЕНИ, УЈУТРО СЕ ТИХО ИЗВЛАЧИО ИЗ КУЋЕ, ДА МЕ НЕ ПРОБУДИ, А ВРАЋАО СЕ ДОК САМ БИЛА У ШКОЛИ. ПО ПОВРАТКУ С ПОСЛА РУЧАО БИ ЛИСТАЈУЋИ НОВИНЕ, А ОНДА СЕ ПОВЛАЧИО У СОБУ И БИО СА СВОЈИМ КЊИГАМА. ТЕК ЗА ВЕЧЕРОМ, ИМАЛИ СМО ВРЕМЕНА ЗА РАЗГОВОР. НИКАДА МЕ НИЈЕ ПИТАО ШТА

СЕ ДОГАЂА У ШКОЛИ, КАО ШТО НИ ЈА ЊЕГА НИСАМ ПИТАЛА КАКО СЕ ОСЈЕЂА У ОПЕРАЦИОНОЈ САЛИ, НАД ПАЦИЈЕНТОМ ЧИЈИ ЖИВОТ МОЖДА ЗАВИСИ БАШ ОД ЊЕГОВОГ УМИЈЕЂА И ОД ТОГА С КАКВОМ ЋЕ МИРНОЋОМ ПРИНИЈЕТИ СКАЛПЕЛ ЊЕГОВИМ ГРУДИМА И СРЧАНОМ МИШИЋУ. ИМАЛИ СМО МЕЂУ СОБОМ НЕКАКАВ ПРЕЂУТАН СПОРАЗУМ ДА СЕ ЈЕДНО ДРУГОМЕ НЕ МИЈЕШАМО У ПОСАО И У ЖИВОТ. РАЗГОВАРАЛИ СМО – ДАНАС БИХ ТО БАШ ТАКО РЕКЛА – О ОПШТИМ ТЕМАМА, О ПОХЛЕПИ КОЈА РАЗАРА МОРАЛ, О УМЈЕТНОСТИ КОЈА ЖИВОТ ЧИНИ СМИСЛЕНИЈИМ, О РАЗЛИЧИТИМ ПОГЛЕДИМА НА СВИЈЕТ И ПРАВУ ПОЈЕДИНЦА ДА ИМА СВОЈ СТАВ КОЈИ СЕ НЕ МОРА ПОДУДАРАТИ С УСТАЉЕНИМ СХВАТАЊИМА. ОВО ПОСЉЕДЊЕ БИЛО МИ ЈЕ НАЈЗАНИМЉИВИЈЕ, ЈЕР САМ ТАДА, СА ШЕСНАЕСТ, СЕДАМНАЕСТ ГОДИНА, МИСЛИЛА ДА СУ СВИ ОКО МЕНЕ У ЗАБЛУДИ И ДА НИКАКО НЕ МОГУ ПРИХВАТИТИ ТО ШТО МИ НАТУРАЈУ. МИСЛИТИ ДРУГАЧИЈЕ, НЕ ЗНАЧИ НЕ ПОШТОВАТИ УТВРЂЕНА ДРУШТВЕНА МЈЕРИЛА, ВЕЋ ТЕЖЊУ ДА СЕ ОНА МИЈЕЊАЈУ, ПРИЛАГОЂАВАЈУ ЧОВЈЕКОВИМ ПОТРЕБАМА И ДОСТОЈАНСТВУ ЊЕГОВЕ ЛИЧНОСТИ.

ПОНЕКАД СМО МОРАЛИ ПРЕКИНУТИ РАЗГОВОР, БАШ КАДА ЈЕ БИО НАЈИНТЕРЕСАНТНИЈИ, ЈЕР СУ ГА ПОЗИВАЛИ ДА ОДМАХ ДОЂЕ У БОЛНИЦУ, НА ОПЕРАЦИОНОМ СТОЛУ ЈЕ ПАЦИЈЕНТ КОЈИ НЕ МОЖЕ ЧЕКАТИ.

О МАЉЦИ НИКАДА НИСМО РАЗГОВАРАЛИ. ОСЈЕЂАЛА САМ ДА ЈОЈ ЈЕ СВЕ ОПРОСТИО И ДА ЈЕ, НИ ПОСЛИЈЕ ОНОГА ШТО МУ ЈЕ УЧИНИЛА, НИЈЕ ПОСМАТРАО КАО БИВШУ СУПРУГУ НЕГО КАО МОЈУ МАЈКУ О КОЈОЈ НЕ БИ ТРЕБАЛО НИШТА ЛОШЕ ДА МИСЛИМ, БЕЗ ОБЗИРА НА ТО ШТО МИ НЕ НЕДОСТАЈЕ. САМО КРАТКО ВРИЈЕМЕ ПОСЛИЈЕ ЊЕНОГ ОДЛАСКА СТИСКАЛИ СУ МЕ ПОМИЈЕШАНИ ТУГА И БИЈЕС, И ТАДА САМ ОЦУ ПОСТАВЉАЛА МНОГА ПИТАЊА, НА КОЈА ЈЕ ОН КРАТКО ОДГОВАРАО, ДОДАЈУЋИ УВИЈЕК НА КРАЈУ ДА НЕ ЗАБОРАВИМ ДА МИ ЈЕ ОНА МАЈКА. ПОСЛИЈЕ МЕ ИСПУНИЛА РАВНОДУШНОСТ, ПРЕСТАЛА САМ ДА СЕ ПИТАМ ГДЈЕ ЈЕ И ДА ЛИ МИСЛИ НА НАС. ЕВО, НИ САДА НЕ ЗНАМ КАКО И С КИМ ПРОТИЧЕ ЊЕН ЖИВОТ, НИСАМ ЧАК СИГУРНА НИ ДА ЛИ ЈЕ ЖИВА.

ПОКАТКАД СЕ ДОГАЂАЛО ДА ОТАЦ ПОСЛИЈЕ РАДНОГ ВРЕМЕНА ОСТАНЕ НА ДЕЖУРСТВУ, ПА НАСТАВИ СУТРАДАН РЕДОВНО ДА РАДИ, А КАДА СЕ УМОРАН ВРАТИ КУЋИ, НАЈЧЕШЋЕ ОНДА КАДА САМ У ШКОЛИ ИЛИ НА ЧАСУ ЕНГЛЕСКОГ, ЈЕДВА СТИГНЕ ДО КРЕВЕТА, ПРЕСПАВА НОЋ, ПА УЈУТРО ОПЕТ НА ПОСАО. И ТАКО, НЕ ВИДИМО СЕ ПО ДВА-ТРИ ДАНА. НИЈЕ МИ БИЛО ТЕШКО ШТО САМ САМА БРИНУЛА О ТОМЕ ШТА ЋУ ЈЕСТИ, НЕГО ШТО НИЈЕ БИЛО ОНИХ ТОПЛИХ, ИСКРЕНИХ ВЕЧЕРЊИХ РАЗГОВОРА.

ТАДА ЈЕ У МОЈУ САМОЋУ САСВИМ СЛУЧАЈНО УШАО – ОН. ВЕДАР, НАСМИЈАН, ПУН ЖЕЉЕ ДА УСПИЈЕ У ОНОМЕ ШТО ЈЕ НАУМИО. ШИРИО ЈЕ ОКО СЕБЕ ТО ШТО НЕ ЗНАМО ПОТПУНО ДЕФИНИСАТИ И ШТО НАЗИВАМО ПОЗИТИВНОМ ЕНЕРГИЈОМ. ЧИМ ПРОГОВОРИ, ОСЈЕТИШ ДА ЈЕ ЧОВЈЕК КОМЕ МОРАШ ВЈЕРОВАТИ. ИАКО НИЈЕ ИМАО ГИМНАЗИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ (ТЕК СЕ БИО ВРАТИО ИЗ ВОЈСКЕ У КОЈУ ЈЕ ОТИШАО ЧИМ ЈЕ ЗАВРШИО ЗАНАТ), ЗНАО ЈЕ ДА ПРИЧА О ОНОМЕ ШТО ЈА НАЗИВАМ ОПШТИМ ТЕМАМА, И ВИШЕ МИ ОЧЕВО ЧЕСТО ОДСУСТВОВАЊЕ НИЈЕ МНОГО СМЕТАЛО.

УПОЗНАЛИ СМО СЕ СЛУЧАЈНО, У ПИЦЕРИЈИ. НИЈЕ БИЛО СЛОБОДНИХ МЈЕСТА, ПА ЈЕ, КАО У ОНИМ РОМАНТИЧАРСКИМ ФИЛМОВИМА, ПИТАО МОЖЕ ЛИ СЈЕСТИ ЗА МОЈ СТО. ИСТЕ ВЕЧЕРИ ШЕТАЛИ СМО ГРАДОМ, ПОСЛИЈЕ СЕ ВИЂАЛИ КАД ГОД СМО ЗА ТО ИМАЛИ ВРЕМЕНА, ЈЕДНОМ САМ ИШЛА С ЊИМ НА СЕЛО, КОД ЊЕГОВИХ. ЈЕДНОСТАВНО, ВОЉЕЛИ СМО СЕ.

ОНДА ЈЕ ДОШАО РАТ И ОН ЈЕ ОБУКАО УНИФОРМУ, А ЈА САМ ОДУСТАЛА ОД СТУДИЈА КЊИЖЕВНОСТИ. ЗА РИЈЕТКИХ ДОЛАЗАКА СА РАТИШТА, ТА ДВА-ТРИ ДАНА ДИЈЕЛИО ЈЕ СА МНОМ И СА СВОЈОМ ПОРОДИЦОМ, А ЈА САМ ГА ТЈЕРАЛА ДА С ЊИМА БУДЕ ДУЖЕ, ИМАЋЕМО НАС ДВОЈЕ ВРЕМЕНА, ЖИВОТ ЈЕ ПРЕД НАМА, КАКО СЕ ТО ОТРЦАНО КАЖЕ.

САДА, ЕВО, У МИСЛИ И ПЕРО УСКАЧЕ ОНАЈ СМОКВИН ЛИСТ, ОНА МОЈА ЧВРСТА ОДЛУКА ДА ЋУ МУ ДОЗВОЛИТИ ДА ГА СТРГНЕ КАДА ДОЂЕ НА СЉЕДЕЋЕ ОДСУСТВО... А НИЈЕ СТИГАО... И ЈА, ЗАСАД, НЕ МОГУ ВИШЕ О ТОМЕ ДА ПИШЕМ.

ЛИЈЕПА ЈЕ МАЈСКА НОЋ, МОГЛА БИХ У ГРАД, У ШЕТЊУ ИЛИ У КАФИЋ.
Али, с ким? У овом граду живим као на пустом острву. Неки су погинули, неки некуда отишли, неки дубоко заронили у своју самоћу, овако као и ја, па ми ништа друго не преостаје него да ујутро журим у Кабинет за ДНК анализу, а отуд последице радног времена међу зидове подстанарске собице. У њу сам се уселила одмах последице очеве смрти, када су одузели наш стан, рекли су ми да је власништво Медицинског центра, мени самој толики не треба, а доста је нових љекара с породицама, пристиглих у таласима избјеглица.

Откад сам крочила у ову собицу, из њених зидова избија самоћа, неуништива, помијешана с мемлом. Самоћа није око нас, него у нама, рекао ми је једном отац. Мислим да је био само дјелимично у праву; она је и у нама и око нас.

Мируј сада мало, мој дневниче. Одох до отвореног прозора, да се наудишем свјежег ваздуха. Зна понекад и у ово доба, прије јуна, да се отвори понеки липов цват чији мирис ме чини мање сјетном.

19.

Ако је макар мрвица човјекове мисли садржана и у костима, онда дјелић те мисли и послије сасипања тијела у прах остане у некој кости, можда баи у лобањи, да сагледава шта је по његовом одласку остало у свијету по коме је ходио онај што је мислио.

Василијева мисао напусти костур око кога је кружила попут ноћног лептирка, и одлепшиа у угао јужног зида просторије и таванице по којој су се згушњавале трунчице таме.

Када изби на осунчан пристранак, Василија Кантара дочека правоугаона сивкаста табла прикована на дебло храста чија је крошња, стремећи ка сунцу, била поприлично узмакла од земље, траве и шумске влаге. Личила је ознаци аутобуске станице у његовом Шиљеговцу. Кад јој се мало приближи, примијети да је то подебљи картон, увијен у танак прозирни најлон, да од кише сачува ћирилични текст исписан крупним словима: НА УДАЉЕНОСТИ ОД 200 КОРАКА НА СВЕ СТРАНЕ НЕМА НИЈЕДНЕ ЉУДСКЕ КОСТИ. Ситнијим словима, што је прочитао тек када се сасвим примакао, писало је: *На сличан начин и ти обиљежи подручје које претражиш, да узалуд не губимо вријеме.*

Као прије пола вијека Планином, по окончању ратних дејстава Вучјом гором и Ђавољим врхом размилили су се људи, махом старији мушкарци и жене, уз понеку млађу, лица окованих тамним сјенкама и болом, у потрази за костима синова, унука, браће и мужева. Завиравали су у грмље, разгртали бокоре траве, претраживали

удољице, окресаним огранцима испод сплетова жила дрвећа на обалама потока изгртали све што се могло изгрнути, превртали шумске пањеве.

Првог послеријатног прољећа, када су још тињале само сићушне мрвице наде да Предраг и Крстивоје, или макар један од њих, по добро скривеним противничким логорима проклињу оне што су започели сукобе, да би се издигли са дна и обогатили, који могу да се искобељају из блата и прашине само уз мирис људске крви, Василије је кренуо да тражи унукове и синовљеве земне остатке. Молећи се Богу да се не остваре његове слутње, осипао је дрвље и камење на врагове у вучјем обличју с Вучје горе који су својим неразумљивим урлањем убијали једнако као и оловним зрнима, немилице их испаљујући према онима о којима ништа нису знали и који никада ни случајно нису могли стати ни на сјенке њихових предака и потомака, и на ђаволе са Ђавољег врха који сада вјероватно на неком другом крају планете, њушећи попут паса, срљају за мирисом барута. И за оцем је тако трагао, закључивши да они који нас негдје тамо или горе чекају, прижељкујући да то чекање што дуже траје, не остављају за собом видљиве трагове. Тако ће трагати и за онима које је он требало да чека на непознатим божјим раскрсницама или у његовим мирним лукама. И само тражење, ма какав био његов исход, има смисла, олакшава терет испаћеној души, помаже човјеку да се придигне кад се спотакне о горке муке и опружи по неузораној незаситој несрећници, увијек гладној људскога меса.

Једног дана одлазио је на Вучју гору, другог на Ђавољи врх. И бауљао, зурећи преда се. Ишао је полако уза стране, пентрао се стрмим обалама потока, пажљиво разгледао пропланке, дугим огранцима разгртао грмове купине, завиривао у сваку јаму, спуштао се у њу гдје год је то било могуће, знао је да су они што су некад кидисали на

његовог оца, а у недавном рату на сина и унука, вољели да лешеве бацају у јаме, мјерећи њихове дубине мрачним понорима сопствених душа. Онај текст који је видио на храстовом деблу преписао је на више картона, увио их у прозиран најлон, па остављао на видљивим мјестима иза себе, да и он помогне другим трагачима.

Једног дана на Ђавољем врху, у подубљој јами, насталој тако што се извалило велико стабло јелике, обраслој високом травом, угледао је људски костур, савијен у положај фетуса. Све кости и кошчице биле су на свом мјесту. Чеона кост била је пробијена метком. Закључио је да је несрећни војник погођен на ивици јаме и када се доље стровалио, имао је још толико свијести и снаге да се згрчи у одбрамбени положај, и да ту, у болу, с крвљу која је немилице липтала, испусти душу. Да није Предраг, предраго дједово злато?

Сишао је и загледао се у кости главе. На неколико преосталих зуба у горњој вилици налазила се парцијална протеза с металним ојачањем.

Није Предраг! Ни он ни Крстивоје нису имали протезе. Сви у породици по мушкој лози имали су здраве зубе.

Сутрадан је изнад јаме у земљу забио колац с прикованом картонском таблом, заштићеном најлоном, на којој је претходне вечери исписао текст: У ОВОЈ ЈАМИ НАЛАЗИ СЕ ЉУДСКИ КОСТУР СА ЗУБНОМ ПРОТЕЗОМ У ГОРЊОЈ ВИЛИЦИ. Желио је да истакне и тај детаљ, да они чији нестали синови, унуци и мужеви нису имали протезе не губе вријеме.

20.

Бетонски под костурнице, крај највеће гомиле костију, био је нераван: испод њега је очито, након што је зграда направљена, жила неког оближњег дрвета почела да дебља; својим врхом је сигурно тежила ка дубини земље, да и за љетних жега пије влагу, а оним дебљим дијелом, ближим стаблу које је из ње изникло, пропињала се према свјетлости и сунцу.

Када би ову костурницу, помисли Василије, људи препустили вољи природе, жила би за неко вријеме измрвила бетон над собом и повукла кости у земљу, гдје им је и Богом одређено мјесто.

У срећним народима људи трагају за својим коријенима. Дође човјек до седмог или осмог кољена, сазна ко су му праједови и пра-пра-праједови, па незавршено породично стабло остави сину или унуку, да настави тамо гдје је он стао. Онда тај његов насљедник истражи претке до десетог кољена, сазна да потиче из лозе тог или тог грофа, или његовог слуге, свеједно, па и он задужи свог сина да иде још даље у прошлост, до најдубљих вирова средњег вијека. Јер, ако си кољеновић, треба да знаш из које и какве сјеменке се извило твоје стабло.

А код нас – прати Василије ток својих мисли, трчкара за њима као псетанце ујутро за својом сјенком када се у игри затрчи од истока према западу, једва их стиже, хитрије су од његових година – код нас тешко сазнаш и ко ти је чукундјед. Долазе освајачи, спрже и попале све, униште крсне књиге, протјерају племена, премјесте их у друге крајеве, па дај ти онда истражи своје породично стабло. Из кнежевских,

па и краљевских лоза, због крви проливане по разним радовањским луговима, изметну се слуге, а из оних који су покорно служили господарима извију се лозе будућих великаша. Па се и они, ако их туђин мало остави по страни, међусобно поуништавају и затру своје коријене, и де ти онда у тој шуми и шикари пронађи стабло за којим трагаш и сјеменку из које се испилило.

С чуке до које је доспио прије него што је сунце јутарњу свјежину потиснуло у потоке, травуљину и грмље, поглед се протезао све до планинских врхова иза којих се простирала Равница, Ријеком и прије окончања рата одвојена у другу државу. Одмах иза моста, некада допола обојеног једном, а отпола другом бојом, испред металних кућица, сличних оним огромним сандуцима на прекоокеанским бродовима у којима се превози роба, какве је видио на телевизији док је још имао воље да покаткад сједне пред екран, човјека дочекају намрштена лица граничара. Пасош! Ни поздрава, ни добродошлице. Говоре строгим гласом, гледајући преко онога коме се обраћају, као да би, ако мало спусте главу, могли испрљати поглед. Хоће да се стекне утисак да они знају како се обавља посао граничних полицајаца и цариника, баш као да је на том мјесту граница постојала неколико вијекова и да је искуство стицано кроз генерације граничара. Скоројевићи! Видио је то и осјетио када је прије неколико мјесеци пожелио да пријеђе у Равницу и обиђе она мјеста на којима се Предраг укопавао у ровове, чувајући више државу за коју је мислио да је његова него главу за коју није знао да више припада нечијем хиру него њему самоме. И још је хтио да оде до сестриног гроба и запали свијећу, ако га уопште нађе у корову. Какав пасош?! – забезекнуо се. Стотину пута раније пролазио је тим путем, баш крај мјеста гдје је сада био скрпљен

гранични прелаз, ишао пријатељима у госте или пратио столове, столице и ормаре које је у својој радионици правио за наручиоце из Равнице, увијек су га дочекивали раширених руку, а сад одједном – дај пасош! Нећете ви више видјети ни Василија ни његов пасош! Окренуо се и с укусом горчине у устима вратио у Шиљеговац.

На дрвету иза њега огласи се птица. Друга јој одговори с дрвета на другој страни чуке. Онда она прва, нестрпљива, прекиде њен цвркут својим, као што човјек човјеку упадне у ријеч. Е нећемо тако! Када ти мене прекидаш, и ја ћу тебе! Потом су обје истовремено цвркутале, заставши тек на тренутак, ваљда да разазнају шта је која хтјела да каже, како би јој друга одговорила.

Лако је птицама, опет Василије урони у своје мисли. Оне лете куда им је воља, нико их не пита за пасоше и нико их не пресреће на границама. Њихово је небо и њихове су шуме и уз лијеве и уз десне обале свих ријека, па и оних граничних. Сад су у једној, сад у другој држави. Данас на једном, сутра на другом континенту. А једина им је брига да нађу сјеменку или бубицу, да се наједу, капљицу росе у раним јутарњим часовима могу наћи чак и у врелој пустињи. И пјесма, брате, безбрижна пјесма прати их кроз цијели живот.

Птице одједном утихнуше. Василије подиже поглед и покуша њиме да ухвати јастреба који се стреловито спусти у шумски густиш двјестотињак метара далеко од њега.

Ех, варам се, варам, заче се у Василијевој глави нова мисао. И птице су људи. Мислим, по своме усуду и својој невољи. Ето, узмимо славуја и јастреба. Или, сјеницу и врану. Славуј извија пјесму, уз њу се шума од милине пропиње ка небу, мислиш да његовој срећи нема граница. Онда се одједном јастреб сјури у крошњу из које се дотад

расипала пјесма, и више нема ни славуја ни пјесме. Овамо, опет, крај амбара, близу човјека, рачунајући можда и на његову заштиту, сјеница цвркуће и не слутећи какве је опасности вребају. Таман кад помислиш да је Бог био неправедан што је птици дао слободу и бескрајну срећу, а човјеку разум и патњу, однекуд се створи врана, предухитри мачку која вреба из прикрајка, шчепа сјеницу и од ње за који минут остане само понеко перце да га носи вјетар по дворишту. Па де ти сада знај да ли су се птице научиле од човјека како да се међусобно уништавају, или је он слиједио њихов примјер.

Василије Кантар приђе грму боровнице, убра неколико зрелих сићушних бобица, сјајних и мрких као орошене куглице црног мермера, па их, једну по једну, стави у уста. Осјети слаткаст и опор укус, што његовом уморном тијелу врати трунчицу снаге, па крену низ чуку, источном падином Вучје горе. Тамо је остала још једна дубодолина коју до сада није претраживао.

Сав човјеков живот прође у трагању, размрси клупко још једне мисли. Ето, он је у дјетињству, када је требало да се препусти безбрижној игри, трагао за мрвицама живота у оном обестрављеном логорском дворишту, ограђеном бодљикавом жицом. Онда је, вративши се у Шиљеговац и опасавши се мало снагом, по Планини трагао за оцем, а послије за сестром, мада је добро знао гдје је њен гроб. Па је трагао за срећом. Прво ју је нашао у Мирјани и њеној породици, али су убрзо, једно за другим, Никола и Гроздана, послије и Мирјана, отишли тамо гдје било какво трагање губи сваки смисао. Срећу је нашао у Крстивоју, онда у Предрагу, а ево сада и за њиховим костима трага, као прије пола вијека за очевим.

Трагање је наш усуд и смисао живљења.

Је ли ту мисао шапатам истиснуо из грла или је само одзвањала у његовој свијести?

У дубодolini на источној страни Вучје горе не нађе ништа што би свједочило да је ту боравио човјек, или да је тешки рањеник оставио кости.

При повратку кући убра неколико гљива и стави их у чисту цепну марамицу, свезавши њене крајеве и начинивши тако малу кесу. Из хумуса је извадио три млијечнице и неколико лисичарки. Потом његову пажњу привукоше двије румене јајолике младе благве, рујнице, како их је звала његова мајка. Када се спусти у поток и попи неколико гутљаја у прегршт захваћене воде, крај једног пања угледа и убра гљиву која му је била позната под именом сирокриж. Неки је зову и мљечаницом. Њен сивкасторуменкасти шешир, дебљи од прста и већи од највећег длана, личио је на омањи котур на вјетру просушеног сира, какве је правила мајка и с комадом кукурузе замотавала у крпу, па му давала кад га је слала да напаса овце.

У посљедње вријеме снаха и он мало једу. Она је редовно спремала ручак, а како је често јело остајало нетакнуто, престала је да кува. Мијесила је хљеб и с њим су, без устаљеног реда, узимали покаткад, свако за себе, парче сира, кашу кајмака, комадић сланине или шта друго што би им се нашло при руци. Василије је повремено, враћајући се са Ђавољег врха или Вучје горе, доносио по неколико гљива. Пекли су их на добро загријаној плочи шпорета, без масноће.

Даница највише воли сирокриж, који се једе пријесан и из чијих одломљених комадића капље жућкасто млијекко док се принос устима, помисли Василије и стрпа гљиву у цеп, јер у марамици више није било мјеста.

21.

Кошчица слична црвићу који је измилио из распукле трешње па, исушен сунцем, остао залијепљен за обестрављену и утабану земљу, можда баш она којом се завршавао мали прст десне или лијеве руке, стајала је крај горњег, лијевог зида костурнице, уз тамну најлонску простирку с хрпом испретураних костију које би могле припадати једном костуру. Слична обољелом јагњешцету издвојеном из стада, немоћном да му се придружи. Или тек уштројеном прашчићу, укоченом, неспособном да начини тих пет или шест корака до веселих крмачица, крмача и ушкопљених дебелих крмака.

Иза густог шљивика, од првих планинских шумарака раздвојеног само прашњавим путељком, изби тужна поворка. Човјек озбиљног, тужног лица, погнуте главе, с качкетом у руци, као да предводи погребну поворку, водио је три ждријепца. Трећи је био другом, а други првом привезан уздом за реп, док се узда предњег, опуштена, љуљала између његове главе и руке човјека што је споро, клецавим ногама, набадао по прашини. Главе су им биле привезане за кожне оковратнике, тако да их нису могли подизати. Свакоме је на оглаве, окићене цвијећем, било прикачено по неколико везених пешкира, шарених вунених приглавака и бијелих наплетака.

Василије на часак осјети радост што се стари обичај кићења шкопљеника није изгубио ни у новим временима, код нас углавном поратним, посмисли. Из дјетињства памти како су селом често пролазиле колоне кастрираних ждријебаца, јер су их послије шкопљења морали неколико дана да водају, да би пребољели ране и

бол због одузете мушкости, а из кућа крај којих су пролазили, жене су излазиле и на оглаве узда, уплетене у њихове гриве, качиле своје рукораде, док су мушкарци у бисаге пребачене преко коњских леђа из варићака сипали зоб, да успут једу и снаже исцрпљена тијела.

Зар и ми, људи, нисмо ушкопљеници своје судбине? упита се Василије. Штроји нас ко стигне, а највише они које смо изабрали да у наше име владају оним што бисмо вољели да нам буде држава, а она то никако да постане, отима се нашим жељама као ждребица кад је, већ опасану ждријепчевом мушкошћу, раздвајају од пастува.

Кад ушкопљени ждријепци (а ушкопљеним се сигурно осјећао и онај што их је водио, јер кад ти пред очима таквој сили и снази као што су пастуви узму мушкост, и ти је, макар на неко вријеме, изгубиш) минуше друмом и замакоше у облак прашине подигнуте копитама, Кантару се из шумарка осмијехну Ујак Пантелија. Весело, шеретски. Објешењачки, као и увијек.

– Откуд он сад кад га нема! – оте се старцу, али брзо покуша да затоми сваку ријеч која би да изрони из стегнутог грла, док оне изговорене одлепршаше у прашину, одоше за коњима, можда да покушају извидати њихове ране. – Зашто он баш сад, кад сам кренуо у потрагу за Предраговим костима?

Пантелија је био близак рођак Василијеве супруге Мирјане, вољен као брат, чест гост у њиховој кући, Предрагов миљеник откад је дјечачић проходао и проговорио. У селу су га сви звали Дотични Пантелија, а блиски рођаци, по честом Предраговом дозивању, Ујак Пантелија.

Пантелија је имао своју причу и често је, у доколици, нарочито зими, причао, додајући сваки пут понеки нов детаљ, не дозвољавајући

да буде коначно уобличена, трудећи се да увијек одише свјежином и привлачношћу, као жена која, упркос годинама, новом шминком, фризуром и гардеробом, изазива знатижељне погледе:

Кад сам завршио основну војну обуку, премјестише ме у касарнску амбуланту, да чистим, износим смеће и будем докторима при руци. Ту ме дочека амбулантни старјешина, старији водник прве класе Првослав Радивојевић. Висок, сувоњав, кошчат, пресамићен у крстима као крњетак српа. Стојим у ходнику амбуланте с ранцем на леђима, пуним војничке опреме, око мене неколико војника који чекају на преглед, кад старији водник Радивојевић улети као испаљен из Карађорђевог трешњевог топа. Ко је овдје дотични и претпостављени Пантелија? – дрекну, гледајући негдје изнад мене, а по руксаку на леђима могао је лако знати, и знао је сигурно, да сам то ја. Војници се насмијаше у њедра и истог дана разгласише шта су чули, па ме у цијелој касарни прозваше Дотични и претпостављени Пантелија, а касније скратише то име, па само чујеш, или на касарнском кругу или из зубне, односно оне *праве* амбуланте, како вичу: Ено га, Дотични Пантелија! Долази брже, Дотични Пантелија! Носи ове прљаве завоје, Дотични Пантелија, да овдје не смрде!

Свашта сам се нагледао у тој амбуланти. Дођу млади доктори у војску, тек се искобељали из књига и школских клупа, а војници се, да би добили поштеду пред тешку вјежбу, наједу пријесног кромпира, па у њима плане ватра. Неискусни доктори утрпају им пуне руке разних прашкова и нареде да их пију и да три дана не устају из кревета, а они све побацају у прву канту за смеће, знају да ће температура проћи чим се, да простите, добро изасеру, па се здрави и снажни излежавају док њихови другови форсирају мочваре и трњаке и тешко оружје износе уз

стрме чуке. Или, неискусан зубар, промијени по троја клијешта док ишчупа онај крњетак зуба што је остао дубоко у десни, а за то вријеме војник у столици риче као биво.

Него, оставимо то сада на страну, па да вам причам како је војска од мене направила брицу, зубара и ветеринара. Једном ми дају да бацим у смеће гомилу дотрајалих инструмената, а ја узмем зубарска клијешта и некакву бритву која је у амбуланти служила уместо скалпела. Оставим то у свој војнички кофер, злу не требало, можда ће некад ваљати, нема те алатке која човјеку сељаку кад-тад не устреба. И, устребало ми. Чим сам се вратио из војске, умрије Васкрсија Милодув. Живио сам-самцат, к'о го ножни прст кад провири из подераног опанка, кроз подерану чарапу. Село хоће да га сахрани, али гдје ћеш у гроб необријаног човјека? Те зовну мене, чули да сам донио бритву, и ја га некако обријем. Послије тога почну ме звати други старци, живи мислим, да их бријем, а онда и млађи људи. Купи ми касније село и машиницу за шишање, па тако, уз све друго што сам радио, постанем прави брицо.

Оним зубарским клијештима у почетку сам вадио ексере из тараба. Онда, забоље једном Остоју Чакмака зуб очњак, све му од бола очи испадају. Усред ноћи сјети се да ја имам зубарска клијешта, па залупа на моја врата. Вади, сунце ти жежено! Цаба се браним и говорим да не знам. Потегне Остоја нож иза појаса. Вади, или режем гркљан! Кад ти је нож под грлом, почећеш писати и кинеским писмом ако те неко натјера. И извадим ја зуб, онако у омами, а он прво крикне, па запјева колико га грло носи. Онда одјури кући и брзо се врати са дукатом. Тутне ми га у руке, па опет запјева. Чули то људи, разбудило се цијело село, те се окупили око моје куће. Гледају, не знају шта се

догађа. Виде мене с дукатом у руци, виде моју Миливојку на вратима с упаљеном зубљом луча и виде крвавог Чакмака како пјева. Ма, шта да вам кажем, осим да сам тако постао и зубар. Послије се не можеш одбранили од зубоболних муштерија, да не кажем пацијената.

А сада да вам причам како сам постао ветеринар. Вретенар, што би рекли наши сељани. Земља ти, нарочито када удари суша, не може дати ни колико треба за гладна уста укућана, камоли и нешто за продају. Ригловане куће и штале направио сам онима који су мислили да граде, па ниоткуд никакве додатне црканице. Онда ти ја сам себи кажем: кад имаш онако добру бритву, Дотични Пантелија, искористи је како треба, а не само да њоме бријеш људе по селу, најчешће само за чашицу ракије! И тако почнем штројити прасиће по селу. То је баш лако радити. Ухватиш прасе, стегнеш га међу кољена, стиснеш му муда, намажеш их ракијом, пошто први гутљај из чашице отпијеш и прекрстиш се, принесеш бритву, махнеш десницом, искочи јајце, ја га одрежем, затим оно друго, онда зашијем прасећа муда, опет намажем ракијом, испијем оно што је остало у чашици и – готово. Једном тако, у дворишту Максима Пећинара, штројим чопор жироних прасаца, кад његова млада снајка уздахну: Јадне крмаче! Зашто јадне крмаче, кад прасцима режу муда и ваде јаја? упита крзуби Остоја Томаш, који ме увијек прати у том послу, само зато да попије коју чашицу. Пустите ви њу, зна она шта прича! промрси на то стара Максимова жена, младина свекрва, па шмугну у кућу. Да знате, нисам ја гадљив човјек. Кад накупим тако пуну чинију прасећих јаја, тутнем их домаћици у руку, кажем јој да их разреже по средини, да не прасну као бомбице, па да их стави на маст, у таву, и за десетак минута ето укусног доручка.

Задиркују ме понекад: Лако ти је штројити прасце, то може и дијете, него уштрој ти ждријепца! А јесам, штројио сам и ждријепце. Утјераш га у тијесан обор од чврстих брвана склопљен, привежеш кратким ужетом за јако стабло, свежеш му ноге да се не може ритати и онда све друго као и код нераста. Само, брате, срце те заболи кад онаквој снази одузмеш мушкост. Ту не помаже чашица, мораш нагнути литрењачом, па пет и шест дана послије тога неки црвићи ти изједају мозак. Исто ти је и са баком. Али, јунци пате као да пред Небесима искајавају све наше гријехове. И бака утјераш у обор, уврнеш му муденкесу као дуванкесу, подметнеш под јаја дрвену даску, па распалиш дрвеним чекићем. Риче јунац, тресу се брда, а ти не видиш ништа од суза које навиру таквом силином као да ће ти из очију грунути поток који ће одмах моћи покренути воденично коло.

Ујака Пантелију почетком гроздобера (од неког Неготинца, виноградара, у војсци сазнао је да су Словени наших крајева у давнини септембар баш тако звали, па се држао тог имена за посљедњи љетни и први јесењи мјесец, правио се у селу важан што само он то зна) стрпаше с осталим трећепозивцима у једва скрпљен раднички батаљон и отјераше на Змајево гнијездо. Човјек цијелог живота орао, копао, косио и жео, само кад је било мање пољских послова, дунђерски градио ригловане куће и дрвене штале, да се не спомињу бријање, штројење и вађење зуба, а сврсташе га у некакав раднички батаљон. Пролетерски, такорећи. Био је већ ушао у шездесету, пушку у рукама није држао још од седамдесет прве, и тада су резервистима, на вјежби „Ништа нас не смије изненадити“, послије врбопуца званог Хрватско прољеће, дали музејске примјерке пушчетина, а и сада им утрпали у руке неке старе пуцаљке и послали их на оне што су одозго повоздан, на арапском

језику, искали *невјерничке* крви и ригали мржњу и ватру из најубојитијих аутомата, бацача ракета, минобацача и других врста оружја пристиглог из њемачких, америчких, арабијских и ко зна којих још ропотарница.

Послије три дана, када су утихнули слабашни појединачни пуцњи из *радничких* пушака, стиже елитна јединица српске војске, да отјера Алахове ратнике и с њима уједињене житеље сусједног села који су арапски знали онолико колико новорођенче најзамршеније математичке задатке, и да преброји мртве трећепозивце, оне што су на брзину испустили из руку чекић, мотику или косу и оставили живот на Змајевом гнијезду, у недођији у коју до рата нису залазили ни ловокрадице, ни шумокрадице.

Ујака Пантелију затекли су како, вукући се на кољенима, преврће на леђа искасапљене лешеве, затвара им очи и укршта руке на прсима. Панталоне у међуножју биле му кржаве. Док су га на носилима допремали до камиона у подножју брда и касније, у возилу, молио је и преклињао да изваде бритву из његовог џепа и оштрицу превуку преко све сувљег му грла. Волио би да га на онај свијет одведе мушка смрт, пререзан гркљан сакриће, потиснуће из мисли оних који га буду испраћали и памтили ону срамотну рупу у млохавој кеси из које је извађена негдашња мушкост.

Код куће, дрхтећи на кревету и скривајући рукама кржаву мрљу у међуножју, мада је до паса био прекривен ћебетом и нико је није могао видјети, једва је, кроз стиснуте зубе, као коштицу незреле шљиве, истиснуо име човјека из сусједног села који га је већ обесјемењеног обесјеменио.

– Зар мени, који сам живинчадима повадио толико...?

Питање, начичкано иглицама пријекора, зароктало је као преклано свињче и стровалило се у утробу.

– Сад знам како се та поштројена стока осјећала. Ако стока уопште осјећа... А осјећа... баш као и људско створење...

Рекао је то, стиснуо рукама још јаче крваву мрљу на панталонама у међуножју, што се видјело по таласању ћебета, и затворио очи.

Кастрирани коњи и њихов водич, заједно са друмом, замакоше за брешчић прекривен искласалим кукурузима. Василије Кантар дубоко уздахну и од тога се, учини му се, кукурузи заталасаше.

Нека је лака земља Дотичном и претпостављеном ујаку Пантелији!

Не рече то, али неизговорене ријечи ипак затреперише у облачићу прашине која се слијегала по траговима коњских копита.

22.

Окренувши се, Василије Кантар лијево од врата кроз која је поткрај прошлог дана ушао угледа три уредно сложена костура: први до зида највећи, до њега нешто мањи, па онда, прије гомиле костију, најмањи.

Као да су, помисли, у ред за улазак у вјечност стала три чељадета исте лозе – кришан горштак, још у снази, до њега му син, нешто мањи растом, па онда унук, протегнут да закорачи у момачко доба.

Гроздобер!

Баш лијепо име за девети мјесец у години и није чудо што је често излазило из уста честитог Ујака Пантелије. Чим у марту на орезаној лози, која је, на скелету начињеном од облица, чинила ладару испред његове куће, набубре пупови, он већ, узбуђен, по дворишту виче: Ооо, биће грожђа у гроздоберу! Да га беремо и ми, и свако ко нам крај куће наиђе. Или: Кад у гроздоберу све замирише мирисавком, сви се устрчимо око гроздова, само сунце мирује у једрим зрнцама. Па онда: У гроздоберу уживај у радости бербе грожђа, али хватај се и сјекире па у шуму, да се зимус радујеш пуцкетању грабовине и церовине у пећи.

Када су већ обесјемењеном Ујаку Пантелији повадили и истрошене сјеменике, Василије Кантар је узео оних неколико његових књига, умашћених и обрданих усљед честог листања, и ево га сада, на лице Крстовдана посљедње године другог хришћанског миленијума, затичемо за дрвеним столом у дворишту како, удишући мирис презреле мирисавке чија лоза се успела уза шљиву изнад куће, листа

најочуванију, обновљен *Просвјетин* Календар. Зауставља се баш на тексту о календарима, чита полугласно, да би га и снаха Даница могла чути ако жели слушати, и коментарише то што је протиснуо кроз модрикасте усне.

Ето, јануар. Шта нам то име, међународно, како овдје пише, значи? Баш ништа. Али, ово старословенско, сечањ, оно већ има смисла. Сјекиру на раме, па у сјечу. Ово старосрпско, коложег, баш и не разумијем, мада ми се чини како указује на то да ватра жеже зими, као што сунце жеже о Илиндану. Онда, фебруар, мачији мјесец? То ми име ништа, брате, не казује. Али, љути и сечек, то је већ јасније. Љута је мећава кад почне око димњака завијати, а нема огња на огњишту док не усијечеш храстов дуб. Идемо даље. Март? Могао си рећи и барт или дарт, мени би то једнако звучало. Е, али кад кажеш сухи, на старословенском, већ осјећаш љуту сувомразицу, а тек кад изговориш дерикожа, најежиш се од љутог сјеверца који претходи развигорцу.

Василије Кантар стално кажипрстом десне руке помиче према коријену носа наочаре разглављене од дуготрајне употребе, а лијевим обиљежава мјесто докле је прочитао имена мјесеци.

Лажитрава. Има у четвртом мјесецу доста младе траве, али и оне лажне, која заблиста као што би дјевојачка коса да је зелена. О томе говори и заборављено српско име за април. Березов, тако се зове на старословенском, што, ево, пише у Календару, а да ли то има какве везе са брезом или брезиком, не знам. А види како су за мај лијепа наша стара имена, мајко мила! Травен, да се зна да свуда трава расте као из воде, или, како су га Срби звали у давна времена, цветањ, јер све око нас цвјета. А видиш, Данице, Стари Словени су јун звали изок. Не могу да одгонетнем значење тог имена, али старосрпско чим изговорим,

потекне ми вода на уста и језиком разгрћем по њима сочне трешње. Трешњар. Кад ће бити трешања ако неће у шестом мјесецу?

Устаје, прилази виновој лози, пропиње се, па са гроздаца изнад првих рачава старог стабла бере неколико зрнаца, и враћа се за сто.

Види ово, Бог ти помогао. За јул старословенско име је червен, мада ја не знам шта се у природи у седмом мјесецу црвени, ако његово име упућује на какву румен. Али, кад се изговори старосрпско име жетвар, већ у лијевој руци осјећам руковет пшенице, а у десној срп, видим снопове по њивама, па онда жетеоце који их носе и садијевају у крстине. Аха, стиже и вријеме вршидбе. Август или зарев, а наши преци, ужурбани на гумнима, рекли би гумник. Ево и Пантелијиног гроздобера. Они у Равници зову га исто као и Стари Словени: рујан. Па и јест све у деветом мјесецу рујно, мораш им признати да су у свом језику нашли лијепа имена за мјесеце, а за остало...

Ту Василије Кантар начас ућута, сјети се како је тумарао пустим пољима тражећи Предрага, дубоко уздахну и стави неколико зрнаца грожђа у уста.

Пази сад ово, Данице, ако слушаш. Старословенски назив за октобар је листопад, а старосрпски шумопад. Исто, само мало другачије. Пада лишће, али падају и стабла у шуми, ваља припремити дрва за зиму. Новембар је на старословенском груден, а на српском студен. Јест, брате, зна студен у једанаестом мјесецу да пролазити и кроз кости. Али, видиш, децембар се на старословенском језику звао студен, баш као новембар на српском, док су Срби у стара времена посљедњи мјесец у години звали коледар. А коледар је...

И ту Василије застаје, скида наочаре, брише их раскопчаним прслуком, па их враћа на очи.

Све је то лијепо записано у Календару, и све дато прегледно, у колонама. У првој, међународни називи. Ништа ми не значе, као да их неко изговара у Јужној Америци или Аустралији. У другој старословенски, много су ми ближи, мада значења неких имена не могу да одгонетнем, а називи у овој трећој колони лијежу ми на среци. Слушај и ти, Данице, како лијепо звуче: коложег, сечек, дерикожа, лажитрава, цветањ, трешњар, жетвар, гумник, гроздобер, шумопад, студен, коледар...

– Лијепо, баш лијепо – каже Даница која се тихо прикрала и спушта пред њега шољу с кафом.

Прије него што се окренуо да јој види лице, нестала је. Опет ће негдје из прикрајка, заклоњена од погледа, препуштена самоћи на коју се навикла, слушати свекров гласан разговор са самим собом.

– И наш Предраг отишао је у гроздоберу – говори и листа Календар. Застаје негдје при крају дебеле свеске, длановима притишће њена оба раскрыљена краја, па гура наочаре ка коријену носа. – *Српски родослов* – изговара гласно наслов који привлачи његову пажњу, а онда једва разговјетно мрмља, присјећајући се како је једном дуго размишљао о породичним стаблима у којима ни четврту грану испод себе не можеш добро видјети.

Чим је стишао глас, Даница се непримјетно привукла, стала иза шљиве и густог сплета винове лозе, провирује кроз лишће и слуша, трудећи се да свекар не примијети њено присуство.

Бијели орао. Еј, то је шеснаесто предачко кољено. Отац ти је прво. То је мој Богољуб. Онда, дјед је друго. Наприлику, мој дјед Драгутин. Прадјед је треће. Ето, да ово сад не почех читати можда бих и заборавио да ми се прадјед с очеве стране звао Глигор. Тако ми је бар

мајка рекла, мада није знала тачно да ли Глигор или Глигорије. Чукундјед је четврто кољено, а ја појма немам како ми се мој звао, јер кратко је памћење у народу коме припадам. Када то не знам, како ћу знати имена наврндједа, курђела, аскурђела, курђупа, курлебала... ма, чудних ли имена... па онда, сукурдова, судрепача, омжикура, курајбера (ту Даница пригуши крик и јурну иза куће), панђупана, сајатова и бијелог орла.

Опет Василије скину наочаре, дуну у стакла, обриси их прслуком и спусти на сто.

А унапријед, како се називају наши потомци, они у којима остају и мрвице наше крви? Ето, дјед Драгутин је знао да му се син зове Богољуб, али није дочекао да сазна да ће му се унук звати Василије. Ни Богољуб није дочекао да крсти унука Крстивоја, а Крстивоје је крстио сина Предрага, а да је и преживио арлауковину која још једном протутња Балканом, не би дочекао да крсти унука, јер нема ко да му га роди.

Погледа како један кос, као хитнут из праћке, долети на шљиву и спусти се крај великог грозда негдје на средини лозе.

Ја родих сина и син ми роди унука.

Заискри суза у Василијевом оку, свјетлуцава као слатки сок у зрнци грозђа које је држао међу кажипрстом и палцем десне руке.

– И ту се – једва протисну кроз зубе – завршава лоза Кантаревих. Неће бити Василијевих праунука, бијелих пчела и ко зна како се све називају потомци чије рођење не доживе ни они чија лоза се не прекида.

Небом изнад њега пролети црни авион.

Или кос, ко ће га знати.

23.

Лопатична кост на врху једне гомилице личила је на мањи јеленски рог. Да ли су негдје, питао се Василије Кантар, скупљајући људске кости по беспућима, покупили и покоју звјерињу? Ако су вучју, нису погријешили, јер има људи и с курјачком ћуди, а ако су људским прикључили коју кост и какве плахе шумске животиње, опет нису погријешили, јер било је и оних чије је срце, баш као у мог Предрага, било мекше од памука.

Као да је чекао на његов поглед, на брешчић изнад Василија Кантара, чим се окренуо у том правцу, искрсну јелен. Велик, поносит, прави господар шумског мира. Роговима је подупро ведрину јунског неба. И у часу, толико кратком да једва можеш да трепнеш, све је почело да се топи и да нестаје: и шума, и грмље што се узалудно пропиње према крошњама дрвећа, и птице са својом пјесмом, и једва чујан жубор потока, скривен под жилама дрвећа наднесеног да танак цурак бистре воде, и понеки паперјаст облачак, измијешан са зеленилом благо зањиханих грана.

Остали су само брешчић, јелен на њему и небеска плавет изнад њих.

Предњом десном ногом јелен удари неколико пута о тле, подиже главу и изви врат, толико да су му врхови разгранатих рогова готово додиривали коријен репа. Помјери доњу вилицу неколико пута на једну па на другу страну, још једном, снажније него мало прије, лупи ногом о земљу, па рикну. Кратко, али силовито, да се рика разлеже свуда унаоколо и, чинило се, лагано протресе лишће по шибљу и грмљу.

Василије се био уморио, па је, напунивши пластичну бочицу водом на потоку и успевши се уз стрму обалу, прилегао на зараван једва већу од војничког ђебета које је видио доље у проширењу корита, ко зна када ту бачено и већ иструлило; вјероватно су онога коме је припадало однијели на носилима, а ђебе бацили јер му више неће бити потребно. Ослонио се о лактове и кроз папрат погледао према брешчићу баш у тренутку када је на њега искочио јелен. Обрадовао се угледавши га, јер откад је кренуо у потрагу за синовљевим и унуковим костима, по Вучјој гори и Ђавољем врху није сретао животиње. Ни срне, ни кошуте, ни зечеве. Ни лисице, ни вјеверице. Ни вукове, ни медвједе, мада их је некада по овим крајевима било, знали су се сјурити у оближња села и начинити велике штете. Жестока грмљавина топова и хаубица растјерала је дивљач. У свијет од постања намијењен само створењима сигурним када су далеко од човјека, дивље су насрнули двоношци са својим жељезним рикачима, увјерени да је све под небеском капом створено једино за њих.

Треће ратне године, баш на други дан Божића, погледавши кроз прозор своје собе, Василије је угледао двије срне како из његовог пласта, доље испод штала, зубима извлаче сијено и једу га. Већ наредног прољећа видио је неколико срна и кошута како мирно пасу пшеницу, безбрижне као да су на некој травнатој шумској коси. По ливадама су скакутали зечеви, баш као на илустрацијама из Предрагових читанки, којих се и данас добро сјећа.

Дивљач је, бјежећи с ратног попришта, сишла у села. У почетку су на њу насртали сеоски пси, а касније су се прогонитељи и прогоњени зближили, па су керови мирно сједили у близини плахе дивљачи, ослушкујући неће ли се гдје у близини огласити лисица или

вук, да за њима појуре, како и приличи вјерним чуварима сеоских домаћинстава.

Када људи подивљају, животиње постају питомије, рекао је Василије једном Даници, док је усташцима зечића пронађеног у дјетелиништу испод куће приносила бочицу с млијеком. Она је увијек вољела тако да помогне, немоћном птићу испалом из гнијезда, још слијепом мачету које мачка није успјела да пренесе на сигурније мјесто, пилету сломљене ноге, зечићу чију су мајку можда најурили пси или ловци.

Јелен још једном рикну, лупи ногом о земљу, окрену се и пође тамо откуда се и појавио.

Василије устаде, стресе с одјеће суве травчице и крену за њим. Када се попео на врх брешчића, видио је како се доље, при дну косице, таласа висока папрат, скривајући цијелог љепотана осим његових рогова и зацакљених леђа. Спусти се десетак корака, до удолине зарасле у коров, онакав какав се може видјети на мјесту гдје је олуја прије коју годину извалила какво крупно стабло или гдје је људска рука, у густишу, искрчила комадићак земље, као што су послѣје оног рата људи чинили по скровитим мјестима, подаље од села, да, кријући од власти, саде дуван, што је било строго забрањено и кажњиво.

Овдје мора да је пала топовска граната или авионска бомба, закључи.

Примијети како се на који метар лијево од њега нешто бјеласа у папрати. Приђе и угледа савршено очуван костур јелена. Не, него кошуте, јер нема рогова, помисли. Можда баш дружбенице оног јелена који је онако тужно два-три пута рикнуо горе на брешчићу. Шрапнел погодио јадну животињу, рече сам себи. Ни криву, ни дужну. Можда се

није ни помакла. Можда је, посљедњим мрвицама снаге, покушавала да у себе упије што више небеске ведрине.

– Можда је тако и мој Предраг...?

Његов слабашан глас изгуби се у грцају.

Увече је на вијестима слушао како су два дјечачића под Влашићем, трчећи за заобаданом кравом, налетјела на минско поље. Тијела дјеце и животиње измјешала су се у силини експлозије.

– Њихова дјеца – промрљала је тихо Даница, пролазећи тог тренутка крај радија.

– Нема њихове и наше дјеце, снахо – пријекорно је рекао Василије. – Дјеца су дјеца – додао је тише, помирљивије, да не би још више ранио ионако рањену Даницу.

24.

Кости су као и људи; нису све једнаке: зна се шта је чеона или тјемењача, а шта она кошчица којом се завршава мали прст. Не можеш упоредити лобању с карличним костима; прва, она горња, штити мозак, а друга, доња, оно што ће завршити у септичкој јами.

Али, прелази Василије Кантар погледом по гомилицама костију на бетонском поду простране хале, кости се ипак по нечему разликују од људи чије месо и мисли носе. Људи има свакојаких, мисли: царева и краљева, војвода и генерала, доктора и мајстора златних руку, добрих орача и кршних косаца, а међу њима, опет, хуља и лопова, лажова и разбојника, дерикожа и крвотија, људског гада што се увија око поштена човјека као повијуша око здравог цера. А кости? Оне су све чисте. Једнако оне које чине оклоп око памети као и оне што гацају по блату. И имају свијетао образ, само га ми не можемо видјети.

Иза љесковог грма искочи војвода Живојин Мишић, у знак поздрава овлашно дотакну штитник шапке, просу по зрелом лишћу и спарушеној трави крај стазе искрице живахног погледа и брзо се врати тамо откуда се ненадано појавио. Побјеже пред јауком који се извлачио из трубе као змија из процјепа и јецања хармонике, сличног ридању крезубе старице којој су несташни дерани отели зубну протезу.

Година је деведесет четврта, крај септембра.

Василије Кантар пролази крај камене ограде иза које се високим приземљем, спратом, поткровљем и изломљеним кровом планинског типа пропиње кућа Живојина Плетикосе званог Швајцарац, косматог, здепастог човјека у поодмаклим годинама, повијених плећа и воловске

шије, још способног да запрежна кола сам, голим рукама и цапином, натовари дебелим трупцима. Први је из Шиљеговца отишао на рад у Швајцарску, није бирао послове и није гледао на радно вријеме, а сваки зарађени франак улагао је у проширење имања. Када је почео рат, повелике новчане своте дао је цркви и тек основаној народној странци, а касније и онима који су његовим синовима, стасалим за војну, обезбиједили нове пасоше и омогућили да несметано и они оду у Швајцарску. У Шиљеговцу је остала сама сувоњава Живојинова жена Љепосава, да чува стечевину и да ради све оно што је до тада радила са синовима, а он је долазио кад год му се указала прилика, да припомогне све испијенијој несрећници и да дарива оне који неће, а могли би, прогласити његове синове дезертерима.

И ево сада, док са околних планинских врхова допире рика хаубица, Живојин Швајцарац жени старијег сина Владимира. За жену му нашао кћерку Шумадинца који ради с њим у Базелу и довео трубаче и хармоникаша из једног шумадијског градића, јер у Граду и околини музичари су одавно оставили инструменте, или су их понијели са собом у војне јединице. И сватове је позвао из околних села, доста их је стигло и са невјестиним оцем, па ено у пространом дворишту, иза жељезне оgrade, за дугим столовима, препуним јела и пића, нема ниједног Шиљеговчанина; млађи су на ратишту, старији неће на весеље, јер тешко је послје задушног ручка сјести за свадбарску трпезу.

Војвода Мишић разгрну рукама љескове младице и мигом даде знак Василију Кантару да настави тамо куда је кренуо. А није кренуо никуда. Повукло га нешто да прође крај куће Живојина Швајцарца и да послушне звук хармонике, јер га није чуо пуне три године, али му се

сада, док се провлачи између густих шипки црним лаком премазане ограде, чини сличним цијуку миша ухваћеног у замку или псику змије у процјепу. Хоће музика увијек у уво, мора једноставно, али у срце улази само онда када јој је вријеме, мисли Василије и једва уочљивим покретом руке поздравља трепераве љескове младице иза којих се опет војвода сакрио, кроз немирно лишће назре се тек покаткад златасти гајтан изнад штитника шапке.

Војводу Мишића у Василијев живот увео је Предраг. Стигао тако једном на ратише, причао је унук, војвода Живојин Мишић. Борци посједали по стрмини пропланка окренутог западу и сунцу које се приближавало врховима далеке планине, а војвода, ни висок ни низак, ни усправан ни повијен, ни весео ни забринут, у лицу некако жућкаст, с праменовима риђе косе на затиљку, у дугом шињелу, одмјереним корацима силази са обронка. Помаже Бог, јунаци! Сједа на изваљен пањ, скида шапку и ставља је на кољено, брише дланом зној с повелике ћеле стопљене са челом, сагиње се, узима сламчицу и приноси је устима, па је дуго грицка гледајући у даљину. Тамо је Поћорек са својом силном војном ордијом, почиње коначно. Свом снагом удариће на српску шајкачу и у блато заглибљени опанак. Вади јабуку из цепа и дуго је мирише. Из мог Струганика је, каже сјетно. Мирише на дјетињство и на мајчина њедра...

И тако, одвијала се одлучујућа битка Прве армије Српске војске горе на пропланку, међу знојним и у браде зараслим борцима, а Предраг вјерно преноси дједу сваку ријеч коју је чуо, па се битка са Струганика, Сувобора и колубарске долине преноси и у Шиљеговац.

Како се зове тај глумац? И дјед постаје радознао. Живојин Мишић, како би другачије, одговара Предраг. Свако друго име не би имало смисла.

Још једном је војвода Мишић долазио међу борце Предрагове јединице. Само, тада није био војвода Мишић, него рани профитер. Стигао с новом монодрамом, овог пута у неком старом одијелу умјесто у униформи и с нешто измијењеним гласом, претвара се да није командант славе Прве армије Српске војске, а они знају да јест.

Ево сада војводе Живојина Мишића иза љесковог грма у близини куће Живојина Швајцарца, приљубио дланове уз уши, да не слуша јаук трубе и јецање хармонике. Зашто сам тако бездушан и зашто сам га дозвоа овамо, гдје му није мјесто? грди сам себе Василије Кантар. Нека се он лијепо врати у историју и наше памћење, а ја ћу кући. Мој Предраг, радознао какав јест, замолио је оног тамо војводу Мишића, оног што се прометнуо у профитера, да му да текст монодраме, јер му се много свидио. И донио је кући десетак надвоје пресавијених листова папира, умрљаних кафом, чајем, знојем и ко зна чиме још. На врху првог листа крупним словима пише: ЈА, РАТНИ ПРОФИТЕР, а онда слиједи густо куцан текст, на многим мјестима прецртан широким фломастером (*Изводим монодраму по ратиштима, између битака, мало времена има за то, па текст стално скраћујем*, рекао је војвода Мишић Предрагу.).

Жури Василије Кантар кући, Даницу у дворишту моли да га не зове док сам не изиђе, улази у своју собу, из ладице ормарчића крај кревета узима пожутјеле листове папира и, као што је то много пута до тада чинио, почиње полугласно да чита:

Шверцер! дрекну ми крај ува и спусти на раме ручерду тешку као маљ. Кољена ми клецнуше и умало се не стропоштах на влажан пијачни асфалт. Окренем се и одмјерим га искоса: рмпалија, висок, снажан, спрам мене прави горостас. Шверцер, сунце ли ти криво! циједи кроз стиснуте зубе. Док други крвљу натапају гаће по ратиштима, ти овдје згрћеш паре, јебем ли ти женски дио фамилије! Погледам га још једном: строго, избријано лице, брчићи поткресани, нова униформа ратне милиције утегнута као да је кренуо на параду. Народ се окупио и гледа. Ко, је л' ја шверцер? одважих се коначно. Мој покојни ћаћа сигурно није, искези се и надменим погледом одмјери све шири круг посматрача... Нисам ти ја никакав шверцер, трудим се да ми глас буде миран. Шта ниси?! ражести се, а онда се смири, као да се нечег досјетио. Па и ниси. Ниси обичан шверцер. Ти си ратни профитер, јебем ли ти три фрталја женске половине фамилије! У мени нешто пуче. Ма, коме ли ти то – ратни профитер?! Теби, рђо ниједна! Згрћеш марке на туђој невољи, док поштени родољуби часно бране отаџбину. Богатиш се, а кад загусти, подмажеш кога треба, па преко границе. Знам ја добро такве уштве и хуље, многе сам похватао и отјерао на ратиште или смјестио гдје треба.

Његове ријечи, као гавранов кљун, забодоше ми се у срце. Можда је у праву, кажем себи. Можда и јесам нико и ништа. Али ипак инат проради у мени. Нити сам шверцер, нити ратни профитер! Јеси! Кад ја кажем да јеси, онда јеси! Сву ћу ти робу заплијенити. Исправе на сунце! Тргох се и умало ми из десне руке не испадеше она три бокса цигарета. Лијевом кренух ка унутрашњем џепу блузе, да отуд извадим и покажем му војну књижицу, али се на вријеме зауставих. Нећу да брукам војну књижицу! Не себе, него њу, војну књижицу! Покажем му

само легитимацију. А војна књижица? пита. Немам. А рјешење о радној обавези? Немам. Злобно се смјешка и погледом мјери какав утисак оставља на посматраче. Знао сам чим сам те угледао тако погуреног, говори, а не гледа у мене већ у ведро небо. Избјегаваш војну обавезу, поткрадаш друштво, рушиш државу коју други крвљу стварају. Такве треба у затвор.

Јован Бојанић, чита гласно из легитимације моје срамно име и презиме. Улица та и та, број тај и тај... Одједном се трже. Дај 'вамо цигарете! Пружим му она три бокса. И новац! Све што имаш. Марке, динаре. Извадим из џепа и пужим му двадесет марака. А друго? Немам. Имаш, имаш! Немам, говорим стидљиво и срамим се што више немам. Ма, зашто да се ја ту бакћем с ратним профитером? На суд ћеш ти мени, па нека ти држава одреже што си заслужио! заурла и написа ми на неком папирићу да је узео три бокса цигарета и двадесет марака. Не потписавши се, тутну ми то у руке и изгуби се у пијачној гужви...

У кући, срећом, никога. Кћеркица у школи, жена на послу, а зашто ради, не знам, јер мјесецима не прима плату. Ни газдарице у дворишту да упита зашто сам туробан. Стан у дворишној зградици мрачан и влажан, све му низ зидове сузе лију. Сједнем на расклиматан кауч, припалим цигарету и почнем контати:

Судница пуна публике, сви буље у мене као да сам ратни злочинац. Суд засједа. Држава против Јована Бојанића... Зашто ти, Јоване Бојанићу, шверцеру и ратни профитеру, подриваш темеље државе која се још ни на ноге није осовила? Како да им објасним да је за све крив кум Радован? Не можеш тако, Јоване, вели он мени. Деведесетпостотни ратни војни инвалид, инвалиднину не примаш већ четири мјесеца, из предузећа у коме си радио ни килограм брашна да

ти дају већ пола године, зима стиже а ни цјепанице пред кућом немаш, газдарица тражи кирију, брига је што ни за хљеб дјетету не можеш истрести из свих цепова колико их имаш. Мораш, куме, као и други. Снађи се некако, почни с нечим. Јебеш поштење, од њега нико није живио! Копати канале не можеш, фирму отворити не можеш, орати и косити не можеш, али можеш сјести на пијацу, ставити пред себе картонску кутију и продавати цигарете. За то ти не треба велики капитал. Ено ти Добривоја званог Камата, наћи ћеш га пред робном кућом, ту од раног јутра до мркле ноћи дилује девизе...

И узмем ја код Камате шездесет марака под камату. За то ћу, рачунам, купити десет боксова цигарета. Један ћу задржати за себе, један дати куму Радовану, а осам продати за осамдесет марака. Од тога ћу одмах Добривоју Камати дати двадесет марака, да макар камату скинем с врата, а за преосталих шездесет купити десет боксова цигарета. Опет ћу по један задржати за себе и кума, осам продати, зарадити двадесет марака и вратити дио дуга Добривоју, па опет купити десет боксова... Тако и урадим, па с платненом столицом под руком, картонском кутијом и пет боксова цигарета, остале сам оставио код куће, право на пијацу. Тек што сједох, ето ти једне госпоје. Дај ми два бокса! И тутну ми у руке двадесет марака. О-хо, биће посла! Биће и за дрва, и кћеркици за јакну, и жени за капут... Чекам новог муштерију, кад се ручерда оног милиционера спусти на моје раме. Шверцер!

... Оптужени Јоване Бојанићу, устаните! Оптужени сте за ратно профитерство. Осјећате ли се кривим? Ако признате кривицу, то ћемо вам узети као олакшавајућу околност... Нисам крив – крив сам... Нисам ратни профитер – јесам... Крив сам... И, јесам ратни профитер...

Прво сам профитирао у септембру деведесет прве. Све се узврдало, узмувало, пропаде држава, Бог те видио, као да је није ни било, ваља склонити и заштити капитал, изнијети девизни новац из земље, избјећи униформу. И побјећи, брате. Умакнути. Што даље од пакла који се спрема. Шта оставити, а шта понијети? Шта уновчити? Куда окренути? Док такве дилеме многима раздиру душу и тијело, Јован Бојанић лак као птица, све му равно до мора. Нити имам шта склањати, нити шта уновчити, а и кад бих хтио побјећи, нема коме и куда. Узмем војну књижицу, па правац у касарну. Ја сам тај и тај, специјалност војна ми је та и та. Ево ме, потребан сам отаџбини. Ево и теби, Јоване, униформа и пушка, па мало причекај, док одредимо на које ћеш ратиште. И тако сам профитирао. Други у страху за имовину ни ока не могу склопити, ја мирно спавам. Други у туђину, међу оне чији језик не знају, ја чаврљам са својима...

(Ту је Предраг вјероватно негдје загубио страницу или двије монодраме *Ја, ратни профитер*, па је Василије Кантар при сваком читању морао домишљати шта је онај војвода Мишић, заправо тај Јован Бојанић, причао борцима горе на планини.)

... Утихнула мало пучњава, па се борци по рововима препустили доколици. неко карта, неко од меког врбовог дрвета прави муштikle, а ја прикупио неколико месинганих чаура испаљених хаубичких и топовских граната, па сјео крај њих и загледам их са свих страна. Сјајте се као да су од злата. Шта би се од њих могло направити? Думам, думам, и одједном ми у глави пуче идеја као бомба кашикара. Вазе! Позајмим од артиљераца тестерицу за жељезо и неколико турпијица, засједнем у хладовину, па режи и турпијај! За неколико дана израдим вазу, лијепу да би могла у краљевске одаје. Али, нешто јој недостаје.

Никако да докучим шта. Кад, опет она кашикара у мозгу: гравирање! Те угравирам посвету куму Радовану. Онако сам, како сам знао, неким ексером. Другу вазу посветим, стрицу Тиосаву, трећу мајстору Радовановићу код кога сам изучио браварски занат. Четврту и пету оставим себи. Онда груне свом силином са друге стране и ја се манем свог профитерског посла... А профитирао јесам, није да нисам. Чауре су припадале држави, а ја сам од њих за себе правио вазе, па шта је то друго него профитерство!

Крив сам! одзвања мој глас судницом.

Проклети ратни профитер! урла распаљена руља у судници и пред судницом...

... Онда нас из Равнице пребаце у Порјечје. Ваља, веле, пробити пут живота према истоку. Каква је то борба била! Гори земља, гори шума, гори камен, горе, богами, и ријеке. Грми и с једне и с друге стране, пламте небеса. Немаш времена ни погинути... Кад се заврши битка – а не питајте ме колико је трајала, јер вам нећу знати одговор, десет дана, петнаест, мјесец – моју јединицу оставише да штити коридор. Милина, брате. Лежиш у хладовини, послушкучеш неће ли откуд наићи непријатељ, има се шта појести и попити. Али, не лези враже! Проради у мени она профитерска крв...

То је било овако. Чим пробисмо коридор, почеше њиме да тутње возила. Прво лимузине. Иду маме и тате да обиђу синове у туђини, да им однесу мало домаћих колача и да им кажу да их више нико не зове дезертерима, већ да причају о њима као будућим специјалистима који ће обнављати ослобођену земљу. Онда навалише шверцерски камиони, пуни брашна, шећера, уља, соли и других ђаконија. За њима цистерне, прво по једна, двије или три, онда цијеле колоне, по двадесет и

тридесет у колони, тутње као тенкови у бици под Стаљинградом. Пред њима, цистернама, прво иде скупа лимузина, а у њој, крај возача, господин у новом одијелу, са златним ланцем око врата. Послован човјек за послован свијет. Кад нас угледа у неком јарку или иза грма крај пута, пословни човјек да знак руком возачу да успори, отвори прозор, па нам избаци кутију скувих цигарета. Еј, цигарете у дивљини, па још скупе! Знаш ли ти шта то значи? Скочиш и зграбиш ону кутију као пас кост. Док жудно увлачиш ароматизовани дувански дим и не помишљаш да тако постајеш ратни профитер. Јер, ти си од оног пословног човјека, оног што умножавајући капитал гради младу државу, вез икакве накнаде узео кутију цигарета. Ти не знаш кроз какве је муке он прошао. Кад је мени било тешко да од Камате добијем на зајам шездесет марака, како ли је њему било да дође до шест милиона да би купио прве цистерне и нафту у њима. Он притиснут бригама, пословним ризиком, страхом од цариника, а ја безбрижан, у хладовини крај пута, чекам да ми баци с муком зарађену кутију цигарета, нека је проклета моја профитерска крв!

Крив сам! вичем, ори се судница. Крив је! дере се са друге стране тужилац. Крив! потврђује судија. Крив! у хору понавља порота. Јесам ратни профитер! покушавам да надјачам галаму. Јеси! слаже се са мном судија. Јеси, јеси...

... јеси, рањен си, допире ми до свијести Драганов дрхтав глас. Он је са мном, у истој јединици, од првог дана. Јеси, али ништа озбиљно... лијева нога... Ноздрве ми нагриза мирис вреле крви. Прашти и тутњи на све стране... Све ће бити у реду, храбри ме Драган. Ноге можда неће бити, али биће тебе...

... Твоје ратовање је завршено, сада си деведесетпостотни инвалид, говоре ми на посљедњој ревизији војне способности. Мируј и ћути, своје си одратовао...

Неко би можда рекао да сам и ту профитирао. Јован се излежава код куће, прима инвалиднину (то што држава нема пара па ми је и не даје баш их брига), а други ратују. Али, моје рањавање за ову цигарет-причу није ни битно.

То, господине судија, није битно. Како није битно? Кога ти правиш лудим?! Све је битно. Али, ја признајем. Крив сам! Крив, крив, крив! урлају порота и публика у судници. Па лупају ногама по поду: Туп, туп, туп! Тап, тап, рап!

Туп, туп, туп! Тап, тап, тап!

Тргнем се и отворим очи. Сам сам у соби.

Туп, туп, туп!

Схватим да неко куца на врата.

Устајем и скакућем на једној нози, немам времена да прикачим протезу.

Пред вратима поштарка. Вижљасто дјевојче. Мушкарци на ратишту, па поштарке разносе пошту.

Потпиши, каже пискутавим гласом. Потписујем, а у ушима ми бубња: крив, крив, крив!

Размотавам пресавијен папир и читам: Јован Бојанић... на Градској пијаци... без дозволе... продавао цигарете... па се кажњава новчаном казном од ... динара која ће се намирити продајом заплијењене робе... Окривљени има право...

Поглед враћам на врх папира: Судија за прекршаје.

Бацам папир. Пих! Срамота! Зар једног окорјелог ратног профитера да кажњава судија за прекршаје?!

... Извините, имате ли цигарету? Знате оно што ми је било остало потрошио сам, па...

И Василије Кантар пресавија пожутјеле и изгужване листове папира, пажљиво, као кустос оригиналну повељу Кулина бана коју је показивао неком важном посјетиоцу, пресрећан што је ипак неко свратио у музеј прекривен паучином. Оставивши монодраму у ладицу сточића крај кревета, кажипрстима обриса крупне сузе које су тек биле кренуле низ смежуране образе.

– Издајнице! – просикта и затвори очи.

25.

Млијечно плаветнило зоре кроз кровни прозорчић баци снап бљедуњаваог свјетла на гомилицу костију крај Василијевих ногу. Примивши га у себе, с пода се осмијехну једна лобања. Била је средње величине и Василију се – не би знао рећи зашто – учини да је припадала младој женској, љепушкастој и ведрој особи.

Коме је, и зашто, сметало што је она свој смијех проносила овим свијетом? Ко је, и зашто, пружио нож њеном грлу, или упутио пушчано зрно у тијело које је пуцало од једрине? Није ли, недајбоже, прије тога дивљином драча продро у њену невиност?

Иза грма купине, начас, бљесну осмијех с младог дјевојачког лица. Вјетар залепрша њеном дугом косом, боје зрелог кестеновог листа, попрсканог каснојесењом кишицом, па се све смири. Василије, ипак, не скиде поглед с купиновог грма. Крупно лишће крило је мрке плодове и трње по испреплетеним вријежама, па је све одисало неком питомином, баш онаквом каква избија са дјевојачког лица.

Како ли се звала?

Вишња? Дуња? Не, воћка јој није даривала име, да јест сјетио би се. Малина или Јагода? Ни то није. Носила је име неког шумског дрвета. Дренка? Јасенка? Јелка? Борка? Аја! Јаворка? Јаворка! Биће да је Јаворка. Не би се смио заклетити, али мисли да се баш тако звала.

Здрава и витка као јаворово стабло.

Старија од седамнаест, млађа од двадесет. По стасу и изгледу, могла би бити средњошколка при крају школовања, студенткиња, млада радница у текстилној фабрици, тек запослена медицинска сестра.

Дошла је једном са Предрагом из Града у Шиљеговац, на други дан крсне славе Светог Василија Острошког Чудотворца. У кућу и за трпезу унијела је ведрину каква одавно није озарила лица укућана.

Мало је јела, стидљиво, стављајући у уста ситне залогаје. И послѣје сваког залогаја платненим убрусом брисала једре усне, сличне преполовљеној вишњи. И сваки час погледала према њему, Василију, као да се извињава што је дошла и што је заузела мјесто намијењено неком другом кршњаку. Тек што је ручак почео, устала је од стола и придружила се Предраговој мајци. Приносила је јела и односила празне тањире. Хитро и готово непримјетно, претварајући служење гостију у праву малу свечаност. Послѣје је, у кухињи, када су се гости разишли, брзо опрала посуђе, не звецкајући и не правећи ларму.

Одавно такве женске руке није било у кући Кантаревих. Ни такве ведрине. Ни наде да би живот могао поново бујати.

Пријатељица? Може Предраг те бајке приповиједати неком другом, а не њему. Зна дјед добро свога унука, нека му причати шта хоће, слушаће га пажљиво, али истину ће читати из његових очију. Пријатељица се не гледа са таквом страшћу и с таквом жудњом у погледу. Она је његова дјевојка, даће Бог па ће је ускоро довести у кућу, могао би и дјечји смијех у догледно вријеме растјерати тмору из зидова, гомилану тамо деценијама.

Предраг је без двоумљења одлучио да крене дједовим и очевим стопама. Чим је завршио столарски занат отишао је на одслужење војног рока, а по повратку, запослио се у столарској радионици *Пердув и синови* у Граду. Само на годину, рекао је, да уђе у тајне израде стилског намјештаја, па ће у Шиљеговац, у дједову и очеву столарску радионицу. У околним шумама има доста јасена, јавора, ораха, липе и

дивље трешње, правиће салонски намјештај за који ће се отимати људи финог укуса и помодари, којих се, ових потоњих, накотило више него што има нових предузећа америчких и питајбога каквих још имена.

Није стигао ни специјализацију да оконча, камоли да набави нове машине које је брижљиво бирао из многих каталога; балканским сокацима нова ратна бујица нанијела је велике невоље, па и њега, онако кршног и увијек насмијаног, као да је тек усјечен балван, однијела у неку вртачу проклетог Ђавољег врха.

Гледа Василије Кантар купинов грм, чека да из њега макар још једном извири ведро дјевојачко лице, Јасенкино или Јаворкино, како ли се већ зове, али вријеже су мирне, чак ни лишће на њима не трепери. Да нема птичје пјесме, човјек би помислио да је сав живот на вражјем Ђавољем врху замро и да ће тако, предан сну, дочекати неку нову ратну арлауковину; биће тога још, упркос јаловим надама у дуговјек мир, никада историја није ове крајеве остављала у запећку.

– Еј, Предраже, Предраже, срећо и туго дједова, док те ја по овим беспућима тражим, по којим врлетима сада корачаш уздигнуте главе и видиш ли, макар у магловитој даљини, трновите стазе по којима ти бауља отац Крстивоје?

За дрхтавим гласом, који се откотрља стрмином, крену и Василије.

***Запис неупадљиве чиновнице, која машта о томе да буде
пјесник, или, макар, есејист (7)***

Субота, 22. мај 2010, 4 часа и 36 минута

Нерадан дан, а не могу да спавам. Дошла да завршим неке *ПРЕДМЕТЕ* КОЈИ БИ МОГЛИ БИТИ УЗЕТИ У *ПОСТУПАК* ПОЧЕТКОМ ИДУЋЕ РАДНЕ СЕДМИЦЕ. ПОРАНИЛА, ПРОБУДИЛА СЕ У 4 И 15 (УВИЈЕК НАВИЈАМ БУДИЛНИК, А НИКАДА МИ НЕ ЗВОНИ, ИСКЉУЧИМ ГА ЧИМ ПРОТРЉАМ СЕНЕ ОЧИ), ПА ПОЖУРИЛА У КАНЦЕЛАРИЈУ.

БОЖЕ, ШТО НЕ ВОЛИМ ОВАЈ ПОСАО! СВАКИ СПИС, НОВА ЉУДСКА СУДБИНА. ИЛИ НЕКО НЕКОГ ТРАЖИ, ИЛИ НЕКО ПОКУШАВА ДА ДОКАЖЕ ДА ЈЕ НЕКО УБИЦА. СВЕМОЋНА ДНК АНАЛИЗА! А ЛИЈЕПО СЕ И ПРИЈЕ ЊЕНОГ ОТКРИЋА ЖИВЈЕЛО. МИСЛИМ ДА ЈЕ МНОГО ЗАНИМЉИВИЈЕ ПО МИСЛИМА БЕСКОНАЧНО ПРЕМЕТАТИ ПИТАЊЕ, НЕГО ЛИ У СПОЗНАЊУ У ЈЕДНОМ ТРЕНУТКУ ОСЈЕТИТИ ОШТАР ВРХ ИСТИНЕ. КАО ОШТРИЦУ НОЖА У СРЧАНОЈ ПРЕТКОМОРИ. ЛИЈЕВОЈ ИЛИ ДЕСНОЈ, САСВИМ СВЕЈЕДНО. (ШТА ЛИ ЋЕ СРЦУ ТЕ КОМОРЕ И ПРЕТКОМОРЕ? ДА ЈЕ МОНОЛИТНИЈЕ, САЗДАНО ИЗ ЈЕДНОГ КОМАДА, ЗБИЈЕНО, СТУТКАЉЕНО У ГРУМЕН, ЛАКШЕ БИ ОДОЛИЈЕВАЛО НАСРТАЈИМА МЕЂАВА И ПАКЛЕНИХ СУША.)

Данас су Задушнице, а сутра први дан Духова. Силазак Светог Духа на апостоле. Нешто као силазак прашине на моје тмурно расположење с омотница на столу преда мном и са оних сложених по ормарима дуж три зида, иза чијих челичних решетака чаме људске судбине према којима из године у годину постајемо све равнодушнији, као према робијашима који су изгубили право на помиловање.

ЗАШТО НИКАДА ДНК АНАЛИЗОМ НИСАМ ПОКУШАЛА ДА ОТКРИЈЕМ НЕ НАЛАЗЕ ЛИ СЕ И ЊЕГОВЕ КОСТИ МЕЂУ ОНИМА КОЈЕ СУ У ВРЕЋАМА

ДОНОСИЛИ СА ВРАЖЈЕГ ЂАВОЉЕГ ВРХА? А МОГЛА САМ. ТОЛИКО ЈЕ КОД МЕНЕ ОСТАЛО ЊЕГОВИХ ЗНОЈЕМ НАТОПЉЕНИХ МАРАМИЦА И МАЈИЦА. БОЈАЛА САМ СЕ, ВАЉДА. ИСТИНЕ, ЧЕГА ДРУГОГ? ШТА БИХ ДОБИЛА САЗНАЊЕМ ДА ЈЕ ОНА ТРЕЋА ЛОБАЊА У ДЕСНОМ УГЛУ, ПОСМАТРАНО С УЛАЗНИХ ВРАТА, У ЧИЈОЈ ГОРЊОЈ ВИЛИЦИ НЕДОСТАЈЕ ЛИЈЕВА ТРОЈКА, БАШ ЊЕГОВА, И ДА МИ СЕ ОНАКО ПОДСМЈЕШЉИВО ОСМЈЕХУЈЕ? ЈА САМ СВЕО СВОЈЕ РАЧУНЕ, НИКОМЕ НИШТА НИСАМ ОСТАВИО, ЈЕР НИШТА НИСАМ НИ ИМАО, А НИ МЕНИ НИКО НИШТА НЕ ДУГУЈЕ. МОЖДА САМ ОСТАО УСКРАЋЕН ЗА ПОНЕКИ ОЧЕВ ПОЉУБАЦ, ОНДА КАДА МИ ЈЕ БИО НАЈПОТРЕБНИЈИ. ИЛИ САМ, МОЖДА, ТВРДОГЛАВО У СЕБИ ОСТАВЉАО ПОНЕКУ ЛИЈЕПУ РИЈЕЧ, ПА И ОНУ КОЈУ ЈЕ ТРЕБАЛО ТЕБИ ЊЕЖНО ДА СПУСТИМ У СВИЛУ УШНЕ ШКОЉКЕ. А ТИ? КОМЕ И КАДА ЋЕШ ТИ ПОЛАГАТИ РАЧУНЕ? И КОЛИКО ЋЕШ СЕ ДО ТАДА ЗАДУЖИТИ? КОЛИКО СУЗА, ОСМИЈЕХА, ИЗВИЊЕЊА, НЕУЗВРАЋЕНИХ ПОЉУБАЦА, КОЛИКО ЋЕШ ПРЕЋУТАНИХ РИЈЕЧИ И НЕИСКАЗАНИХ МИСЛИ МОРАТИ ДА СТАВИШ НА ТАС СА ТВОЈИМ ДУГОВАЊИМА? И ДА ЛИ ЋЕ ТВОЈА СРЕЋА, МА КОЛИКА И МА КАКВА БИЛА, МА КУДА СЕ РАСПРОСТИРАЛА И МА ШТА ЈЕ СПУТАВАЛО, МОЋИ ДА ПРЕТЕГНЕ ТАЈ ДРУГИ ТАС?

26.

На гомилици десно од њега, двије бутне кости, са округластим задебљањима на крајевима, случајно прекришене, личиле су крсту на звонику горње манастирске цркве Светог Василија Острошког. Још да се у њима огледало сунце и да су сивкасте стијене у позадини искриле светачком патином, помислио би да се налази под Острогом, пред храмом у коме се завјетовао Чудотворцу да ће на његов дан поново палити свијећу и молити га да у рајским вртovima састави душе његових предака, па да се макар тамо, када то нису могли за живота, на миру испричају.

Сунчан прољећни дан тихо је, у зујању пчела посутих поленом, жуборио иза отвореног прозора, у крошњама шљива са чијих су лиснатих грана радознало провиривали и осмјехивали се тек приметни плодови. Седма је година двадесет првог вијека, који тешко може бити поганији и крвавији од претходног, дванаести дан маја. Сат на звонику шиљеговачке цркве, који је недавно прљавим новцем обновио и, уз непримјерене почести епископа и мјесног свештеника, даривао селу ратни шверцер бензином и цигаретама и потоњи власник неколико на сумњив начин купљених предузећа која је, изјуривши прије тога из њих раднике, претворио у кафане и кладионице, откуцавао је подне.

Василије Кантар је полако устао, дохватио шибицу, прекрстио се три пута, извадио палидрвце, креснуо и запалио свијећу. Подигао је са стола икону Светог Василија Острошког, пружио је лицу, опет се три пута прекрстио и три пута пољубио светитеља у чело.

– Опрости ми, Чудотворче, што сам те био заборавио – шапнуо је тишини око себе, наточио чашицу ракије, опет се три пута прекрстио, и испио је наискап.

Затим је дубоко отхукнуо, намјестио икону тако да се његов и светитељев поглед укрсте, и сјео.

– Крив сам, Чудотворче, знам да сам крив, није човјеково да суди о Божијим стварима, али мораш признати, светитељу, да за моју кривицу и ти сносиш трунак одговорности. Могао си ми, свети Василије, макар једном, бар неким мигом, дати до знања да си са мном, да нисам остављен и напуштен и од Бога и од народа. Овако, сломљен и обезнађен, као рањен храст на чистини око кога су исјекли сву шуму, шта сам могао друго него да оставим мало по страни и Небо, када се оно окренуло од мене? Реци право, свети, док један другоме гледамо у очи, зар не би и ти тако поступио? Хајде, не ћути сада, када хоћу да се измиримо!

Изговоривши то тихим гласом, као да се обраћа заспалом дјетету док га у наручју носи у кревет, Василије спусти главу на руке прекрштене на столу, па поче да мрмља молитву, а да је имао ко осим Данице да га слуша, разазнао би тек покаткад како, уз Божје и Чудотворчево, изговара имена оца, сина и унука.

С мајком, док није, сломљена и испаћена, кренула за мужем у тајанства вјечности, Кантар је, уз Светог Василија Острошког, славио и Светог апостола и јеванђелисту Луку, на што се она била завјетовала за здравље своје дјеце. Чинио је то онако како се, у оскудици, могло, трудећи се и упињући своју нејач и у најтеже послове да на славској трпези ништа не мањка и да се, уз свијећу, мирис тамјана и молитве, призивају сјећања на претке. Послије је престао да слави и Светог Луку

и Светог Василија Острошког, јер није ни могао то чинити по туђим кућама, а када му се, у августу педесет друге, родио син Крстивоје, те године је 31. октобра, на мајчину приславу, поново запалио свијећу, да би идућег прољећа прославио и породичну крсну славу.

Посљедње ратне године, мислећи само о томе да ли су му још живи син и унук и одлазећи сваки дан у команде њихових јединица, заборавио је на Лучиндан, а у мају идуће године на дан Светог Василија Острошког лутао је беспућима Ђавољег врха или Вучје горе, више се не сјећа тачно гдје је био. И тако, чекајући од Створитеља и светитеља било какав знак, некакав миг макар, да су Крстивоје и Предраг у њиховом окриљу, обећавао је да ће се мирис тамјана над славском трпезом у његовој кући поново ширити онда када добије било какав одговор.

Окретање народа Божијем лицу и цркви у годинама када се држава у којој је рођен, одрастао и провео живот до ране старости почела распадати, а пријетећи одјек ратних поклича из уста неких нових политичара заглушивао збуњени народ, није јењавало ни послвије рата. Тако се једном и Кантар нашао у групи ходочасника манастиру Светог Василија Острошког Чудотворца. Потпуно је заборавио ко га је позвао, како је и с каквим мислима допутовао под Острог, само се сјећа побожног успињања од доње до горње манастирске цркве, светиње укопане у камен, стрмих степеница, уских и ниских врата кроз која се улази у одају са светитељевим моштима и молитве младог монаха из чијих очију су у тами свјетлוצала два искричава пламичка. Потом звјездана ноћ и шумор Васељене. Ниједи разговор са Створитељем. Окајавање гријехова (тек кад почне о томе да размишља, човјек се

увјери колико је свјесно и несвјесно гријешо) и мноштво питања Ономе који јест.

Тек пред освет спустио се уском каменитом стазом до конака крај доње манастирске цркве и опружио по дрвеној палачи. Чим је утонуо у сан, пред њим се појавио отац, са суморним осмијехом на испијеном лицу, али светачки озарен и задовољан. Не тражи више Крстивојеве, Предрагове и моје кости, шапнуо је. Анђели, које су послали Свети апостол и јеванђелист Лука и Свети Василије Острошки, покупили су их и с Планине, Вучје горе и Ћавољег врха пренијели у небеску костурницу. Отац је махнуо рукама која су се претворила у крила и нестао прије него што је стигао да га упита среће ли Милосаву и јесу ли јој израсла два предња зуба намјесто млијечних сјекутића које је поломила кад је пала пред кућом и лицем ударила о камен.

Пробудила га је бљештава сунчева свјетлост што је у млазевима надирала испод стрехе манастирског конака. Пред њим је стајао светац у дугој црној мантији, издуженог лица уоквиреног дугом косом и још дужом црном брадом. На грудима му је свјетлуцао позлаћен крст. Махао је снопићем босиљка у десној руци с кога су капљице воде прскале Василијево лице.

– Ја сам покорни слуга Василија Острошког, монах у овом манастиру – отклони његове сумње дубок, смирен глас. – Много си и дуго у сну бунцао и трзао се, неке су мисли кроз снове раздирале твоје тијело, па сам дошао да га пошкропим освештаном водицом и да се Богу и светом заштитнику манастира помолим за твоје здравље.

И ево сада Василија Кантара с једне стране стола и снахе му Данице с друге. Међу њима икона, упаљена свијећа, неразломљен

славски колач, посудица с кољивом и неначета боца ракије. Сједе и ћуте. Изговарају у себи свако своју молитву.

Знаш, светитељу и имењаче, наставља Василије ниједи монолог, није ми било лако свих ових година, као што знаш да сам те често и спомињао, молио и позивао у помоћ. На лице твог дана ставим свијећу на сто, хтио бих да је запалим, али рука се укочи. Чекам да се појаве Крстивоје или Предраг, па да неко од њих, како Бог и заповиједа, запали свијећу, принесе кадионицу и окади трпезу. А они, очевим путем у беспуће... Хајде за оца, мислио сам, морало је, ратни усуд. Па и за сестру Милосаву, многи су тада нестали у ратној вјетрометини, па како да се не изгуби и таква једна слабашна сламчица. Али, зар су морали послије Крстивоје и Предраг? Зар сам зато тебе и Светог Луку славио и сваког јутра и вечери спомињао да останете ниједи пред мојим питањима гдје су они? Зар нисте могли горе, на Небесима, Ономе уз чија сте кољена, шапнути да сачува своје робове а моје потомке чијим се одласком затире сјеме Кантаревих? Не замјери ми што овако с тобом као с најрођенијим разговарам. Можда сам у заблуди, можда се Створитељ и ви с њим понекад не мијешате у људска посла, као што се ни човјек не мијеша у небеске ствари. Пустите Сведржитељ на вољу разузданом људском уму, неуму заправо, па потоци крви напоје увијек жедну земљу. Или не може једноставно увијек да савлада Сотону, и он преузме власт на неколико година, тек толико да људској гадости дозволи да разори све што људска рука и срце стварају и да засије сјеме неког будућег рата. Када се засите и заморе ђаво и ђаво у човјеку, Господ опет узме кајасе у своје руке и заоре нам пут, а на нама је да ли ћемо њиме кренути или остати на странпутици.

Василије се некако испетља из замршеног клупка мисли и понови тихим, дрхтавим гласом:

– Крив сам, Свети Василије Острошки. Крив сам и молим те да ми опростиш. И замоли Сведржитеља да за овај мој гријех не кажњава моје почивше претке и потомке, него да сав бијес искали на мени, недостојном да спомињем Његово име.

Дуго је ћутао, а онда се загледао у икону.

– Ћутиш, светитељу, а ја, каква сам будала, мислим да се инатиш па ми зато не одговараш на питања – настави помирљивијим тоном. – У пун амбар лакше пристиже ново жито него у празан, сиротињски, па тако у море будала лакше ускочи једна нова, него што ће се паметан издвојити у мањину на бријегу. Да сам у оној мањини и прије бих спознао да нам светитељи одговарају ћутањем, а наше је да снагом вјере проникнемо у њихове поруке.

Покретом главе показа снахи и она у кадионицу стави жар из шпорета, па насу неколико зрнаца тамјана и пружи свекру. Када окади трпезу, Василије три пута кашичицом узе по неколико зрна кољива и посудуцу пружи Даници. Онда је руком позва да приђе, узе славски хљеб са стола, три пута се пољубише, разломише га и ставише по парче у уста.

Прије него што наточи двије чашице ракије, пажњу им привуче врабац који слети на даску отвореног прозора.

27.

Једна лобања из угла с Василијеве лијеве стране осмијехну се и намигну оној што је била на врху гомилице на десној страни костурнице. Препознајеш ли ме? – упита. А ти мене? – шушну ново питање, толико самоувјерено да је личило на одговор. Из звецкања пригушеног смијеха, згусну се неколико ријечи и стопи у танану нит која поче да плете мрежу над костима: Препознаћемо се... у... вјечности...

Крај Василија Кантара мину костур, очешавши његову надланицу завршном кошчицом малог прста своје лијеве руке. Да није искорачио удесно са уске шумске стазе, сударили би се и кости би се сасуле у високу траву.

При сусрету, костур је празну лобању окренуо мало улијево и помјерио доњу вилицу, као да је желио да упути поздрав, али Василије не чу ништа. У том часу нешто невидљиво стуткало је и птичији цвркут, па је тишина, у таласима, надирала у његове уши.

Гдје се налази, на Вучјој гори или Ђавољем врху?

Узалуд се окреће, одговора ниоткуд. Крај му је потпуно непознат, на овој шумској коси, оивиченој потоцима, при њеном дну стопљеним у један, до сада није био. По стаблима нема прикованих картона с обавјештењима, што значи да ни други трагачи нису пролазили овим подручјем.

Рани су часови љетног пријеподнева, то закључује по сунцу чије зраке се провлаче кроз горње дијелове крошања бјелогоричног дрвећа, прошараног тек понеком кржљавом јеликом или смрекиним грмом, и

голицају га по лицу и врату. Рано је кренуо, првим аутобусом који је из Града пошао по још снене ђаке и раднике да их вози до њихових школа и фабрика (*Ако још понека фабрика ради, све су похлепни проклетници, незасити туђе муке, разграбили и уништили, сјеме им се затрло, да не изазивају нове ратове и проливање туђе крви за умножавање свога богатства*, промрмља тихо, да костуру који крај њега прође не повређује ране), тога се сјећа, али не зна на којој станици је изишао и да ли је кренуо уз Вучју гору или Ђавољи врх. Тражи ли Крстивојеве или Предрагове земне остатке?

Одговор, ако га је и било, зграби костима шаке други костур, који изби из густиша с Василијеве десне стране и, очешавши се о њега, крену за оним првим, према дну косе и мјесту гдје се спајају потоци. Ишао је смиреним кораком, усправан, уздигнуте лобање, сличан човјеку који иде ка јасном, поприлично удаљеном циљу, па зато журније корача јер жели да стигне на вријеме.

Два костура? И још к томе, костури који ходају?

Ко зна колико дуго би се Василије Кантар чудило, заглушен бубњањем помамљене тишине, да с храста удаљеног десетак корака од њега не скочи трећи костур. Хитро се дочека на ноге, вјешто сави кости руку у лактовима, костима шака заглади непостојећу косу на покрупној голој лобањи, лако се наклони забезекнутом намјернику, па жустро прође крај њега и похита за претходницима.

Боже, има ли те у овом комадићу забити напаћене планете? И, ако те има – а знам да те мора бити, јер да те нема, ко би сваког јутра доводио Сунце да својом свјетлошћу храни биљке, животиње и људе? – зашто на ову моју горку и прегорку муку шаљеш још и костуре, да рањавају моју зачуђеност пред тобом и твојом бесконачном моћи?

Кажњаваш ли ме, Господе, зато што трагам за твојим рајским склоништима у која си, по заслуги, смјестио мог Предрага и мог Крстивоја, моје двије незацијељене ране? Ако сматраш, Створитељу, да својим трагањем за њиховим костима незахвално и грешно насрћем на твоју милост, дај ми неки знак, однеси одмах ове костуре у своје рајске вртове, и ја ћу, љубећи твоју доброту преточену у крст, престати да крстарим шумским врлетима у потрази за оним што је отпало од моје кости и од мога меса. И још те молим, Сведржитељу, поведи ме што прије костима мојих костију.

И не изговори Василије молитву до краја, а из смрекиног грма, дреновог жбуна, густе бујади, одакле ли, искочи још један костур. По томе што је био онизак, а рамене кости, ребра и карлица проширени, изгледало је да је припадао дежмекастом тијелу, али сада, ослобођен меса и сала, био је хитар, и у трен се стрекну према шпицастом дну шумске косе. Василије не стиже ни да га испрати погледом, а са стабла с његове лијеве стране скочи још један, онда се један појави из потока с те стране, па их се неколико указа наврх косе, да би нешто касније почели да надиру из свих праваца.

О, Небеса, зар то сва шума врви од костура? Зар су испунили сваки пропланак, сваку чуку, сваку удолицу, зар излазе из сваког грма и испод сваког пања? Хоће ли живи морати под земљу, да би костури заузеле њихова мјеста? Јесу ли већ почели да освајају села и градове? Хоће ли они одсад, умјесто живих, орати и копати, жети и косити, радити у фабрикама и канцеларијама за тражење несталих? Хоће ли они рађати и отхрањивати нове људе, заправо нове костуре?

Питања се, заједно с новим костурима, окомише јатимице на Василија Кантара и он поче махати рукама да их се ослободи, и питања

и костура, као за врелих љетних дана досадних мува или за спарних вечери ројева комараца.

Можда ће, прије него што се он врати у Шиљеговац, костури испунити цијели свијет? Можда ће – свакаквих чуда има, па зашто се и то не би збило – можда ће безбрижно шетати улицама, изводити костурчиће у шетњу, поздрављати се међусобно и разговарати. Боле ли те кости пред промјену времена? – питаће један оног крај себе. Знаш да сам сав саздан баш од њих, костију, па и ако ме нешто боли, нема шта друго бити доли кости – одговараће запитани.

Кад чу шкргутаве гласове, Василије се стресе, сједе и протрља очи.

На дну косе, изнад самог саставка двају потока, костури почеше да се постројавају и зачас створише клинасто јато, слично јату ждралова на предвечерњем јесењем небу на путу према јужним крајевима.

Шта се догодило док је поново трљао очи, трудећи се да изоштри слику која му се болно усијецала у поглед, није могао да види и не зна, тек када је широм раставио капке, видио је како костури машу рукама и како, часак касније, у правилно обликованом троугластом јату, лете према највишој небеској тачки.

Пратио их је нетремице, све док се сунце, већ ижђикало изнад крошњи високог дрвећа, није усјекло у његов поглед и док све око њега није почело да се љуља, а земља тоне у сопствену утробу, да се сама себе засити.

28.

Кости, баш као и људи, имају своја имена, мисли Василије Кантар, док погледом прелази преко гомолице у горњем лијевом углу простране сале. Цјеваница, бутна, поткољеница, кључна, надлактица, ребро, пришљен... Требало би их писати великим почетним словом: Цјеваница, Бутна, Карлична, Чеона, Чашица... Онако како пишемо наша имена: Предраг, Крстивоје, Богољуб, Даница...

Овако огољеним, као на овим гомолицама, без меса које је њихова одјећа и које их штити од зиме, жеге и погледа, прати Василије своју мисао која хоће да се отргне као пас са повоца кад нађуши зечји траг, достојанство је костима потребније него кад су покривене кожом или земљом. А достојанство се, утјерује мисао у тор, баш онако како је некад несташну овчицу враћао у стадо, потврђује и именом. Личним, само својим. Јер, ако га немаш, ако је написано малим словом, само си дио гомиле, мноштва, а када га имаш, онда знаш да си неко.

Већ петнаестак минута, налакћен, посматра то сићушно створење, величином и бојом најсличније сјеменки лана. Хитро, у свим правцима, пресијеца чистину између три бусена траве, нешто већу од подланице, па се онда неко вријеме врти у круг, вјешто се пењући и још спретније силазећи са сувог храстовог листа што на тој малој чистини дјелује као тепих у њиховој гостинској соби коју Даница зове примаћом, а у коју нико већ годинама није крочио, осим што она понекад уђе, да је провјетри и обрише прашину.

Буба. Безимена. Њему непозната. Много је разних буба видио, али сада први пут гледа ову и да га умор није савладао и опружио по

сувом лишћу, ко зна да ли би је икад видио. Њу или њој сличну, неку из њене породице.

Боже, колико ли има буба на овом свијету? Нема педља ливаде, оранице, земље под шикаром и шумом, гдје нећеш видјети како гамиже макар једна бубица, а кад се загледаш у извор, поточић, ријечни плићак или какву баруштину, угледаћеш их како по муљу исписују свој животопис или пливају кроз воду и на површини. Извадиш из коша у амбару варићак жита, кадли у њему утовљена буба. Захватиш из спремишта прегршт пасуља, а оно међу зрневљем жижак. Распучиш зрелу шљиву пожегачу, таман да је онако сочну ставиш у уста, из ње искочи или изгамиже нешто толико ситно да га једва можеш видјети, а и оно би да живи, баш као и ти. Кажу да на земљи има још много подручја на која људска нога није ступила, па човјек не може ни помислити колико тек тамо има ових сићушних божјих створења за која никада није запео, и ко зна да ли ће икада запети људски поглед.

Чупа се Василије Кантар из мисли, као што је некад чупао дјечачки поглед из звјезданог неба.

Не знаш да ли је више звијезда на небу или буба на земљи. И углавном су безимене. Ето, знаш на небу која звијезда је Даница, знаш шта су Влашићи, а шта Велика и Мала кола, али хајде из те сребрнасте пљеве издвоји макар још онолико звијезда колико ти је на једној руци прстију а да им знаш имена. Онда, знаш шта је мрав, шта стонога, шта лисна ваш, шта је комарац, а шта мушица, али де ти мени, мајковићу, именуј ову овдје преда мном и хиљаде, ма какви хиљаде, милионе оних других. Па онда, гдје су оне које још нико није ни видио?

Устаје Василије Кантар и стреса са себе суве травчице, лишће и бубе које су се можда залијепиле за одјећу, и покушава да из главе

истресе ненадано искрсле мисли, али оне неће да одлете, као што ни пчела неће из роја који се, око матице, сјатио у рачвама каквог дрвета. Брани се од њих, тих мисли које ничему не воде и које су му у том тренутку сасвим непотребне, млатара рукама око главе као да тјера муве или комарце, али су оне упорне, припиле се уз његов мозак као крпељ за кравље виме.

Ето, када бих некоме хтио причати да сам, као радознано дијете или какав глупан, дуго гледао некакву бубицу како се обада међу три бусена траве, не бих знао рећи како се зове, јер она и нема имена, или га ја не знам. Не бих, лупи се руком по челу, не бих знао рећи ни гдје сам је видио. У реду, на Вражјој гори, то бих могао казати, али Вражја гора има свој врх, своје падине, своје увале и долове, брешчиће и брежуљке, има своје стране окренуте истоку, западу, југу и сјеверу. Има много својих незаситих уста која су се, у овом и неким ранијим ратовима, наждерала људских тијела. На примјер, ова коса, окренута сунчевом изласку, омеђена жубором два потока, прекривена буквама, храстовима, јеликама и понеким бором, с неколико чистина застртих густом шумском травом из које стрше високе стабљике бујади, ни она нема имена. А могла би, могла би...

– Могла би – узвикну Василије Кантар – могла би да се зове Предрагова коса.

У два-три корака нађе се на малој узвишици, пању обраслом павити или коријену изваљеног стабла, можда камену што је избио из земље у тежњи да буде ближи небу, сави руке око уста, подиже главу и отегнуто викну:

– Предраговаааа косааа...

Понови то неколико пута и увјери се да врло лијепо звучи.

Мој унук, опет га сколише мисли, овога пута нешто другачије него малочас, тужније и чемерније, мој унук није стигао да иза себе остави некога ко би га спомињао, није оставио сина или кћер да му пале свијеће, ни гроб није оставио да га мајка и ја посјећујемо док му се не придружимо тамо гдје нас чека. Ипак, нешто иза њега мора остати, по нечему се мора спомињати. Макар по овој коси...

– Зваће се Предрагова коса! – рече одлучно и окрену се на све стране, као да жели да провјери јесу ли се они око њега увјерили у његову одлучност. И видио је много људи око себе, али ниједном није препознао лице. Стајали су и слушали.

Букве, храстови, јелике и борови су ћутали.

Ћутале су и бубе у варљивој сигурности својих скровишта.

Понесен неком новом снагом, Кантар се брзо успе на врх косе, па скрену десно и заустави се на четвртастој частини изнад густе јелове шуме.

– Крстивојев јелик! – рече усхићењу које му је надимало груди, какво одавно није осјетио. – И мој Крстивоје заслужује да га по нечему спомињу.

У послијеподневним сатима, прије него што је кренуо према подножју Вражје горе и аутобуској станици на којој ће као једини путник чекати предвечерњи расклиматани аутобус, купастом вису, са кога се добро видио највиши врх Вражје горе, даде име Богољубов вис. Могао је и оном највишем надјенути очево име, али отац никада није желио да буде *горњи*, изнад других, а и љуте мењаве горе би жешће насртале на његове реуматичне кости него на овом, одсада по њему названом вису.

Те ноћи Василијевим испрекиданим сновима брујала су и хучала, у звучну плетеницу се уплитала и расплитала нова имена: Предрагова коса, Крстивојев јелик, Богољубов вис...

Чим сване, пожуриће на Ђавољи врх. И тамо има гајева, храстика, церика, врела, пећина и литица, имаће чему давати имена оних за чијим костима је трагао и трага.

А послије ће, мијешале су се мисли са сновима, крхким, немирним, касније ће одводити људе на Вражју гору и Ђавољи врх и говорити им: Ово је Предрагова коса, ово Крстивојев јелик, ово Богољубов вис, ово Предрагов поток, ово Крстивојев пропланак, ово Богољубов боровњак... Понављаће им то све док добро не упамте, па ће онда и они то понављати својим потомцима, и тако ће унуково, синовљево и очево име трајати у сјећању. Чак и онда када више не буде оних који су знали да су овим напаћеним врлетима ходили Предраг, Крстивоје и Богољуб, знаће се за њихове висове, јелике, боровњаке, косе, потоке и пропланке.

Тек кад му ова мисао мало згрија груди, Василије Кантар затвори очи, да се одбрани од бледила зоре приљубљеног уз прозорска стакла, и препусти се сну.

29.

Или се помјерила кровна дрвена греда, или су, у разговору, зашкргутали зуби. Заиста, питао се Василије, провлачећи невидљиву нит погледа простором између костура и крова, разговарају ли кости? Ако разговарају, онда је њихов разговор нијем, само га оне могу чути и само њима је разумљив.

– Окани се ћорава посла!

Сјенка је то рекла и нестала. Шмугнула у другу собу, у предсобље, изишла на двориште, постала невидљива под оклопом ћутње иза кога се стално крије.

Тако њих двоје већ годинама: воде нијемим разговор. Често невидљиви, само сјенке оног негдашњег Василија Кантара и негдашње његове снахе Данице, споразумијевају се мислима. Ћутањем заправо, а да ли у том ћутању има и сувисле мисли, то ни они сами не знају. Схватили су поодавно, још онда када је почео да их заокупља страх да он никада више неће видјети сина и унука, а она мужа и сина, да су једно другоме већ рекли све што се може исказати ријечима. Остало препуштају мислима и немоћним погледима.

Ручак ти је на столу, говори снаха свекру згаслим сјајем у очима. Не могу да једем, нисам гладан, одговара јој кратким погледом, упућеним крај њене главе, у празнину иза ње. Па коме онда кувам? Могла би и ти понекад нешто кашиком да поједеш? Онемоћа ми рука чим у њу узмем кашику. Онда немој кувати, само се узалуд мучиш, свињама можемо дати и нескувано. Јест, па да ми Крстивоје последије

каже како се не бринем о његовом оцу. Знаш ти врло добро да ти Крстивоје неће на томе приговорити. Не би ни да може. Пусту сад то, него поједи макар залогај. Пентраш се по тим брдима, за то треба снаге, а снага на уста улази, знаш то, паметнији си од мене. Моја снага је у нади да ћу...

И ту се разговор прекине. Василијеве мисли крену у његов, Даничине у њен нијем монолози. А хоће ли се негдје, и некада, та два монолога срести, поуздано не зна ни Божија промисао, камоли њих двоје.

– Ћорав посао? – каже Василије, тек да нешто каже.

Кухињом дуго струји тишина.

– Знаш и сам да је ћорав.

Даничин глас, тих, па се старцу учини да је далек, да допире из немјерљивих висина или дубина, ако се којим случајем не извлачи из зидова, или из оцака, кроз стари *смедеревац* (одавно не купују нове ствари, мада имају новца за то), поново шушну кухињом.

Ту је она, можда је била изишла у предсобље, да неку стварчицу помјери с једног на друго мјесто, само зато да би који часак касније могла опет да изиђе и да је врати тамо гдје је била. У село не иде, као ни он, уосталом. И мало ко им долази. Свраћали људи у почетку, покушавали да их разговоре, да им ћаскањем одврате мисли од оног што разједа душу, али како су њих двоје углавном ћутали, онда су и Шиљеговчани престали да им долазе, јер се човјек осјећа глупо кад код некога сједи десет, двадесет минута, пола сата, пун сат, можда и дуже, а да за то вријеме нико ни ријеч не изговори. Сврати тек понекад поштар, да им донесе инвалиднину: њему за несталиг сина, њој за несталиг мужа и сина.

И увијек им тако кажу: нестали! Сви који спомињу Крстивоја и Предрага.

Дуго Даница и Василије од државе нису ништа примали. Они нису тражили, а држава није нудила. Они чији су синови и мужеви погинули, па потом хришћански сахрањени, примали су инвалиднину. Додуше, не нарочито високу, тек толико да се купи мало брашна, уља, кафе, шећера, која боца сока за разблаживање и нешто цигарета. А њима ништа нису давали. Нема доказа да су Крстивоје и Предраг погинули, па за њихове нема ни инвалиднине. Онда се неко сјетио да их прогласи несталима, па одговарајућа општинска служба одлучила да им одреди накнаду. Али, коме? Неколико мјесеци мучило је чиновнике то питање. Василије је изгубио сина, има право на накнаду. Даница је изгубила мужа и сина, и она има право на накнаду. Неко се досјетио спасоносног рјешења: добијаће обоје, али најмање предвиђене износе, јер живе у заједничком домаћинству.

Домаћинство? Какво ми је то домаћинство које чине истрошени старац и тугом смождена жена? питао се Василије.

Заједничко? чудила се Даница. Нама је само бол заједнички, па и њега смо подијелили тако да свако на души носи свој дио. Када подијелиш бол, он се не смањи, него се, напротив, увећа, па је сваки нови већи и тежи од оног заједничког.

– Кажем ти, ћорав посао.

Том реченицом Даница је сутрадан ујутро, стављајући пред свекра шољицу с кафом, наставила јучерашњи разговор, као да није био ни прекидан

– Још само данас, снахо.

Василије је споро отпијао први гутљај вреле кафе.

– Узалуд се ломаташ и том Вучјом гором, дабогда је курјаци изјели до посљедње мрвице, и тим Ђавољим врхом, дабогда нестао у ђавољем колу!

– Још само данас – проциједио је.

– Знаш да их више нема, па зашто не даш да им се душе смире и зашто их тражиш, као да су јуче тамо отишли са сјекирама на раменима, да усијеку дрва?

– Морам. Није да хоћу, него морам!

На оном крају стола гдје је сједио Василије, остала је недопијена шољица кафе.

Старац се споро, уз већ подивљали воћњак, пењао према путељку изнад куће.

Даница је дуго зурила кроз прозор, све док се свекрова лелујава фигура, лакша од сјенке, није стопила с плаветнилом које је из неба сипило на путељак.

30.

У старчевој глави нешто је засврдлало и пред њим се отворила рупа. У таму се, с најближе гомилице, отиснула једна кошчица. За њом су, без икаквог реда, једна за другом, почеле да падају друге кости. Посљедња се у рупу стровалила лобања.

Или се старицу учинило, или се, прије него што ће нестати у мрачном отвору, окренула према њему и насмијешила?

Василије Кантар запе за надземну жилу граба испод кога је пролазио и опружи се по густошћу који је дотад разгртао ногама. Остаде тако тренутак, снажећи исцрпљено тијело свјежином земље.

Био је то посљедњи дан његове потраге. Још раније снахи Даници обећао је да ће се, како је то она рекла, *оставити ћорава посла*. Али, додао је тада, мора само још једном отићи на Вучју гору и на Ђавољи врх, да Крстивоју и Предрагу запали свијеће.

Да не би губио два дана, тог суботњег јутра првим аутобусом стигао је до подножја Вучје горе, прилично хитро за човјека коме се ближио крај осме деценије живота успентрао се до оне удолице изнад које је једном био оставио најлоном заштићен картон с текстом да се ту налази скелет човјека са зубном протезом на горњој вилици, увјерио се да тог картона више нема, али ни људског скелета, мора да га је неко нашао и однио да сахрани, и вратио се у Град. Одатле је, опет првим аутобусом који је наишао, а било је већ прошло подне, отишао до подножја Ђавољег врха, и ево га сада, опруженог по шумској трави,

под разгранатим грабом, жмирка и покушава да растјера таму испред очију. Ону што му је мрачила поглед некако је и распршио, али оне што се појавила у глави, истовремено са чудним сврдлањем, никако да се ослободи.

Скупивши сву снагу, црпећи, како му се чинило, посљедње мрвице и из ноката, па и из ријетких власи сиједе косе, орошене крупним капљама зноја, некако је устао и, запањен, зарио поглед у мрачан бездан, удаљен само неколико корака.

Свемогући му је, помисли, пред ноге разапео грабову жилу, да се, загледан у оно што пред собом није видио, не би стрмекнуо у провалију.

Тама из јаме пред њим и тама из главе сједињавале су се у једну, густу, смоласту, тешку за удисање.

Морао је да подигне главу, да га црне нити, упредене у ужад, не повуку у јаму.

И тада је, одједном, видио како се низ сребрнасту сунчеву зраку, између високе јеле и нешто нижег јавора, спушта дјевојка. Није успио ни да трепне, а она је већ била на земљи, до паса сакривена густом папрати.

Да, она је!

Она – очи га не варају – она што је једном с Предрагом дошла на други дан славе Светог Василија Острошког Чудотворца. И што је онако хитро, као чигра, приносила све на трпезу, и односила празно посуђе, па га последије прала у кухињи, али тако пажљиво да се звекет уопште није чуо.

Она, само нешто зрелија, тврдокорнијег лица, мало замишљенија, без оних искрица радости по руменилу образа.

Како ли јој оно бијаше име? Јелка? Јасенка? Дренка? Од којег ли га је дрвета позајмила?

Баш је луд! Зар не зна читати знакове Онога који му је мало прије пред ноге испријечио грабове жиле? Зар не види да је низ сунчеву зраку сишла између јелике и јавора и да се одмакла од зелених иглица и стала мало ближе лиснатом дрвету?

Еј, луди Василије, хоћеш да ти се све каже! Зар ти је толико закржљало оно мало мозга што је још остало у све празнијој главурди?

Шта чека? Мора да јој крене у сусрет!

И полети.

И осјети како тле бјежи испод њега, а он узлијеће све више и више, ка извору оне сунчеве зраке низ коју се дјевојка малочас спустила у папрат између јелике и јавора.

+ 1.

Кроз отворене кровне прозорчиће допире шумор ноћи.

Василије Кантар осјећа у руци закривљену дршку штапа и слуги да се на нешто ослања, али не зна да ли то дрхти штап у његовој руци или рука која чврсто стишће дршку штапа, као што не зна на шта се ослања – на штап или на утрнуле ноге.

Гледа столицу на коју му је главом синоћ показао чувар док је затварао врата костурнице. Када ли је то било? Прије четири, пет, осам сати? Како је могао толико дуго да стоји, а да се не сруши?

Прилази столици, или она њему? Свеједно. Тренутак касније осјећа да сједи и да крв почиње да кола одрвењелим ногама.

Гледа хрпце костију на правоугаоним комадима црног најлона око себе.

Јесу ли међу њима Крстивојеве и Предрагове?

Само капљица крви, говорили су му, и у кабинету за ДНК анализу утврдиће да ли је крв његове крви, коју су одавно повампирени крвождери попили, ту негдје, у некој од тих сивкастих гомилица.

А горе, покрај Створитељевих дворова, горе су праве костурнице.

– Небеске костурнице – прошапта Василије Кантар.

Горе су се, заче се у њему нова мисао, већ сјединиле душе и небеске кости његовог сина и унука са душом и костима његовог оца.

+ 2.

Прамен бљедила провукао се кроз прозорско стакло и расплинуо тамом костурнице.

Устао је и одгурнуо столицу чије су дрвене ноге јаукнуле и бол предале хладном бетону.

Стиснуо је закривљену дршку штапа и ослонио се, више на тај суви комад дрвета него на ноге у којима су слабашино пулсирали остаци онога што је некада било живот. Живот, ипак. Какав такав.

Хоћеш ли, упитала га је мисао што се одавно мота по његовој узбурканој свијести, хоћеш ли ДНК анализом провјерити да ли се у том мноштву налазе и кости твог сина и унука?

– Нећу! – извали Василије Кантар посљедњи комад плућа из својих груди и он, као густа пљувачка, пљусну на бетонски под.

Они су већ заједно у небеским костурницама, у повјерењу дошапну тој мисли која га салијеће и досађује му као неки беспосличар који нема шта друго да ради него да пита све и свашта људе око себе.

***Запис неупадљиве чиновнице, која машта о томе да буде
пјесник, или, макар, есејист (8)***

Субота, 22. мај 2010, 5 часова и 8 минута

ЧИМ ЗАВРШИМ ПОСЛОВЕ, СКОКНУЋУ ДО ГРОБЉА, ДА ОЦУ ЗАПАЛИМ СВИЈЕЋУ. ПРИЧАЋУ МУ И О СТАРЦУ КОЈИ ЈЕ БИО ДИО СКУЛПТУРЕ КАКВУ БИ ОН, ОТАЦ, СИГУРНО ВОЛИО ДУГО ДА ГЛЕДА. КАО ОНЕ МУРОВЕ, СЕДАМДЕСЕТИХ, У ЦИРИШКОМ ПАРКУ.

СТАРАЦ И КЛУПА.

АЛИ, СТАРЦА ВИШЕ НЕМА. ОТИШАО ГОРЕ. ГОСПОДУ КРАЈ КОЉЕНА ДА СЈЕДИ И ДА СЕ БЛАЖЕНО ОСМЈЕХУЈЕ. САДА, КАДА ЈЕ БЛИЖИ МОМЕ ОЦУ НЕГО МЕНИ, МОЋИ ЋЕ КОНАЧНО ДА СПОЗНА ШТА ЈЕ ВЈЕЧНОСТ И ДА ЛИ И ОНА ПО СВОЈИМ ДУБОДОЛИНАМА КРИЈЕ НЕИЗБЈЕЖНЕ ЗАМКЕ.

ДА САМ СТАРЦУ МАКАР ВИДЈЕЛА ЛИЦЕ. СПОЗНАЛА БИХ КОЈУ ВРСТУ БОЛА НОСИ У СВОЈИМ ВИДЉИВИМ И НЕВИДЉИВИМ БОРАМА. ОДАВНО ЗНАМ ДА ИМА ВИШЕ ВРСТА БОЛОВА НЕГО ЉУДИ КОЈИ ХОДАЈУ ОВОМ НАПАЋЕНОМ ПЛАНЕТОМ. ЈЕДАН ЧОВЈЕК, А СТОТИНУ РАЗЛИЧИТИХ БОЛОВА, ПА ТИ РАЧУНАЈ. И, КАДА ЧОВЈЕК УМРЕ, ОН НЕ ОДНОСИ СВОЈЕ БОЛОВЕ, ОСТАВЉА НАМ ИХ У НАСЉЕДСТВО, А РАЂАЈУ СЕ НОВИ ЉУДИ, СА СВОЈИМ И НАСЛИЈЕЂЕНИМ БОЛОВИМА. ЧОВЈЕКОВА СВИЈЕСТ НЕ МОЖЕ ДА ПОЈМИ ДОКЛЕ ИДЕ ТО УМНОЖАВАЊЕ. ПЛАШИМ СЕ ДА ЋЕ ЈЕДНОМ СВЕ ЖИВО НА ПЛАНЕТИ ЗАТРПАТИ НАСЛАГЕ БОЛА И ДА ЋЕ СЕ БИЉКЕ, ЖИВОТИЊЕ И ЉУДИ УГУШИТИ ПОД ТИМ ТЕРЕТОМ.

КАДА О ТОМЕ РАЗМИШЉАМ, ПОМИСЛИМ ДА САМ ОСЈЕТИЛА РАЗНА ЛИЦА БОЛА И СПОЗНАЛА ДА ЈЕ БОЛ ЧЕСТО ЉЕКОВИТ. НЕОПХОДАН ЧОВЈЕКУ, КАО ВАЗДУХ. БИЉКЕ УПИЈАЈУ УГЉЕН ДИОКСИД, ПРЕРАЂУЈУ ГА И ВРАЂАЈУ НАМ КИСЕОНИК, А ЧОВЈЕК УДИШЕ БОЛ, МЕЉУ СЕ МЕЃУСОБНО, И ОНДА

ОНОМЕ ШТО НАЗИВАМО СПОЉНИМ СВИЈЕТОМ, ВРАЋА НАДУ ДА РАВНОДУШНОСТ ИПАК НИЈЕ САМО ЈЕДАН ОД МНОШТВА ОБЛИКА БОЛА.

ЈА САМ – АВАЈ! – СТАРИЈА ОД СВОЈИХ БОЛОВА. МНОГЕ САМ СМРВИЛА У ПРАХ, НЕКЕ ПРЕЖВАКАЛА И ИСПЉУНУЛА, НА НЕКЕ ОГУГЛАЛА, НЕКИМА ПРКОСИМ, НЕКИМА ПОДИГЛА ПРАГ ПА ГА НЕ МОГУ ПРЕКОРАЧИТИ ДА УЋУ У МОЈУ ПРАЗНИНУ, А НЕКЕ УЧИНИЛА ОВИСНИМ, ПА ЦВИЛЕ ПРЕД ОКЛОПИМА КОЈЕ САМ ОКО СЕБЕ ПОСТАВИЛА, КАО НЕИЗЉЕЧИВИ НАРКОМАНИ ПРЕД СУРОВИМ ПРЕПРОДАВЦЕМ ДРОГЕ КОЈИ НЕ ДАЈЕ *РОБУ* ДОК НЕ ДОБИЈЕ НОВАЦ.

КАКВЕ ЛИ ЈЕ БОЛОВЕ У СЕБИ НОСИО СТАРАЦ СА КЛУПЕ И ГДЈЕ ЛИ СЕ САДА НАЛАЗИ ЊЕГОВО ТИЈЕЛО КОЈЕ СИГУРНО ВИШЕ НЕ ХАЈЕ ЗА ЗАКОНЕ ГРАВИТАЦИЈЕ?

ДЕТАЉНО ЋУ ГА ОПИСАТИ ОЦУ. УСПРАВНИХ ЛЕЂА, КОШЧАТ, ТАНКОГ ВРАТА И СИТНЕ ГЛАВЕ ПОД ДОТРАЈАЛИМ ШЕШИРОМ ОБОРЕНОГ ОБОДА. ЗАШТО НИСАМ НАЧАС ИСТРЧАЛА ИЗ КАНЦЕЛАРИЈЕ, СТАЛА ИСПРЕД КЛУПЕ И ЗАГЛЕДАЛА СЕ У ЊЕГОВО ЛИЦЕ? ДА САМ ТО УЧИНИЛА, МОГЛА САМ ОЦУ ИСПРИЧАТИ ЈЕСУ ЛИ МУ ИСПУПЧЕНЕ ЈАГОДИЦЕ, ИМА ЛИ УПАЛЕ ОЧИ, ВИРИ ЛИ ПРАМЕН СИЈЕДЕ КОСЕ ИСПОД ШЕШИРА, ДА ЛИ МУ ЈЕ ОТРОМБОЉЕНА ДОЊА УСНА, ЈЕ ЛИ ОСТАЛО ЈОШ ИМАЛО СЈАЈА У ЊЕГОВОМ ПОГЛЕДУ.

НЕ СМИЈЕМ ЗАБОРАВИТИ ДА У ПОНЕДЈЕЉАК ЗАВИРИМ У *ПРОТОКОЛ* И ПРОВЈЕРИМ ЈЕ ЛИ ТАМО УПИСАНО ЊЕГОВО ИМЕ. МОЖДА ЋЕ МИ ОНО НЕШТО ОТКРИТИ.

КЛУПА САДА САМУЈЕ, СТАРАЦ ЈЕ ОТИШАО, ЗА САТ И ПО ЗАВРШИЋУ ПЛАНИРАНЕ ПОСЛОВЕ И КРЕНУТИ ПРЕМА КАПЕЛИ, КОЈА ЈЕ ОДМАХ ТУ ПОРЕД КАБИНЕТА ЗА ДНК АНАЛИЗУ, ДА КУПИМ СВИЈЕЋУ И ШИБИЦУ, ПА СЕ СПУСТИТИ ТИХ ДВЈЕСТОТИЊАК КОРАКА ДО ОЧЕВОГ ГРОБА. И РЕЋИ ЋУ МУ ДА СТАРЦА ВИШЕ...

О, НЕБЕСА!

СТАРАЦ ИЛИ ЊЕГОВА СЈЕНКА? СТАРАЦ! НЕКОЛИКО КОРАКА УДАЉЕН ОД СТРАЖЊИХ ВРАТА КОСТУРНИЦЕ.

УСПРАВАН, УСУКАН, ОСЛОЊЕН О ШТАП. КОРАЧА КРОЗ ПРАСКОЗОРЈЕ.
МИЛИ БЛАГОМ УЗБРДИЦОМ. ИЛИ МУ НИЗБРДИЦА СИЛАЗИ У СУСРЕТ?

ХОЋЕ ЛИ МИ ОТАЦ ПОВЈЕРОВАТИ КАД МУ ОВО БУДЕМ ПРИЧАЛА? ПРВО,
ЛУЧЕ УЈУТРО: СТАРАЦ И КЛУПА. СТОПЉЕНИ, СЈЕДИЊЕНИ. ОНАКО, МУРОВСКИ,
НЕРАСКИДИВО. ОНДА, САМОТНА КЛУПА, СВЈЕДОК НЕУНИШТИВОСТИ И
ТРАЈАЊА. ПА ЈУТРОС СТАРАЦ КОЈИ ЛАГАНИМ КОРАКОМ И ШТАПОМ,
УСИЈЕЦАЈУЋИ СЕ У СВЕ БИСТРИЈЕ ПРАСКОЗОРЈЕ, ПОРАВНАВА САМО
ОШТРИЈЕМ ОКУ УОЧЉИВУ УЗБРДИЦУ. УТИСКУЈЕ ЈЕ У ТРАВНАТО ТЛЕ,
ИЗРАВНАВА С ПОВРШИНОМ ВОДЕ У ИЗБЕТОНИРАНОМ УДУБЉЕЊУ С ДОЊЕ
СТРАНЕ СТАЗЕ, КОЈЕ ТУ СТОЈИ ОТКАД ЈЕ ИЗГРАЂЕНА КОСТУРНИЦА, А НИКО НЕ
ЗНА ЧЕМУ СЛУЖИ.

БЕТОНСКА СТАЗА – О, МОГУ ЛИ У ТО ПОВЈЕРОВАТИ И ХОЋЕ ЛИ МИ
ОТАЦ ВЈЕРОВАТИ КАДА МУ БУДЕМ ПРИЧАЛА? – ПРУЖА СЕ КРОЗ ТРАВУ У
СУСРЕТ ОНОЈ ГЛАВНОЈ, ШТО ОД УЛАЗНЕ КАПИЈЕ ВОДИ ПРЕМА КАБИНЕТУ ЗА
ДНК АНАЛИЗУ, А ОД ЊЕ, ТЕ СТАЗЕ ПО КОЈОЈ ЈЕ ДО МАЛОЧАС МИЛИО СТАРАЦ,
ОДВАЈА СЕ ДРУГА, НЕВИДЉИВА, И УСПИЊЕ ПРЕМА НЕБУ.

И, ЕНО, СТАРАЦ КОРАЧА ТОМ ДРУГОМ, НЕВИДЉИВОМ.

СВЕ ЛАКШИМ И СВЕ БРЖИМ КОРАКОМ, САДА ВЕЋ ВРТЕЋИ ШТАП У
РУЦИ, КАО ДЈЕЦА ЧЕГРТАЉКУ, ЖУРИ У СУСРЕТ РУМЕНИЛУ КОЈЕ НАЈАВЉУЈЕ
ИЗЛАЗАК СУНЦА.

+ 3

Споро се упутио према великим металним вратима, у чијем десном углу су била једна много мања, такође метална.

Док им је прилазио, у мислима му се још једном, брзо и нервозно, пријетећи сваки час да се прекине, да прсне као сувише затегнута жица на тамбури, одмотавала трака цијелог његовог живота. Каквог таквог, али ипак живота, рече себи поново.

Бљедило је било већ увелико разриједило таму незаситог трбуха костурнице.

Ухватио је кваку, повукао је надоље и одгурнуо врата. Шарке су зашкрипале и предале јавк утрнуо од бола свјежини која га је запљуснула.

+ 4.

Василије је затворио очи пред искрицама бљедила које су, у млазевима, сипиле из сивкастоплавкасте дубине неба, и расплињавале се двориштем.

Свитало је.

Свитало?

ВИЈЕСТ АГЕНЦИЈЕ МЕДИАПРЕС (објављена 17. јула 2010. године)

БЕНАКОВАЦ ПОД ЂАВОЉИМ ВРХОМ, 17. јула (*Медиапрес*) – У дубокој јами званој Челустина, недалеко од Бенаковца, под Ђавољим врхом, чланови планинарског друштва *Јаворова* јуче послје подне, на гомили људских костура, жртава из два последња рата, нашли су беживотна тијела старца и дјевојке.

Претпоставља се да су то 78-годишњи пензионисани столар Василије Кантар и 34-годишња службеница Кабинета за ДНК анализу Јаворка Малетиновић.

Како Медиапрес сазнаје из поузданих извора, у јами је пронађена дуга шумска лоза, нечим тупим, вјероватно каменом, одсјечена у близини, па се нагађа да је једно од њих несмотрено пало у јаму, а онда и друго, покушавајући да оно прво извуче. На основу озљеда уочених на дјевојци, претпоставља се да је она пала у јаму док је настојала да извуче старца, под чијим пазухом се налазило неколико људских костију.

По стању лешева, може се закључити да су се у јами налазили око мјесец и по и да су умрли од глади и жеђи.

Кантар и Малетиновићева нестали су крајем маја и од тада им се губи сваки траг. Према свједочењу неких очевидаца, може се претпоставити да су задњи пут виђени у подножју Ђавољег врха. Свједоци кажу да су уочили како прво иде старац, а стотињак корака

иза њега дјевојка, опрезно и кријући се, као да је жељела да га неопажена слиједи.

На Ђавољем врху, да подсетимо, током посљедњег рата вођене су жестоке борбе, а 1995. године авијација Атлантског пакта бацила је неколико разорних бомби.

Нагађа се да су Василије Кантар и Јаворка Малетиновић кренули у потрагу за земним остацима страдалих у тим окршајима, мада је тешко закључити шта их је повезивало, тим прије што њихови даљи сродници, којих је врло мало, не могу потврдити да су се познавали, нити да су се када раније сретали.

Токсиколошком анализом која је данас обављена у Заводу за судску медицину, у распадајућим тијелима жртава ове несреће пронађене су мање количине осиромашеног уранијума.

P. S.

или

Упутство нестрпљивом читаоцу

Нађе се тако нестрпљив читалац, онај који нема времена за читање или, још чешиће, онај коме се не чита, па ако таквоме ова књига допадне руку и ако је још, попут новина, почне листати од задње странице, ево за њега добронамјерних упутстава: Нека прво прочита Записе неупадљиве чиновнице, која машта о томе да буде пјесник, или, макар, есејист, штампане кроз цијели роман великим словима, и нека томе придода Вијест агенције Медиапрес, објављену 17. јула 2010. године, с краја књиге, па ће имати једну цијеловиту причу која ће, можда, задовољити његову знатижељу.

Или, нека прочита поглавља испред чијих бројева су знакови плус и минус, штампана на почетку и на крају књиге искошеним словима (и томе може додати наведену вијест), тако ће имати скраћену верзију романа. Можда би му и кратки записи испод бројева поглавља без икаквих ознака, штампани такође искошеним словима, читани један за другим, могли изгледати као посебна прича. Аутор је увјерен да ће нестрпљиви читалац, било да се определијели за прву, другу или трећу варијанту, послије тога прочитати цијелу књигу која је, уосталом, зато и написана.